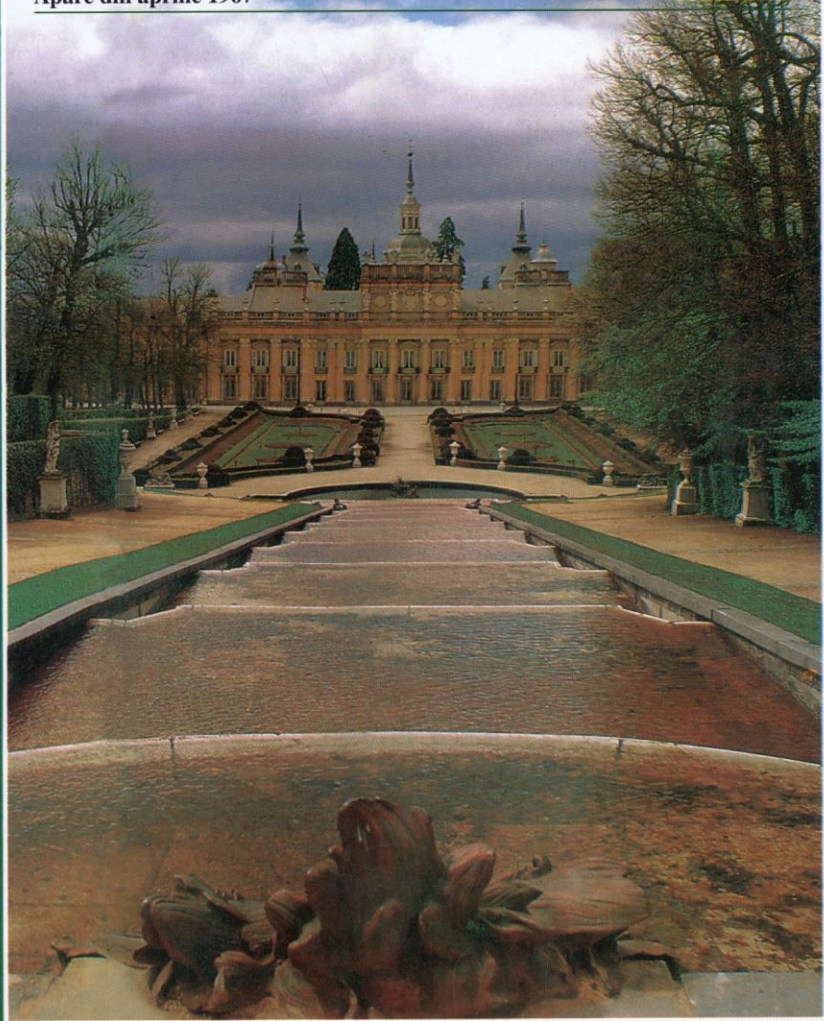
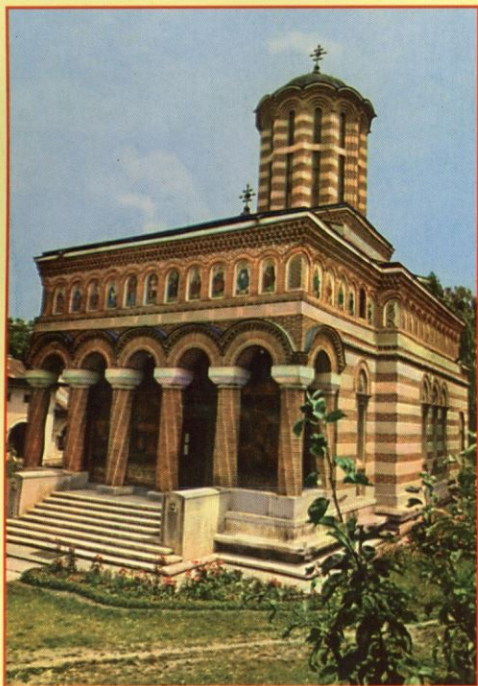

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2002

magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 7 (424)

iulie 2002

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

e-mail: mistoric@itcnet.ro

1-2 Spania și România, două țări situate la extremitățile continentului, unite prin originea latină comună. Pentru Spania, deși țara Inchiziției, mai reprezentativă este imaginea unui castel, precum Palatul regal de la La Granja de San Ildefonso (coperta 1). Pentru România, simbolul rezistenței prin veacuri este cel al unei ctitorii religioase. În imagini, Mănăstirea Samurcășești-Ciorogârla (coperta 2)

3 Abraham, strămoșul lui Israel. Supunându-se poruncilor divine, pornește, cu familia sa, spre Pământul făgăduinței, pentru a da naștere poporului ales. Tablou de Josef Molnar, păstrat la Galeria de artă din Budapesta

4 Imaginea cea mai puțin cunoscută a lui George Washington, acest tablou a fost realizat în timpul vieții primului președinte american

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef:
Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Sălăvăstru,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectura:

Georgeta Apreoteses

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. - „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iulie

2002

4 Dulce zăbavă,
chinuitoare naștere
*Dificultățile revistelor
de cultură*

T. ARGHEZI

5 A fost odată ca
niciodată...
România acum 100 ani

G. FILITTI

9 Un Cristofor
Columb al Europei
*Coudenhove-Kalergi
și proiectul de
unitate continentală*

N.M. NICOLAE

SCRISE ȘI TRĂITE

14 Cortina de fier
topită la foc mic
*America nu și-a uitat
promisiunile*

D. PREDA

18 Înțelepciunea
de a nu tăia punțile
*România și războiul
de șase zile (1967)*
M. NICOLAESCU

24 Mănăstirea
dintr-un vis
*Samurcășești –
Ciorogârla*
F. MANEA

HOOVER INSTITUTION

27 Banii – ochiul
emigrației
*Al. Cretzianu
contra N. Rădescu*
L. COSOVANU

29 Ia, conașule,
cașu' proaspăt!
*Negustori ambulănți
prin București*
I. ZĂNESCU

CTITORI ȘI CTITORII

33 Cetatea ignorată
*Fortificația din lemn
și pământ de la Roman*
M.D. MATEI

39 Vin de Tokaj
și literatură
*Relațiile culturale
ungaro-ruse, secolele
XVIII-XIX*
AL. STÎKALIN

43 Furnizorul
Maiestăților Lor
Casa Capșa
M. IONIȚĂ

47 Regele e mort!
Trăiască regele!
*Ultimele zile
ale lui Ferdinand I*
I. LĂCUSTĂ

53 Sulina, urbs mundi

*Amințiri din orașul
Comisiei Europene
a Dunării*

I. CALAFETEANU,
G. MARTONE

CHIPURI UITATE ALE ISTORIEI

57 Publilius Syrus C. MUREȘANU

60 Din zeghe în frac de ambasador *Serghei Ivanovici Kavtaradze*

M. RUSNAC

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Nostalgii pe strada Popa Nan E. ISANOS

ȘI-AM ÎNCĂLECAT PE O COADĂ DE MĂTURĂ...

71 Vrajitoria la Brașov... B.F. POPOVICI

72 ...și în Occident M. POPESCU

AȘA S-A CĂLIT TURNĂTORIA

77 Mașina de tocat elite *Ședință de analiză a neîmplinirilor Tribunalului Poporului* A.A. SPÂNU

80 Cu salutări tovărășești *Chirtoacă îl părăște pe I. Gh. Maurer* L. ȚĂRANU

83 Enigmatică prințesă și prea pământească ei poveste P. CERNOVODEANU

87 Zaharicale din petale M.-A. TEODORESCU

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

89 Galantul Casanova A. DUMITRU

EVENIMENT

70 Sancho Panza și Păcală *Simpozion de imagologie la Institutul Cervantes* F. DOLGHIN

RUBRICI

62 Clio anunță *Memorie mâncată de carii* TH. STĂNESCU- STANCIU

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

63; 94; 95 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

NECAZURILE REVISTELOR

Visul unei reviste mari, de neam bun și 'cu zestre, l-au avut, rând pe rând, toți bărbații între treizeci și cinci și șaiszeci de ani, din Bucureștii literari și politici [...]

În timpul tratativelor de pace și teritorii cu Ungaria, delegația românească a putut să audă și să vadă că din circulația revistelor, adversarii ei au scos un argument care a slujit favorabil teza culturală a Pestei. Câte reviste avem noi, citite și cumpărate de public și plătite de abonați? Întrebau maghiarii: iată-le, sunt aici, în cuferele noastre. Câte au românii? Maghiarii le aduseseră cu ei și pe ale noastre...

De ce nu avem reviste și de ce revistele pe care le avem se găsesc în agonie săptămânală, cele săptămânale, și în agonie mensuală, cele mensuale? [...] De ce nu avem reviste reprezentative?

Întâi, pentru că editorii oricărei reviste, menite să capete accentul individualității, sunt convinși că pornesc o întreprindere mai puțin serioasă decât o bodegă, un restaurant sau o fabrică de limonadă [...]

Al doilea, pentru că scriitorul și colaboratorul în general este considerat că scrie din distracție, așa cum s-ar îmbăta sau ar fugi pe bicicletă. Fondatorii și editorii de revistă acceptă plata hârtiei și a lucrătorului tipograf, însă în capul lor nu încapă ideea că și colaborarea implică o muncă și un salariu proporțional [...]

Al treilea, maghiarii de la tratativele de pace se înșelau. Nu ne lipsesc în primul rând cititorii; ne lipsește agentul activ și onest care să ne puie în contact cu cititorul. Până acum acest agent este librarul, pentru reviste și cărți, și depozitarul, pentru ziare și reviste. În privința acestor harnici pungași, toată lumea este de acord, editorii, administrațiile ziarelor și autorii. Sunt în toată țara vreo patru sute de bandiți librari și vreo mie de bandiți depozitari; excepțiile nu se pot socoti: sunt puține. Tălăhăria e înfloritoare și tolerată. Un învăț neconceput în toate celelalte ramuri ale negoului obligă o editor să trimită cărțile și revistele pe credit, cu un beneficiu, de mai înainte asigurat, de douăzeci și cinci la sută, în realitate de peste treizeci și trei la sută, suta de bază fiind mai mică decât suta reală. Librarul oprește douăzeci și cinci la

TUDOR ARGHEZI

sută, dar oprește și restul de șaptezeci și cinci și oprește și ceva mai mult: marfa nevândută, pe care tot el o vinde cu kilogramul [...]

O altă pricină de ruină a revistelor este neplata abonamentelor. Abonatul sărac plătește; abonatul bogat refuză să plătească. Se poate și aci crea un organ, fără multă greutate. Dar mai e un vierme, viermele poștal: pân-a nu începe să fure librarul, fură funcționarul de la Poșta. Singura expediție sigură este expediția recomandată: doisprezece lei în plus la foaia simplă! [...]

Dacă până la sfârșit, Statul va refuza să puie la îndemâna cârților și a revistelor mijloacele lui administrative, nimic nu împiedică organizarea particulară a unui vehicul de circulație și desfăcere. Zece mii de preoți și zece mii de învățători și zece mii de cetățeni interesați bănește la răspândirea librăriei până în satele cele mai necunoscute – zece mii de comune rurale, numai ele – pot fără mare greutate să consume dintr-o singură dată o ediție de zece mii de exemplare dintr-o carte și dintr-o revistă. Băncile populare și cooperativele – obligate categoric să înființeze biblioteci cât de vaste – pot ele singure să desfacă repede o ediție, cumpărată prin contribuția ușoară a zecilor de mii de clienți. Școlile, toate școlile, pot fi obligate să facă biblioteci, mai ales în regimul eforturilor școlare. Dacă fiecare școală ar cumpăra câte un singur exemplar din cărțile și revistele apărute, – afară bineînțeles și strict înțeles de marfa anonimă a publicațiilor de speculă și împorcarire a inteligenței, fabricată de editori fără nume, strămutați din toate negustoriile în industria tiparului și a editurii, – dacă fiecare biserică ar fi silită să facă o bibliotecă, viața culturală și viața scriitorilor s-ar resimți de aceste inovații elementare, numaidecât; dar, paralel, și calitatea literaturii. Și s-ar naște cartea practică, și literatură practică, și publicația populară bună.

Un legiuitor atent ar lovi traducerea de o taxă atât de violentă, încât ar dispărea o întreagă literatură de abjecții și aberații, în folosul producătorului nostru, bun sau rău e egal.

(Text scris în 1927 și reprodus după Pamflete, Editura Minerva, 1979)

În urmă cu 21 de ani, tot în luna iulie, revista Magazin istoric lansa o rubrică cu un succes aparte la cititori: În București, acum 50 ani.

Pornim la drum astăzi, cu ajutorul doamnei dr. Georgeta Filitti, prin România de acum 100 ani. Vom alterna cele două rubrici număr de număr.

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1902

GEORGETA FILITTI

Tară neolatină, având în fruntea ei de 36 de ani un domnitor de origine germană, România cunoaște o perioadă de înflorire economică și culturală în acest început de veac XX. Excedentul bugetar, o rată pozitivă a natalității, o viață politică dinamică, unde confruntarea face parte din cotidian, cu alegeri pline de neprevăzut, caracterizează anii care în alte părți ale Europei s-au numit La belle époque. Presa oglindește fidel aceste realități. Mai apar ecouri de la frații din Transilvania și Bucovina, considerații despre ortodoxie și exigențele ei, conviețuirea cu evreii, rememorări frecvente ale istoriei recente – în primul rând ale evenimentelor din 1877 –, puzderie de manifestări de binefacere, comemorări, inaugurări, sfaturi practice, reclame îmbietoare. Lumea e avidă de informație, receptivă la nou. Și publicații de toate nuanțele satisfac nevoia de a ști a românului, îi întrețin curiozitatea oferindu-i, de la știri din lumea întreagă (cutremure, inundații, epidemii, revoluții, detronări, descoperiri științifice, jubilee glorioase) până la faptul divers din cutare comună olteană. Să le răsfoim puțin.

Universul consideră exercițiul bugetar 1901-1902 „unul din cele mai bune”, excedentul de 16 milioane „întrece prevederile cele mai optimiste”.

L'Indépendance roumaine îl citează pe Leonida Colescu, șeful Serviciului statistic al țării, care furniza următoarele date: populația

României în 1902 era de 6 081 572 locuitori (92,9% creștini, 3,70% evrei și restul „alții”). În 1901 se încheiaseră 43 750 de căsătorii; au divorțat 1 320 de cupluri, se născuseră 240 764 de copii, iar 160 351 de persoane decedaseră.

Steaua Olteniei, de expresie conservatoare (aripa Nababului Gh. Gr. Cantacuzino), îi ves-

1902

Palatul administrativ din Dorohoi

Bustul lui Eminescu din Dumbrăveni

Stadionul ridicat la Atena de Averoff avea 80 000 locuri numerotate. Acolo se disputaseră jocurile olimpice din 1896 și urma să aibă loc și cele din 1902, an când fusese convocat și Congresul de arheologie, la care fusese invitată și România

tejește pe junimiștii lui P.P. Carp: „Juni bătrâni și gârboviți la trup și seci la cap, nemaiputând lucra serios pe șocoteala lor, lucrează în glumă și zeflemea pe șocoteala celor virili în activitatea lor politică, socială și economică. Vai de capul fără păr care e dus de picioare zgârcite“.

Primul ministru D. A. Sturdza face o vizită în Dobrogea, transformată de *L'Indépendance roumaine* într-un adevărat triumf. Ajunge în satul Turcoaia (Măcin) și urcă „un munte“ de 150 m. În amintirea evenimentului, autoritățile locale decid să pună o placă comemorativă, iar ridicătura să se numească pe viitor „Carol I“.

Aceeași foaie, cu ocazia alegerilor, își pune întrebarea de unde vine cuvântul *candidat*. Iată răspunsul: la Roma pretendenții se înfățișau poporului într-o togă albă, *candida*, care nu presupunea buzunare (unde s-ar fi putut ține banii de mituire a virtualilor alegători). Legea romană prevedea că acel ce își cumpăra voturile era obligat să plătească până la moarte o rentă de 100 000 de sesterți în favoarea statului.

În *Epoca*, N. Iorga mărturisea: „N-am votat niciodată într-un colegiu mare și nici n-am participat la alegeri. Mă îndemna poate la abținere un instinct de conservare personală. Oricum, îmi imaginez alegerile cam așa: miros greu, cetățeni înarmați cu băte, înjurături... la Universitate, când se alege un senator pentru reprezentarea colegiului nostru universitar, aceste elemente vulgare, ce constituiesc temeiul unei săli de votare, nu se află acolo. Mirosul, văzul și oarecum chiar auzul sunt satisfăcute: oameni din lumea bună intră, își strâng mâna, discută, se duc“.

P. P. Carp demisionează de la Jockey Club – reține *L'Indépendance roumaine* –, deoarece

un candidat nășit de el, Constantin Alimănișteanu, nu întrunise voturile necesare intrării în club. „Complot“ zice ziarul, deplângând „infiltrarea politicului“ în viața mondenă.

În foaia *Prahova* din Ploiești, a lui Take Ionescu, fusese calomniat dr. Radovici, fost socialist „generos“, acum liberal. A urmat un duel al acestuia cu V. Bilciurescu, redactorul responsabil. Cel din urmă a primit o lovitură „în mușchii deltoizi ai brațului drept“, ceea ce l-a pus în inferioritate și a determinat încheierea luptei, după avizul dr. Angheliescu și Vasiliu.

Anarhia de la primărie. Sub acest titlu, *Epoca* înfățișă scandalul dintre primarul Bucureștilor, Procopie Dumitrescu, și consiliul general în cazul consilierului Ciocanelli, impus de primul ministru D.A. Sturdza. Șeful guvernului amenințase cu dizolvarea consiliului dacă „nu se potolește“. Alt consilier, C.F. Robescu, „n-a văzut primăria cu ochii de la venirea liberalilor la putere“, dar lucrează prin mahalale pentru alegerile din toamnă. Pentru comună era „o situație nefericită“, căci „toți fac cum îi taie capul, toți comandă, toți sunt stăpâni, conchide ziarul.

Parchetul din Arad confiscă la palatul episcopal *Cartea de aur* scoasă de Teodor Păcățian, redactor la *Telegraful român* din Sibiu. Fapta autorităților maghiare a produs „senzație“ între românii din Transilvania.

Universul discută componența etnică a Transilvaniei urmând zicala „al cui e pământul e și țara“. După statisticile maghiare se părea că românii sunt covârșiți de unguri, asta fiindcă „recensământul e cu meșteșug întocmit“. Faptele însă arătau că românii și șaiii, prin

Omameni politici, români, surzăriți de caricaturistul vecin

Nicolae Filipescu

Nestlé instant, acum 100 ani

societățile lor de credit, bănci populare și bani trimiși de cei vremelnici emigrați în America, cumpărau masiv pământ de la ungurii „înecați” în datorii. Cadastrul provinciei dovedea limpede acest proces.

România ilustrată face un amplu reportaj de la inaugurarea la Dumbrăveni a bustului lui Mihai Eminescu (autor: Oscar Spaethe). La proprietatea lui Leon Ghica veniseră oaspeții din București, Iași, Galați, Suceava, Viena, Graz, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuți. Petre Grădășteanu, care la inaugurarea, cu ani în urmă, a statuii lui Ștefan cel Mare la Iași, declarase că din coroana domnitorului lipseau câteva nestemate – aluzie la Basarabia și Bucovina –, acum rostește alte vorbe incendiare, ce vor genera, și ele, proteste diplomatice: „uzând de dreptul recunoscut mie de lege și Constituțiune și întrucât nici o jicnire și nici o tulburare nu voi să aduc statului vecin, prevăd că într-un viitor mult mai apropiat decât ați putea crede, vom fi 12 milioane de români laolaltă”.

Aceeași revistă subscie, prin vocea lui Alcibiade Sardelly, la protestul studenților atenieni privind traducerea Evangheliei în greaca vulgară. În capitala elenă se vărsase sânge tânăr, „ca un tribut pentru existența națională”. Făcând textele sfinte accesibile tuturor, credea Alcibiade Sardelly, „se zdrobea autenticitatea”, se pierdea „prestigiul Greciei”. Biserica trebuia să reziste și să nu cadă în întunecoasele adâncimi ale elenismului.

Secolul XX, în articolul *Civilizație și barbare*, comentează vizita lui Bernard Lazare, reprezentantul Alianței Israelite Universale.

Acesta numise România „țară barbară”, „noaptea în getto”, invocând civilizația din alte spații europene, în primul rând din Franța. Redacția socoate că într-o țară „civilizată”, ținând limbajul din România, Bernard Lazare ar fi fost poftit, „cu deosebită insistență”, să-și mute în 24 de ore „centrul de cercetare a locurilor”.

L'Indépendance roumaine consacră mai multe pagini *Istoriei diplomatice*. În mai 1902 dă ample fragmente din cartea lui H. Sutherland despre W. White, ambasadorul Angliei la Constantinopol între 1876 și 1891; șase capitole sunt consacrate României. Englezul elogia atitudinea curajoasă a țării noastre în fața presiunilor rusești la 1877. La avertismentul cu ocupația și dezarmarea trupelor (dacă nu se acordă liberă trecere armatei ruse spre Balcani), ambasadorul citează telegrama ministrului de Externe Mihail Kogălniceanu adresată agenților diplomați din străinătate: „Au fost luate toate măsurile pentru ca atacul cu care suntem amenințați să-i coste cât mai mult pe autorii lui”.

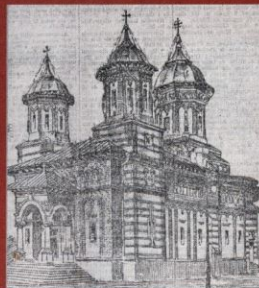
Epoca reține un incident petrecut la restaurantul „Capșa”, cu ocazia marelui banchet al Artileriei. Menu-ul fusese tipărit în limba franceză, dar ofițerii au protestat, în ciuda prezenței perechii regale, cerând să fie scris în românește. „Lucrul e cu totul nou și merită puțină atenție... să fii român, să mănânci în București și să vezi pe bucățile de hârtie pe care o ții în mână că mănânci *Potage St. Germain*!”

Publicația înfățișa cazul „contelui” de Montequieu, atașat al Ambasadei franceze la Constantinopol. Aflat la Milano, acesta face datorii, se împrietenește cu studentul român George Pă-

1902

Incendiu în strada Smârdan din Capitală

Noua biserică a mănăstirii Sinaia

dureanu, îl tapează și pe el, pretextând așteptarea unei moșteniri la Monza; e reclamat, arestat și condamnat. Se numea ... Max Goldemberg și era din Brașov!*

Universul, la rubrica *Cronici feminine*, publică, sub semnătura „Ziua”, o notă despre „Femeile urâte”. Le îndeamnă pe acestea să se gândească la grația lor, „să scoată la iveală cea mai mică atracție ce o posedă: păr frumos, cu pieptănătură frumoasă”. Apoi fața devine atrăgătoare „prin expresia de bunătate, inteligență, simpatie”. Mersul frumos, atitudinea plină de demnitate, veselia blândă și modestia fac să li se uite urâtenia, crede sfătuitoarea.

Reclama Casei Capșa din *L'Indépendance roumaine*, amintește de Marele premiu luat la expoziția de la Paris din 1900, ca și de cele trei medalii de aur obținute tot atunci. Își prezintă apoi *Ciocolata Capșa granulată*, care se dizolvă „imediat” în apă sau lapte.

Un anunț din *Epoca* (*Centenara celebră*) informează despre decesul cărciumăresei Ioana de la Balta (Mehedinți), la 109 ani. Se spunea că Tudor Vladimirescu trăgea adesea la cărciuma ei.

În *Libertatea* din Orăștie (editor Ion Moța), „comerciantul” Ioan Lăzăroiu anunță că vinde sau închiriază „haine de călușeri” foarte frumoase, „naționale”; apoi „năfrâmi și șorțuri, pânză și stofă de haine pentru casă, pălării de paie pentru femei, bumbac, flanele”. Îi poartă, „în ajunul carnavalului”, pe „tinerii aranjatori de petreceri și baluri”.

Tot *Libertatea* semnalează că „descoperirea italianului Marconi de a telegrafia fără drot

[sârmă] de la corabie la corabie pe mare, ba de la un țărm de mare la altul peste o lume întreagă se lățește și aplică tot mai mult, ... iar Marconi face averi peste averi cu iscoditura sa”.

În *Epoca*, Anna Caillag își prezintă rețeta de îngrijire a părului. Avea plete de 1,85 m. pe care le-a spălat 14 luni cu o licoare inventată de ea. „E singurul remediu de creștere a bărbii, mustății, de strălucire a părului”. Ceaiul „Anna Caillag” îndepărtează complet mătreața. Produsele se aflau de vânzare la drogheriile „Brus”, „Ilie Zamfirescu”, „Stoenescu”, „Tețu” și „Economu” (București), „Frații Konya” (Iași) și „G. Florescu” (Galați).

România ilustrată face reclamă noului hotel *Caraiman* din Sinaia, opera arh. I.G. Pompilian. Are 100 de camere, izolate, plătute, cu covoare, draperii și mobilier care e „departe de luxul enervant învechit al teribilelor garnituri de salon”. Piese de *Art Deco* au fost făcute la Azuga de casa Zweifel din București.

La rubrica „Mișcarea științifică”, *Secolul XX* semnalează *Un nou metal: evabritul*. A fost inventat de englezi, e ușor ca aluminiul, strălucitor ca argintul, maleabil și rezistent ca oțelul și ieftin (cea mai ieftină „argintărie”). E inoxidabil, nu e atacat de apă, aer, acizi slabi, grăsimi fierbinte, sare. Într-un cuvânt, e „un metal igienic prin excelență”. Nu figurează pentru moment în nomenclatorul metalurgic.

Universul reținea, la *Întâmplări din capitală*: *Bătaia de la vila regală, Rănirea din strada Agricultori, Sinuciderea din strada Măgurele, Bătaia și rănirea din strada Puțu cu apă rece...* ■

„Națiunile Europei au toate motivele să pună capăt războaielor dintre ele și să se federalizeze. Europa este o provincie a lumii, iar un război între europeni este un război civil.“

(Napoleon Bonaparte)

Drapelul Uniunii Paneuropene și fondatorul ei

EUROPA LUI COUDENHOVE-KALERGI

NICOLAE M. NICOLAE

„Există astăzi o mare, o magnifică țară care se ignoră. Această țară se întinde între Oceanul Atlantic, lumea sovietică și Mediterana. Ea se numește Europa.“

Pentru neeuropeni, fie ei americani sau asiatici, ruși, afgani sau australieni, conceptele Europa și european sunt perfect familiare. Au făcut o călătorie în Europa. Au întâlnit europeni.

Singurii oameni din lume care nu știu nimic despre Europa și care nu se consideră nici personal, nici reciproc europeni sunt europenii înșiși. Întrebați un bărbat din Hyderabad și vă va spune mândru: «Sunt indian». Întrebați un bărbat din Shantung și vă va răspunde: «Sunt chinez». Ungurul nu va spune «Sunt european», ci «Sunt ungur». Probabil că nu i-a venit niciodată ideea că patria sa ungurească este pentru el ce este Hyderabadul pentru indian, Shantungul pentru chinez, Texasul pentru America: mica patrie în cadrul marii patrii care este Europa.

Este o evidentă faptul că, în ultimă instanță, Europa, răzlețită cum este ea în 34 de state și în mai bine de 40 de grupuri lingvistice, nu reprezintă și o vastă unitate culturală, cum pot fi China sau India. De aceea este atât de justificată, obiectiv, ideea de națiune europeană, la fel cum este ideea de națiune chineză sau hindusă.

Comparativ cu Europa, China este și ea întinsă și mai populată, India este mai mică. Ca și Europa, China și India au fost frânte în state rivale de-a lungul secolelor. Ca și Europa, India și China reprezintă un furnicar de limbi și de dialecte. Și totuși, asta nu înseamnă că nu există o mare cultură chineză comună, o cultură hindusă, o cultură europeană: deci o națiune chineză, o națiune hindusă și o națiune europeană. De-a lungul secolelor nu au existat nici un patriotism chinez, nici un patriotism hindus. Azi aceste două patriotisme există.

Măine este rândul patriotismului european să se trezească. Englezi, francezi, germani, italieni, polonezi, spanioli; toate popoarele Europei își vor da seama că sunt copiii aceleiași culturi și aceleiași tradiții, că sunt păstrătorii aceleiași misiuni civilizatoare, legați unii de ceilalți printr-o comunitate permanentă de destin și organe ale aceleiași vieți.

Când se va descoperi Europa ca o mare națiune și ca patria comună a popoarelor sale, un nou capitol al istoriei mondiale va începe, ca după descoperirea Americii.“

Gândurile acestea, atât de actuale au fost așternute pe hârtie în 1939 și aparțin lui Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi, atunci președintele Uniunii Paneuropene.

La sfârșitul primului război mondial, se simțea nevoia unei noi ordini europene. În urma conflictului – arătau studiile economice –, Europa încețase să fie principalul producător mondial de produse manufacturate. Statele Unite, dar și Uniunea Sovietică, Japonia, Australia, Canada, Africa de Sud cunoșteau un alert proces de industrializare și, din clienți tradiționali ai Europei, se transformau în concurenți. Eliminată treptat de pe aceste piețe, Europa s-a văzut obligată să-și organizeze propria piață și să se protejeze de invazia produselor americane și asiatice, sosite în mari cantități și la prețuri scăzute. Se adaugă politica de dumping practică de sovietici pe piața europeană și faptul că țărani europeni nu puteau face față fermierului american.

Susținut numai de soție

Încă de la sfârșitul războiului, Kalergi (născut în 1894, la Tokio, ca fiu al unui diplomat austro-ungar și al unei japoneze, cu o străbunică grecoaică), doctor în filosofie al Universității din Viena (1917), a început să publice studii despre necesitatea unei noi ordini în Europa.

În noiembrie 1922, Paneuropa, ein Vorschlag (Paneuropa, un proiect), proclamația sa, apare simultan în *Neue Freie Presse* din Viena, dar și în *Vossische Zeitung* din Berlin. Documentul nu a avut un prea mare ecou, singurul susținător în acel an fiindu-i doar soția. Nici un guvern sau partid politic, nici un grup financiar sau social nu au îmbrățișat

Aristide Briand, președinte de onoare al Uniunii, alături de viitorul premier francez Pierre Laval

ideea înființării unei mișcări paneuropene.

Un an mai târziu, el scria: „Este oare posibil ca pe o mică peninsulă europeană, 25 de state să trăiască alături într-o anarhie internațională, fără ca o asemenea situație să conducă la cea mai teribilă catastrofă politică, economică și culturală? O Europă divizată conduce la război, la oprimare, la mizerie, pe când o Europă unită va duce la pace, la prosperitate.”

În același an, Coudenhove-Kalergi (pe atunci ceh ca naționalitate) i-a sugerat președintelui Republicii Cehoslovacie, Thomas Masaryk, un proiect de Uniune Europeană după modelul „Micii Antante” formate din Cehoslovacia, România și Iugoslavia. Poate și din cauza amplorii demersului, Masaryk l-a refuzat. Kalergi a continuat acțiunea pe cont propriu. A publicat în același an, 1923, la casa lui de editură, o carte-manifest, intitulată *Pan-europa*, pentru ca în 1924 să lanseze mișcarea omonimă, ale cărei idei erau răspândite printr-o revistă lunară cu același titlu.

Obiectivul lui era să unească Europa. Soluția oferită de Uniunea Paneuropeană era schimbul rațional între țările europene industrializate și cele agrare, care reflecta diferența dintre estul și vestul european și dintre țăran și muncitorul industrial. Ideologia paneuropeană urmărea o reechilibrare planetară. Era promovată ideea solidarității în fața pericolului bolșevic, dar și a celui nazist din Germania.

În 1923, Coudenhove a purces la organizarea propriu-zisă a mișcării, pe care a denumit-o „Uniunea Paneuropeană”. A instalat secretariatul în vechiul palat imperial din Viena și a creat filiale în principalele orașe din Europa. Pentru a avea succes, ideea trebuia să aibă adeziunea guvernelor, a populației, un puternic sprijin financiar și social. Europa ar fi fost salvată dacă ar fi avut o personalitate de talia lui Cavour – gândea Kalergi –, unificatorul Italiei, în jurul căruia să coaguleze toate forțele unificatoare și proiectul ca atare.

Cu Oda bucuriei înainte

În octombrie 1926, a avut loc la Viena primul Congres paneuropean, la care au participat peste 2 000 de delegați din 24 de țări europene. Reuniunea a avut un puternic ecou în presa mondială.

În discursul său, Coudenhove, ales președinte al Consiliului General, spunea: „Paneuropa refuză categoric hegemonia unui popor sau a unui stat european. O Paneuropă nu poate fi concepută decât ca o asociație liberă: o confederație, și nu o federație integrată. Că

se va numi această confederație Statele Unite ale Europei sau Uniunea Vamală Europeană sau Paneuropa, numele contează mai puțin, dar condiția esențială este ca nici un stat, nici un popor să nu-și sacrifice suveranitatea pe altarul Europei. Europa nouă trebuie să ia naștere din cooperarea organică a numeroase state și numeroase popoare". La Congres s-a cântat *Oda bucuriei*, din Simfonia a IX-a a lui Beethoven, pe care Coudenhove a propus-o ca imn european.

După Congres, s-au alăturat mișcării nume de prestigiu din viața politică, economică și spirituală a Europei: politicieni – Eduard Herriot, Leon Blum, Edward Daladier, Paul-Boncour, Hjalmar Schaht, Eduard Beneș, Nicolae Titulescu, Constantin Argetoianu, Mihail Manoilescu, Eleutherios Venizelos; oameni de cultură – Nicolae Iorga, Thomas și Heinrich Mann, Albert Einstein, Richard Strauss, Sigmund Freud, Paul Claudel, Paul Valéry, Jules Romains, Ivan Mestrovics; economiști de marcă – Robert și Karl Bosch, Thomas și Jan Bata, Hans și Karl Sulzer, Ivan Bally. Câteva luni mai târziu, ministrul de Externe al Franței, Aristide Briand, a fost ales președinte de onoare.

În această calitate, Aristide Briand a inițiat în cadrul Ligii Națiunilor, cu sprijinul „binevoitor al guvernelor și entuziast al popoarelor”, redactarea unui memorandum, față de care țările europene să-și exprime, într-o formă mai fermă, propria lor poziție. Memo-

randumul a fost făcut public la 17 mai 1930, ziua în care s-a deschis al doilea Congres al Uniunii. Memorandumul Briand conținea, într-o formă adaptată administrației de stat, liniile principale ale programului paneuropean: confederație europeană care să garanteze egalitatea și securitatea fiecărui stat european; o alianță europeană cu o poliție aeriană, care să mențină pacea și să controleze procesul de dezarmare; crearea treptată a unei uniuni vamale; colaborarea economică cu toate coloniile statelor europene; înființarea unei monede unice europene; respectarea culturii și civilizației fiecărui popor din Europa, ca fundament al comunității de cultură europeană; protecția tuturor minorităților naționale și religioase ale Europei, împotriva deznăționalizării și opresiunii; colaborarea Europei cu alte grupuri de state, în cadrul unei societăți universale a națiunilor.

Proiectul paneuropean se baza pe un sistem parlamentar bicameral, o Cameră a Popoarelor, formată din deputați, aleși pe criteriul un deputat la

un milion de locuitori, și o Cameră a Statelor, formată din reprezentanții guvernamentali ai fiecărui stat membru.

Coudenhove socotea că reconcilierea franco-germană era principalul suport al Uniunii Paneuropene. În această idee el sugera crearea unei industrii siderurgice paneuropene, prin unirea potențialului carbonifer german cu industria minieră franceză, idee care a fost preluată ulterior de Robert Schuman când, în 1951, a fost creată Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO).

Brüning sabotează proiectul

Cu prilejul lansării Memorandumului care îi poartă numele, Aristide Briand spunea: „Orice s-ar întâmpla, voi lansa ideea Statelor Unite ale Europei... Dacă nu prezint acum acest proiect, actuala stare a Europei se va perpetua. Nu vedeți că, încet-încet, în fiecare țară s-au statornicit două politici: pe de o parte, a celor care sunt trimiși la Geneva, semnează tratate pentru care, la întoarcerea în țară, sunt criticați și dezavuați și, pe de alta, a celor care rămân acasă și fac politică naționalistă.”

Toate guvernele europene au fost solicitate să-și expună punctul de vedere cu privire la conținutul Memorandumului. Ele au răspuns, în principiu, favorabil. Turcia și Uniunea Sovietică, care nu erau membre ale

Nicolae Titulescu (al doilea din dreapta), la mormântul cancelarului german Gustav Stresemann

Ligii Națiunilor, nu au fost consultate. Marea Britanie, preocupată în acel moment de unificarea propriilor sale dominoane, a exprimat rezerve față de crearea unei Uniuni Europene. Geneviève Tabouis, renumita ziaristă, a remarcat în articolele ei că delegația britanică la Ligă a reușit să convingă burocrăția organismului internațional că o uniune paneuropeană reprezenta un pericol pentru acest mare for. În acest sens, Amery, ministrul britanic al Coloniilor, a afirmat: „Franța nu poate face parte din două Ligi ale Națiunilor.”

Poziția germană față de Uniune a fost exprimată public chiar de cancelarul Germaniei, Gustav Stresemann, care, într-o conferință ținută la Haga în 1929, a declarat: „Cred că se va realiza o raționalizare a economiei mondiale, care va înlocui sistemul actual de mică dugheană. Noi zămbim astăzi când ne gândim la Germania de altădată, fărâmițată în mici stătuțele, toate cu frontierele lor vamale și moneda lor proprie. Cred că tot așa vor aduce aminte mai târziu de fărâmițarea actuală a Europei.”

Reacția președintelui Eduard Beneș al Cehoslovaciei care, deși pe fond era de acord cu ideile din Memorandum, exprima mult pesimism în ceea ce privește realizarea în practică a acestor idei: „E o înmormântare clasa întâi. Toți miniștrii se angajează să-și informeze guvernele asupra acestei probleme și să o ia în studiu.”

Opinia americanilor față de demersul

Briand și, în general, față de Liga Națiunilor era plastic turnată în cuvinte de un observator: „Când Briand închide ochii, Liga doarme. Când îi redeschide, ea trăiește. Dar, din păcate, el îi închide destul de des. Nu mai avem încredere în continentul vostru.”

Geneviève Tabouis a reținut remarcă unui renumit jurist acreditat pe lângă Liga Națiunilor: „Această federație europeană vine prea târziu sau prea devreme. Prea târziu, căci ne aflăm la sfârșitul euforiei europene. Dacă această propunere ar fi fost făcută imediat după Locarno [octombrie 1925], înainte de eșecul primei conferințe economice, am fi putut reuși și s-ar fi putut pune bazele politice și juridice ale acestei uniuni europene. Prea devreme, pentru că Europa nu este conștientă încă de groaznicele consecințe ale crizei economice mondiale. Astăzi nu

mai există nici o credință în numele căreia popoarele și indivizii să se ridice deasupra intereselor lor.”

De altfel, așa cum prevăzuse Eduard Beneș, discuția s-a încheiat prin înființarea unui comitet, apreciat de Coudenhove ca neputincios și lipsit de inițiativă. Din nefericire pentru inițiatorii proiectului, memorandumul a fost difuzat când relațiile franco-germane se degradau. La 10 septembrie 1930, Adunarea Ligii Națiunilor era informată că Partidul Național Socialist al lui Adolf Hitler a obținut în Germania peste 6 milioane de voturi și, ca urmare, trimitea 107 deputați în Reichstag.

Odată cu creșterea influenței național-socialiste, Germania nu s-a mai arătat interesată în proiectul paneuropean. Atacurile împotriva politicii lui Briand s-au înțetit. Dar cel care i-a dat lovitură de grație a

fost Johann Schober, cancelarul Austriei (septembrie 1929-septembrie 1930). Acesta lucra în mare secret la un misterios acord economic cu cancelarul Germaniei, Heinrich Brüning. Germanul își propusese să-l înfrângă pe Briand cu propriile lui arme, pe propriul său teren, terenul Uniunii Europene, organism care pleda pentru „legătura economică între state”. În fond, era vorba despre proiectul unei uniuni vamale austro-germane, a Anschluss-ului. Aristide Briand, prin intenția declarată de a respinge acordul, se autoplasa într-o poziție jenantă.

Berlinul avea alte probleme decât unificarea Europei.
1 dolar echivala cu 20 milioane de mărci (1925)

Disperare și dezamăgire

Aristide Briand ducea cu el în mormânt, la 7 martie 1932, prima inițiativă oficială în favoarea Statelor Unite ale Europei. Instaurarea regimului hitlerist în Germania, în 1933, a eliminat pe termen lung unificarea Europei din preocupările Berlinului. Fără Germania, șansele realizării unificării europene erau practic nule.

Evenimentele din Germania și curentul naționalist care bântuia Europa nu au fost în măsură să-l descurajeze pe Coudenhove. Au avut loc, în continuare, încă trei congrese, ultimul în 1937. Uniunea Paneuropeană și-a concentrat activitatea în principal pe probleme economice, dar și pe probleme de educație a tineretului, în spiritul ideologiei paneuropene. În 1934 a luat ființă Centrul Economic Paneuropean, care organiza conferințe pe diverse teme. În 1936 s-a reunit la Viena prima Conferință agrară paneuropeană, care a adoptat proiectul de înființare a Centralei Europene a Cerealelor.

S-a stabilit chiar și un simbol al mișcării: o cruce solară, formată dintr-o cruce roșie pe un disc solar auriu, plasată pe un fond albastru, culoarea viitorului steag al Uniunii Paneuropene, iar data de 17 mai, data publicării Memorandumului Briand, a fost aleasă ca zi națională a Europei.

În 1938, după ocuparea Vienei de către trupele hitleriste, sediul biroului central al Uniunii s-a mutat la Berna. Dar a venit războiul. Kalergi, care fugise din Austria după invazia hitleristă (în 1938), s-a stabilit în Elveția, apoi în Statele Unite, unde a predat la Universitatea din New York. La sfârșitul războiului, el a revenit în Elveția, pentru început la Gstaad, apoi la Basel și Zürich.

În 1946, s-a întâlnit cu Winston Churchill, cu care a discutat posibilitatea creării unei noi organizații – Mișcarea Europei Unite – care, de altfel, a și luat ființă în 1947, avându-l ca președinte chiar pe Churchill. Dar Coudenhove nu a participat la această organizație. El a creat, în 1947, o alta, Uniunea Parlamentară Europeană, având ca obiectiv elaborarea unei Constituții pentru Europa. A cerut unui număr de 4 000 de parlamentari din 13 țări să se pronunțe pro sau contra unei federații

europene, în cadrul Națiunilor Unite.

Proiectul a avut un răsunet pozitiv printre parlamentarii europeni. A fost și criticat, în special de britanici (de ginerele lui Churchill, Duncan Sandys, îndeosebi, care i-a și succedat acestuia la conducerea Mișcării Europei Unite), deloc dispuși să accepte o Europă unită, ci numai una bazată pe o cooperare interguvernamentală, fără nici o delegare a suveranității. În 1948, proiectul a fost abandonat. Doi ani mai târziu, la 18 mai 1950, Coudenhove a primit premiul „Carol cel Mare” pentru contribuția sa la idealul european. S-a retras apoi din viața publică, neparticipând la acțiunile lui Jean Monet și Paul Henry-Spaak, care au dus la crearea CECO (Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului; *Magazin istoric*, nr. 5/1995).

El a fost, încă din 1943, un apropiat al generalului de

Gaulle, cu care a corespondat și căruia i-a împărtășit preferința pentru o uniune a națiunilor față de o entitate supranațională, așa cum a fost proiectată de Monet. A părăsit Franța când, cu prilejul alegerilor prezidențiale din 1965, mișcarea paneuropeană l-a susținut pe François Mitterrand contra lui de Gaulle. A continuat însă să activeze în cadrul Uniunii Paneuropene Internaționale până în 1972, când a murit la Schruns, în Austria. Este înmormântat la Gruben, lângă Gstaad, în Elveția, aproape de Berna. ■

Prietenul încă din 1943 al lui Kalergi:
Charles de Gaulle (aici în 1958)

„Occidentul a vândut sovieticilor Europa de Est la Ialta“ – o frază frecvent auzită după 1989. Și chiar dacă ea nu are nici un fel de temei, a câștigat mulți aderenți.

O asemenea formulă simplistă face abstracție de realitatea istorică și de cea politică și diplomatică. S.U.A. și Marea Britanie nu puteau ignora pretențiile aliatului sovietic, decât cu prețul

unui nou război, care avea toate șansele să fie unul nuclear. Cu toate concesile făcute, Occidentul nu a renunțat nici un moment la ideea recuperării pentru lumea democratică a țărilor intrate, temporar, în sfera de influență sovietică. Este ceea ce demonstrează și documentele pe care colaboratorul nostru, directorul Direcției Arhive Diplomatice, le prezintă în continuare.

AMERICA NU ȘI-A UITAT PROMISIUNILE

DUMITRU PEDA

Cu prilejul unei burse de studii „Fulbright“ în Statele Unite, la Georgetown University din Washington D.C., de care am beneficiat în prima jumătate a anului trecut, am avut acces la o sută de documente elaborate de Consiliul Național de Securitate (NSC) și Departamentul de Stat între 1950-1987, aproape în totalitate văzute pentru prima oară de un cercetător din România. Analiza acestor importante materiale – coroborate și cu alte documente străine și din arhivele noastre – ne îngăduie în prezent să înțelegem mai bine și mai nuanțat care a fost poziția autorităților americane față de situația creată în Europa Centrală și de Sud-Est prin instaurarea regimurilor comuniste la finele anilor '40, cum a evoluat aceasta, în mod diferențiat, în raporturile cu ansamblul statelor satelite Moscovei și cu fiecare din acestea în parte, în funcție de circumstanțele istorice și de interesele concrete în regiune timp de trei decenii. Totodată, ea ne-a evidențiat – încă o dată – caracterul pragmatic al politicii Casei Albe față de respectivele regimuri politice, determinarea cu care diplomația americană a urmărit, am spune cu obstință, readucerea națiunilor din Europa Centrală și de Sud-Est în lumea liberă a democrațiilor de tip occidental.

Primul document pe care îl supunem atenției cititorilor noștri este un studiu elaborat la Consiliul Național de Securitate, cu nr. 174, ce poartă titlul: *Politica Statelor Unite față de sateliții sovietici din Europa de Est*. El evalua situația acestor țări, după moartea lui I.V. Stalin (1953), și indica președintelui S.U.A. posibilele căi politice de urmat față de regimurile de „democrație populară“.

Încă de la început, documentul afirma intenția S.U.A. de a „contribui la rezistență și eventuala eliminare a influenței dominatoare sovietice asupra acelor sateliți“.

Potrivit analiștilor NSC, moartea atotputernicului conducător de la Kremlin nu afectase

controlul exercitat de Moscova asupra sateliților. Prezența consilierilor militari sovietici în cadrul forțelor armate și în organele lor de securitate, ca și menținerea unor importante contingente militare ale Armatei Roșii pe teritoriul acestor state făceau practic imposibilă o nouă dizidență de tipul celei conduse de I.B. Tito în Iugoslavia.

De altfel, în acel moment Washingtonul conta foarte mult pe o apropiere, chiar pe o eventuală integrare a acestora în NATO. La acest capitol însă, analiștii americani se înșelau. Așa cum aveau să descopere mai târziu, acțiunile de independență ale liderilor comuniști iugoslavi, și nu numai, erau generate

în primul rând de dorința de a-și garanta continuitatea în funcție, de a nu mai fi simpli dregători pe care Moscova să îi schimbe după bunul plac.

În același timp, așa cum observau și autorii documentului citat, în toate țările est-europene aflate sub dominație sovietică se manifestau tot mai deschiși puternice sentimente naționale. Acestea se constituiau într-un important factor de opoziție față de controlul strâns exercitat până atunci de Moscova. „Acești oameni nu se vor împăca, în câțiva ani, cu pierderea independenței naționale, neglijarea tradițiilor naționale și glorificarea forțată a U.R.S.S. Sentimentul național se concentrează pe amintirea vremurilor bune din trecut, pe speranțele pentru viitor și pe resentimentele provocate de injuriile și insultele suferite sub actualul regim. Din multe puncte de vedere, aceasta este cea mai puternică pârgă disponibilă pentru întărirea moralului populației din țările satelit.” Și autorii continuau: „Nu toți comuniștii din țările satelit sunt dispuși să servească interesele Moscovei fără vreo preocupare pentru cele ale propriilor națiuni; chiar guvernarea respectivelor teritorii și îndeplinirea obiectivelor care le-au fost fixate cer o minimă cooperare din partea populației, ceea ce poate face ca anumiți comuniști locali să se opună, cât pot mai bine, acelor cereri și politici impuse de Kremlin, care presupun o povară prea mare pentru poziția lor. În oricare dintre partidele comuniste satelit este de presupus că există antagonisme personale și alte diferențieri care pot fi exploatare din exterior.”

Deși autoritatea și controlul exercitate de U.R.S.S. nu erau – și nu aveau cum să fie – puse în discuție la acea oră, analiștii americani aveau să rețină faptul că, după revolta din R.D.G., din 1953, în politica internă a țărilor lagărului socialist se produsese modificări sesizabile. „Chiar dacă nu există dovezi că ar fi fost afectată capacitatea sovieticilor de a-și domina sateliții, după moartea lui Stalin, există totuși posibilitatea ca să fie nevoie de o mai mare

concentrare a efortului pentru a păstra controlul și ca noii lideri sovietici să fie nevoiți să modereze ritmul și obiectivele programelor lor din țările satelit. O asemenea tendință este indicată de noile măsuri economice, de curând anunțate de regimurile satelit, care acordă prioritate sporirii cantității de bunuri de consum, pentru a îmbunătăți moralul public și a stimula productivitatea muncii.” Era realizată tendința de schimbare a programelor agricole și industriale (acestea din urmă suprad dezvoltate, în detrimentul îmbunătățirii condițiilor de viață ale populației).

A cțiunile întreprinse de conducerea regimului de la București, în anii ce au urmat (de la retragerea trupelor sovietice în 1956 și până la „Declarația din aprilie 1964”) par să contrazică o altă frază din document: „În lumina acestor considerații, șansele ca, în prezent, vreun regim satelit să dorească sau să poată să se rupă de sub puterea Moscovei sunt neglijabile sau ca – cu posibila excepție a Albaniei – vreo fracțiune antisovietică să poată prelua și menține puterea și să detașeze vreun stat satelit din blocul sovietic.”

Foarte interesant apare și pasajul în care se sublinia lipsa unor planuri de perspectivă pentru momentul în care s-ar fi produs „eliberarea” țărilor est-europene. Cu excepția unor discuții în cadrul grupurilor eterogene ale celor aflați în exil, privind eventuala federalizare a Europei de Est, puterile occidentale nu în-

Președintele Kennedy (aici într-un moment de relaxare) evidențiază poziția României în cadrul lagărului socialist, într-o expunere la Universitatea din Berlinul Occidental în 1963

since the War's end, Romania was regarded in the West as an unlikely country from which to expect independent developments such as those that had occurred in Poland and, abortively, in

cercaseră „să ofere vreo propunere concretă pentru unitatea popoarelor din țările satelit sau pentru asocierea lor cu Europa Occidentală, după ce se eliberau“. NATO și Comunitatea Cărbunului și a Oțelului (precursora Pieței Comune) erau considerate atât un model cu care țările socialiste puteau face comparație, cât și imaginea unei „Europe Integrate a posibilităților de construcție liberă la care ar putea lua parte atunci când vor fi eliberate“.

Președintelui S.U.A. i se propuneau și mijloacele prin care să se exercite „presiunea asupra regimurilor controlate de sovietici, în privința poziției nealterabile a Statelor Unite în privința dreptului fundamental al popoarelor din țările satelit de a se elibera“. În acest sens, se recomanda menținerea misiunilor diplomatice din Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și România, prin care se puteau obține informații folositoare și se arăta preocuparea guvernului american pentru respectarea drepturilor acelor popoare. Desigur, existau și dezavantaje, între care cel mai important era impresia creată în anumite cercuri că menținerea relațiilor diplomatice ar indica și accentuarea legitimității regimurilor comuniste.

Cele trei alternative care stăteau în fața S.U.A. erau: a) o acțiune directă și imediată pentru eliberarea popoarelor aflate sub dominația Moscovei, ceea ce ar fi dus la un război nuclear, pentru care nu exista garanția că americanii ar fi obținut acordul aliaților lor; b) acceptarea dominației sovietice pentru o perioadă nedeterminată de timp și negocierea cu U.R.S.S. a unor căi de acomodare cu o astfel de situație, căutând să blocheze extinderea controlului sovietic dincolo de sfera existentă (punct de vedere respins pentru că însemna abandonarea principiului fundamental al popoarelor din țările satelit de a se elibera); c) o cale de mijloc, cu o politică de limitare și reducere a controlului sovietic asupra sateliților. Scopul ei era eliminarea dominației sovietice asupra acestor popoare, fără a fixa o limită de timp, încetinind exploatarea de către Moscova a resurselor economice și umane, menținând spiritul de rezistență. „Statele Unite trebuie să își dirijeze eforturile spre formarea condițiilor care vor face posibilă eliberarea țărilor satelit într-un moment favorabil din viitor și spre obstrucționarea imperialismului sovietic în acele zone [...] Probleme precum menținerea relațiilor diplomatice cu țările

satelit sau natura presiunilor economice care trebuie aplicate acestor state trebuie decise strict în termenii avantajelor și dezavantajelor generale pentru Statele Unite, nu pe considerente legale sau pe baza gradului de indignare resimțit în urma unor acțiuni ale guvernelor din statele satelit.“

Cel de-al doilea document este, de fapt, un fragment dintr-o analiză mai amplă întocmită de Departamentul de Stat în anul 1969. Capitolul *F* este consacrat *Europei de Est*. El începe astfel: „Situate în umbra colosului sovietic, dar rămânând distincte de el, țările din Europa de Est au constituit o preocupare specială pentru politica Statelor Unite după cel de-al doilea război mondial.“

Documentul face un scurt istoric al etapelor politicii americane față de această problemă. Astfel, într-o primă fază Washingtonul a încercat să salveze măcar în parte libertățile acestor popoare, obligându-l pe Stalin să respecte angajamentul luat la Ialta de a permite organizarea unor alegeri libere. A urmat o înghețare aproape totală a relațiilor cu respectivele țări. Dizidența lui Tito (1948), revolta din Ungaria și acțiunile liderilor comuniști polonezi din același an (1956) au arătat guvernului american că există posibilitatea unor evoluții graduale de autonomie față de Moscova, ce trebuiau încurajate. În aceste condiții, fusese extins treptat ajutorul economic acordat Poloniei, chiar dacă liderii comuniști de la Varșovia aveau să penduleze între politica lor de deschidere față de Occident și obediență față de Kremlin.

La începutul anilor '60, liderii comuniști din multe țări – se preciza în document – erau tot mai înclinați să caute soluții locale, decât să le aplice pe cele indicate de Moscova. Aveau și o bază teoretică în recunoașterea de către N.S. Hrușciov, în 1956, a existenței mai multor căi de ajungere la socialism. Pragmatismul economic și „comunismul național“ au dus la o drastică ruptură în cooperarea economică cu Moscova (cazul României) sau la o desprindere totală (Albania).

În aceste condiții, Administrația Johnson a aplicat, după 1963, politica construirii de poduri către asemenea regimuri, care se orientau către o deschidere spre Occident, în primul rând în plan economic. Cele mai puternice legături au fost stabilite cu Polonia

și cu România. Față de Polonia (ca și față de Cehoslovacia) guvernul american considera că are o obligație morală, ținând cont de cele petrecute la declanșarea celui de-al doilea război mondial. În stabilirea politicii americane, un rol major l-a jucat și existența unor comunități provenind din aceste țări (Polonia, Cehoslovacia, Ungaria), care prin număr, organizare și solidaritate aveau un rol important în viața politică a S.U.A. Doar fidelitatea exagerată a liderilor comuniști de la Praga și Budapesta față de Moscova a făcut ca ajutorul american să rămână limitat.

In schimb, deschiderea României a apărut ca o adevărată surpriză. „Situată mai aproape de U.R.S.S. decât majoritatea celorlalți sateliți est-europeni și având un regim comunist cu o linie dură încă de la sfârșitul războiului, România era privită în Occident ca o țară de la care era puțin probabil să aștepti o evoluție independentă, precum cele din Polonia și, deși eșuată, în Ungaria. Și totuși, la începutul anilor '60 comuniștii români au surprins lumea, pornind un program care mergea în contra dorințelor Uniunii Sovietice din multe puncte de vedere.” Principala rațiune a acțiunii conducerii de la București era văzută în presiunile economice exercitate de Moscova prin așa-numitul „Plan Valev”. Atunci când evoluția spre un curs independent al politicii României a devenit sigură, începând din 1963, americanii aveau să invite inclusiv o delegație română la nivel înalt.

În sfârșit, cel de-al treilea document este o Directivă prezidențială din 13 septembrie 1977 cu indicativul NSC-21. Ea are doar două pagini și începe prin a reafirma interesul S.U.A. pentru țările est-europene. „Președintele a decis că politica față de Europa de Est trebuie să se bazeze pe obiectivele conlucrării cu guvernele din regiune pentru a spori independența lor pe plan internațional și a le mări gradul de liberalizare internă.” În continuare, documentul preciza: „Polonia și România vor continua să primească un tratament preferențial în privința

vizitelor oficialităților guvernamentale și în tratarea problemelor economice și a diferitelor programe de schimburi.”

În privința Ungariei, Președintele Carter stabilea că relațiile cu această țară „vor fi îmbunătățite cu grijă pentru a demonstra că poziția ei este similară cu cea a Poloniei și a României”. Se specifica și disponibilitatea Statelor Unite de a returna „Coroana Sf. Ștefan”, dacă ungurii ofereau suficiente garanții că aveau să o expună în permanență. În schimb, relațiile cu R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă și R.D.G. rămăneau limitate, atâta vreme cât guvernele acestor țări nu dovedeau „dorința” de a face progrese în privința liberalizării interne și a unei distanțări mai mari față de Moscova.

În concluzie, noile documente confirmă preocuparea permanentă a guvernului american pentru soarta țărilor căzute sub dominație sovietică la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Fără gesturi teatrale, cu un pragmatism definitiv, Statele Unite au urmărit obiectivul fixat încă de la începutul anilor '50: readucerea țărilor central și sud-est europene pe făgașul democrației. ■

Vizita lui Richard Nixon la București

The United States joined with the West European countries in taking advantage of the Romanian regime's new desire for freer trading and other relations with the West.

Profesorul Mircea Nicolaescu a fost ambasadorul României la Cairo (1961-1968) și la Lima (1970-1975), după care a condus catedra de Relații Internaționale (1975-1989) din cadrul Centrului de perfecționare a cadrelor pentru relații externe, unde a ocupat și funcția de decan. Cadru onorific al mai multor universități din America Latină, director în M.A.E. la Direcția Țări arabe și Africa și la Direcția culturală, Mircea Nicolaescu a fost, o vreme, și rector al Academiei de Studii Economice (1958-1961) și șef al catedrei de economie politică de la ASE.

MARTOR LA RĂZBOIUL DE ȘASE ZILE

Prof. dr. MIRCEA NICOLAESCU

La 5 iunie 1967, la ora 9 dimineața, mă găseam într-un avion care se pregătea să decoleze de pe aeroportul din Luxor spre Cairo. Însoțeam pe viceprim-ministrul Petre Blajovici, invitat de omologul său egiptean. La capătul pistei de decolare, avionul se oprește și apoi face cale întoarsă spre salonul de primire; suntem în grabă urcați într-un microbuz

care se îndreaptă în mare viteză spre stația de cale ferată. În acest moment, generalul egiptean care ne însoțea, aproape tremurând și galben la față, ne-a spus: „E război, acum câteva minute Israelul a atacat Egiptul.“

Nici nu s-a angajat microbuzul spre gară, că au și apărut avioanele israeliene la înălțime foarte mică, în valuri de 10-15

aparate, au neutralizat unitățile de artilerie antiaeriană și au distrus cu rachete pista, au mitraliat avioanele militare aflate în amplasamente și au incendiat rezervoarele de carburanți din cele patru aeroporturi pe lângă care am trecut.

La Cairo, potrivit spuselor membrilor ambasadei care ne-au așteptat în cursul dimi-

Artileria israeliană pe poziții

neții la aeroport, atacul s-a desfășurat aidoma, însă mult mai amplu – neprecedat de alarmă, nici măcar unitățile apărării antiariene nu au fost prevenite. Primul val de avioane a fost salutat de soldați cu aplauze și urale. S-a crezut că sunt egiptene, deși cele israeliene erau ușor de deosebit. Au fost scoase din uz toate pistele și instalațiile, ca și rampele de acces și turnul de control: membrii ambasadei s-au adăpostit de proiectile pe sub mașini și după ziduri.

„Asta nu e agresiune?!“

Din emisiunile posturilor de radio străine – cele egiptene nu au transmis nimic coerent în prima zi – a reieșit că, în același moment, a fost declanșată ofensiva aero-terestră israeliană în Sinai, unde se găsea aproape totalitatea armatei egiptene, în Cisiordania și Ierusalim (zona aflată sub administrație iordaniană), ca și în Siria, unde au fost ocupate Înălțimile Golan ce domină capitala țării, Damascul. Practic, în primele două zile, israelienii au ocupat întreaga Palestină istorică, Peninsula Sinai, teritoriul liber Ghaza, au scos din luptă întreaga armată egipteană și i-au distrus în mare parte, la sol, aviația și au ajuns la Canalul de Suez.

Prin lovituri violente de tancuri și aviație, au fost atacate concentrările de trupe terestre și aeriene, bazele de aprovizionare și depozitele de muniție, combustibil și alimente, întreaga logistică, inclusiv spitalele de campanie.

A fost tăiată unica conductă ce aproviziona Peninsula Sinai cu apă potabilă din Nil, distruse marile rafinării de petrol și scos din funcțiune însuși Canalul de Suez.

Din acea dimineață de 5 iunie 1967, cu puțin înainte de ora 9, eterul a devenit un adevarat infern: directive și dispoziții operative atât în limba ebraică, dar și în arabă se auzeau la tot pasul. În fapt, israelienii au penetrat dispozițiile de transmisii și comandă ale armatei egiptene și au dirijat mișcările unităților acesteia.

Încă din prima zi, armata operativă egipteană a fost aproape total anihilată, comandamentele făcute prizoniere, inclusiv statul major general. Mulți comandanți nici nu se aflau la posturi, ca de altfel și mareșalul Aly Amer, comandantul suprem. Israelienii nu au făcut prizonieri decât ofițerii, soldaților li s-au luat armele și bocancii. Însetați și fără asistență medicală, au fost lăsați să se întorcă acasă, mulți dintre ei murind însă în deșert.

La Cairo, proporțiile dezastrului militar se conturau clar chiar din primele zile: mareșalul Amer s-a sinucis, iar președintele Nasser și-a recunoscut public responsabilitatea și a demisionat, dar, sub presiunea unor mari mani-

Înălțimile Golan

festații populare, a guvernului și parlamentului, a revenit în fruntea statului.

Între timp, la 6 iunie, spre prânz, am fost convocat de subsecretarul de stat al M.A.E. egiptean Hassan el Feky. Pe un ton de vădită nemulțumire, enervat, mi-a transmis, oficial, că guvernul egiptean nu înțelege cum România, o țară prietenă, pune pe același plan agresorul și agresații, așa cum reiese din mesajele remise de la București reprezentanților diplomatici ai țărilor arabe și israeliene. Este neplăcut surprins că nici măcar nu e menționat agresorul, că România nu a procedat la ruperea relațiilor diplomatice și condamnarea internațională a Israelului, cum au făcut alte state prietene (referirea la U.R.S.S. și la celelalte țări membre ale Tratatului de la Varșovia era evidentă!).

Telegrama de la București privind declarațiile guvernului român asupra conflictului sosisse la ambasadă și fusese descifrată după convocarea mea la M.A.E. egiptean. De aceea m-am ferit să comentez aprecierile subsecretarului de stat. Am evitat mai ales să pronunț cuvântul „agresiuni” și să calific Israelul ca agresor. M-am menținut în cadrul declarațiilor noastre de principiu bine cunoscute dinainte, insistând asupra necesității opririi operațiilor militare pentru evitarea sacrificiilor umane, a pierderilor materiale și a trecerii la negocieri pentru rezolvarea litigiilor.

Tocmai în acest moment, avioane israeliene lansau câteva bombe asupra orașului Cairo, prilej folosit de diplomatul egiptean să-mi atragă atenția surescitat: „Cum, domnule ambasador, vreți să spuneți că asta nu e agresiune? Ce să negociem și cu cine? Ați face bine să transmiteți la București ceea ce vedeți acum!” În semn de solidaritate națională, M.A.E. egiptean hotărâse să nu-și întrerupă activitatea în caz de alarmă aeriană și să nu invite în adăposturi pe diplomații străini aflați eventual în clădire.

Ne-am despărțit în termeni reci, cu promisiunea că voi comunica la București cele discutate, ceea ce am făcut chiar la înapoierea în ambasadă. Am solicitat acasă să mi se comunice exact mesajele către Israel și Egipt. Devenea clar că refuzul meu de a mă pronunța asupra „agresiunii” nu putea să rămână fără urmări pentru relațiile noastre de ansamblu.

Un caz similar avusese loc în 1961, când mi-a fost întârziată cu mai bine de trei luni prezentarea scrisorilor de acreditare președintelui Nasser pe motivul, nedeclarat, dar evident, că România recunoscuse desfacerea fostei uniuni egipto-siriene și proclamația de independență a Siriei în vara anului 1961.

Abia în seara zilei de 7 iunie, printr-o telegramă semnată de ministrul Corneliu Mănescu, am primit textele celor două mesaje însoțite de recomandarea de a folosi un ton înțelegător, de a le menaja umilinta înfrângerii militare. Mi-a explicat că întârzierea comunicării s-a datorat unor defecțiuni de coordonare a transmisiilor cifrate, încărcate greșit, pentru Cairo, în acele zile, cu dispoziții administrative de rutină. La acestea s-a adăugat și tehnica învechită: lucram la oficiu cu aparate de radio recuperare de pe avioanele americane doborâte în România în timpul celui de-al doilea război mondial și cu transmisie-recepție manuală.

Un oficial român și un vas de marfă

În plus, indicațiile în legătură cu înapoierea în țară a lui Petre Blajovici erau cel puțin nepotrivite, și anume să fie imbarcat pe un vapor românesc ce descarcă mărfuri venite din țară la Alexandria și în privința căruia autoritățile israeliene dăduseră asigurări că nu va fi atacat. Mi s-a indicat să-i asigur

personal plecarea în bune condiții și să-l însoțesc până la urcarea pe vas, deși prezența în acele împrejurări la Cairo a ambasadorului era mai necesară ca oricând.

Ajuns însă la Alexandria, mi s-a respins cererea și mi s-a replicat foarte iritat: „Domnule ambasador, cum ar aprecia țara dumneavoastră o asemenea cerere dacă ați fi în război, agresați cum suntem noi?”

După acest refuz, la care mă așteptam, cu sprijinul guvernatorului regiunii, ne-am îndreptat spre Libia, pe șoseaua de pe malul Mării Mediterane. I-am însoțit până la El Alamein, mai bine de 150 km, apoi, sub protecția securității egiptene, delegația a fost condusă până în Libia, de unde a fost preluată de un avion trimis din țară. Întors noaptea târziu la Cairo, după mai bine de 800 kilometri parcurși printr-o țară în plin război, survolată permanent de avioane israeliene, aveam să constat nu peste mult timp că atitudinea funcționarilor din M.A.E. față de ambasada noastră a devenit vizibil mai rece, mai reținută și uneori chiar nepoliticoasă.

În 1967, Egiptul parcurgea un adevărat moment de vârf al prestigiului său internațional, Cairo devenind locul numeroa-

selor reuniuni internaționale la cel mai înalt nivel. Iar de la bun început, egiptenii au considerat S.U.A. ca principal susținător al Israelului și au întrerupt relațiile cu guvernul de la Washington, eliminând Ambasada americană de la Cairo din Cartea diplomatică, publicată aici chiar în iulie 1967.

În acest timp, U.R.S.S. făcea eforturi deosebite pentru a-și consolida pozițiile economice, militare și strategice în Egipt, ca și în întreaga zonă. Primul gest a fost înlocuirea în mare grabă a ambasadorului A.N. Pojidaev, cu experimentatul V.I. Vinogradov, în vârstă de peste 70 de ani, fost ambasador la Ankara, în timpul celui de-al doilea război mondial, post de deosebită importanță în acea vreme, când încă nu se încheiaseră ostilitățile. Tot acum a sosit și o impresionantă delegație militară, condusă de mareșalul Zaharov, adjunct al șefului statului major general al

armatei sovietice. La numai câteva zile, a aterizat și N. Podgornîi, președintele Sovietului Suprem al U.R.S.S., primit cu o atenție protocolară și mediatică ieșită din comun. La aeroportul din

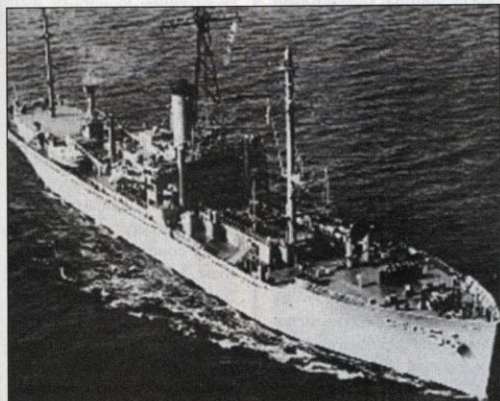
Cairo, refăcut în grabă, evenimentul a fost precedat de defilarea, în fața celor 80 de ambasadori așezați în Egipt și a numeroși reprezentanți egipteni, a peste 20 de avioane uriașe de transport An 12, care au descărcat tancuri, blindate, artilerie. Acest pod aerian a funcționat săptămâni în șir.

Atacul declanșat la 5 iunie 1967 de Israel a fost precedat de acțiuni preparative propagandistice, militare și organizatorice ample, inițiate de statele arabe, sub lozincă lichidării Israelului. De altfel, războiul plutea în aer ca o certitudine pe

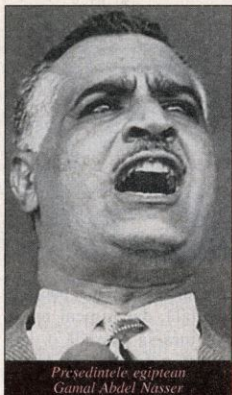

care nimeni nu o mai punea la îndoială, dar nimeni nu se aventura să prevadă o dată exactă a declanșării. Iar în Egipt pregătirile dominau viața de zi cu zi: repetiții cu alarme, adăposturi și ziduri de protecție pentru clădirile oficiale.

Nu peste mult timp, cred că pe la 15 iunie 1967, aveam să vedem viziunea largă și complexă a atitudinii țării noastre. Convocați de subsecretarul de stat El Feky, ambasadorii țărilor socialiste din Europa, exceptând U.R.S.S., au fost rugați să transmită guvernelor lor solicitarea de ajutor urgent pentru refacerea logisticii militare: rămăseseră fără spitale, mijloace de transport, comunicații și bucătării. L-am asigurat că guvernul nostru va analiza solicitarea. Întrerupându-mă ostentativ, ambasadorul polonez Alfred Morsky a propus să declarăm „aici și acum, să fim de acord deoarece Egiptul este angajat într-un război antiimperialist care e și al nostru”. La această sugestie nu a aderat nici unul dintre ceilalți ambasadori, dar nici diplomatul egiptean nu a schițat vreun gest. A treia zi am și comunicat răspunsul favorabil, cu rugămintea de a ne fi precizate și unele specificații. El Feky m-a primit însă după

Nava americană „U.S. Liberty”, a fost bombardată din greșală – explicația oficială – de avioane israeliene tip „Mirage 3” (în p. 20) și „Mystère 3” (sus)

Președintele egiptean
Gamal Abdel Nasser

Cel de-al treilea război israeliano-arab – cunoscut și sub denumirea de „războiul de șase zile” – izbucnește în iunie 1967. Forțele Națiunilor Unite de menținere a păcii, „căștile albastre”, instalate în zona Canalului cu ocazia crizei Suezului (1956), s-au retras la cererea președintelui Nasser. Preocupati în egală măsură să pună capăt activităților combatanților palestinieni care operau de pe teritoriul Egiptului, Siriei și Iordaniei, dar și de străpungerea pe care Nasser a organizat-o la ieșirea din golful Akaba, israelienii declanșează la 5 iunie 1967 un război fulger

impotriva adversarilor lor. Acesta durează șase zile și se încheie cu o victorie totală a Israelului, care ocupă Peninsula Sinai, o parte a platoului sirian, zona Golan și Cisiordania și decide să păstreze aceste teritorii în gaj, în ciuda Rezoluției 242 privind retragerea trupelor israeliene din teritoriile arabe ocupate, adoptată de Consiliul de Securitate la 22 noiembrie 1967.

ce a vrut, printr-un diplomat, să-i comunic în ce problemă vreau să-l vizitez, procedeu neuzitat și lipsit de politețe, când un ambasador solicită o întâlnire la conducerea Ministerului de Externe al țării în care e acreditat. Dată fiind importanța problemei, am comunicat totuși pe această cale că aduc un răspuns la o solicitare a subsecretarului de stat. M-a primit corect din punct de vedere protocolar, dar mi-a mulțumit cu vădită răceală. La întrebarea mea, a precizat că nici una dintre celelalte țări nu răspunseseră încă.

Și soțiile intră în scenă

Între timp, primeam semnale despre participarea unor diplomați sovietici la întreținerea unui climat nefavorabil țării

noastre. Chiar soția noului ambasador sovietic, în vizita de prezentare, a încercat să țină soției mele o lecție de îndatorire internațională, criticând direct atitudinea țării noastre față de conflict. Deși a folosit un ton iritat, i s-a răspuns calm, cu argumente politice, istorice și de bun simț, dar și cu rugămintea de a arăta ce ajutor a adus Egiptului condamnarea Israelului și ruperea relațiilor diplomatice.

O inițiativă românească avea să fie făcută la 15 iulie 1967, vizând furnizarea imediată a unor cantități de alimente și produse petroliere și chimice, a căror lipsă pe piață provoca greutatea populației și creșterea speculei. Iar întâlnirea comisiei mixte a avut loc în zilele de 3 și 4 august 1967, produsele promise începând să sosească la scurt timp.

Câteva zile mai târziu, de ziua națională a României, am prezentat la televiziunea din Cairo mesajul poporului nostru. Am obținut aprobarea de la conducerea Ministerului Culturii și Orientării Naționale, ocolind M.A.E. Nu mi s-a solicitat preliminar textul pe care l-am expus în limba franceză, fidel dublat de traducerea arabă.

O carte de vizită albă și un telefon secret

Între timp, pe la jumătatea lunii septembrie, l-am putut întâlni întâmplător pe ministrul de Externe Mahmud Ryad și i-am vorbit despre greutățile pe care le întâmpin în a comunica cu ministerul pe care-l conduce. Și-a scuzat colegii și m-a rugat să înțeleg condițiile de tensiune în care se lucrează. Mi-a recomandat ca, în cazul unor probleme cu totul speciale, să-i telefonez lui direct, la un număr pe care l-a scris pe o carte de vizită albă, dar m-a rugat să vorbesc numai dacă-i recunosc vocea.

Prilejul s-a ivit nu peste mult timp. A trebuit să-i transmit un mesaj de la București, sosit special pentru el, având cotația „strict secret de importanță deosebită”. A aranjat o întâlnire „întâmplătoare”, căreia i-a asigurat condițiile corespunzătoare. I-am comunicat că sunt împluternicit, ca persoană de „mare încredere”, să-l informez că Bucureștii obținuse acordul părții israeliene pentru o întâlnire directă cu egiptenii, iar, dacă aceștia doresc, românii pot transmite eventualul

Prizonieri arabi în teritoriile ocupate de israelieni

acord, precum și sugestii asupra locului și datei. L-am rugat ca orice comunicare în această problemă să fie făcută tot printr-o persoană de mare încredere. Ministrul a ascultat cu atenție, nu a făcut nici un comentariu. Doar a mulțumit, evident îngândurat, pentru mesaj. Cred însă că a intuit importanța bunelor oficii pe care România le propunea.

Cu ocazia încetării misiunii în Egipt, la 7 ianuarie 1968, prin ambasadorul Gamal Ezzat, șeful protocolului din M.A.E. m-a vizitat la reședință în preziua plecării spre țară. Cu acest prilej, ne-a înmănat și un cadou simbolic din partea președintelui Nasser. Folosind faptul că întâlnirea avea loc la reședință și că ne găseam doar noi doi, m-a rugat să-i explic mai pe larg poziția României față de conflict și în special de ce nu s-a raliat celorlalte țări socialiste în a condamna Israelul. Ambasadorul Ezzat era o personalitate deosebit de prețuită la președinția Republicii și Ministerul de Externe. Diplomat foarte cult și rafinat, manifesta o politețe cu totul

particulară. I-am explicat pe larg, relevându-i că în ceea ce privește boicotul împotriva Israelului și mai ales a emigrării în statul evreu, sunt chiar state arabe, precum Marocul și Yemenul, care au permis la sute de mii de evrei să emigreze în fosta Palestină. Dar mai ales i-am sugerat să analizeze care va fi contribuția efectivă, în timp, la rezolvarea conflictului, a acelor țări care au condamnat Israelul ca stat agresor și au rupt relațiile diplomatice cu statul evreu. În fapt, prin aceste acțiuni, s-au implicat direct în

conflict și și-au anulat singure posibilitățile de comunicare cu Israelul.

A ascultat cu multă atenție, nu a comentat și nu a pus întrebări. Când, a doua zi, ne-a condus la avion, la întoarcerea în țară, mi-a mulțumit din nou, cu aceeași căldură. Semnificativ este faptul că el a venit însoțit și de unii ambasadori africani, ca reprezentantul Senegalului, Alionné Sené, ideologul mișcării „negritude”, de redeșteptare culturală a popoarelor de culoare din Africa, și Lackhar Brahimi, ambasadorul algerian, viitorul ministru de Externe al țării sale.

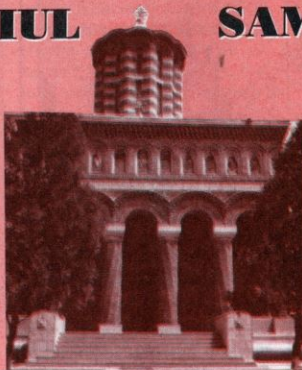
La cocteilul de rămas bun de la ambasadă a participat secretarul general al Ligii Arabe, Abdel Hassauna, și chiar reprezentantul Arabiei Saudite, personaje a căror intransigență antiisraeliană era bine cunoscută. Și aceste prezențe, ca și ale multor personalități egiptene și oameni de cultură erau, incontestabil, și mărturia înțelegerii în totalitate a relațiilor cu țara noastră, chiar și în momente de mare criză. ■

Bucuria sfârșitului victorios

CIOROGÂRLA, DOMENIUL SAMURCAȘ

Se spune că un cioban care își păștea oile prin partea locului a avut un vis. Se făcea că sta rezemat în băță și cânta din fluier, când în mijlocul poienii a zărit o oaie albă ca zăpada cu trei cornițe. Povestind acest vis stăpânului moșiei, acesta a interpretat visul ciobanului ca fiind o poruncă a Sfin-

tei Treimi de a ridica un lăcaș de închinăciune exact în poiana în care ciobanul își păștea oile. Zis și făcut. A strâns materiale, a tocmit meșteri și, pentru că oaia visată de cioban avea trei cornițe, biserica a fost construită cu trei altare și a fost închinată Sfintei Treimi.

FLORICA MANEA

Mai toate bisericile și mănăstirile au o legendă. Cea amintită mai sus este a mănăstirii Samurcășești, din Ciorogârla, localitate aflată la numai 15 km de Capitală. Prima atestare documentară a localității datează din 9 august 1588, când Mihnea Turcitul, „fiul marelui și preabunului Io Alexandru Voievod“, dă „lui Stan și fratelui său Nan și fiilor, cați Dumnezeu le va da, ca să le fie lor ocină de la Matca Popeștilor până la Ciorogârla“.

În secolul XVII, localitatea este menționată și în alte documente (30 noiembrie 1643, martie 1646), stăpâni fiindu-i cei din familia Ciorogârleanu. De la ei moșia – mult mai întinsă acum – a ajuns în proprietatea Filipeștilor, la 25 mai 1796 fiind menționată înființarea unei fabrici de hârtie în satul Drăgeștii lui Cațiche sau Ciorogârla la Cațiche.

Vor să piardă norodul nevinovat

Ajunsă în stăpânirea Mitropoliei, această moșie se numea la începutul secolului XIX Ciorogârla sau Fabrica de Hârtie („Ciorogârla ce-i zice și Fabrica sau moșia Moara de Hârtie pe apa Ciorogârlei“). Separat de ea, la 1 noiembrie 1815 este amintită o altă moșie, „ce-i zice și Băleanca, iar în vechime Jugurenii de Sus“.

În octombrie 1826, o parte din moșia Ciorogârla fusese cumpărată de la „clucerul Grigore Filipescu de către domnitorul I. Caragea“, întocmindu-se un act prin care se orânduia hotarul între moșia Mitropoliei și cea a fostului domnitor.

O altă parte a moșiei, la nord-est de Dărvări, a ajuns, la începutul secolului XIX, în stăpânirea lui Constantin Samurcaș, de la care și-a luat și

numele de Samurcășești. La 23 aprilie 1833, când a fost arenată de Zinca Samurcaș lui Ipatios Chiriaco, pe această moșie erau și două hanuri amplasate pe drumul Bolintinului, iar cu un deceniu în urmă, la 20 aprilie 1823, era amintită „Zalhanaoa ot Ciorogârla“, de unde lumânărilor din București achiziționau „68 tumuluri seu“.

Primul dintre Samurcășeștii legați de această moșie a fost Constantin, boier de obârșie „constantinopolitană“, cum îi spunea N. Iorga, sau „grec fin și siret“, cum îl definea un contemporan de-al său. În primele decenii ale veacului XIX a ocupat dregătorii importante: mare postelnic, mare căminar, mare vistier, mare vornic și mare ban.

Din vremea când era caimacam (locuitorul marelui ban al Craiovei) datează și legăturile sale cu Tudor Vladimirescu, vâtaf de plai la Cloșani atunci, pe care l-a cunoscut și protejat, devenindu-i apropiat.

La 1821, C. Samurcaș era considerat unul dintre fruntașii Eteriei din Țara Românească, în casa lui ținându-se consfătuiri secrete la care a participat și Tudor Vladimirescu. După opinia lui Andrei Oțetea, C. Samurcaș l-a recomandat pe Tudor consulului rus Pini și tot el, împreună cu Iordache Olimpiotul, l-a prezentat ca fiind cel mai în măsură să înceapă răscoala din Oltenia.

La 11 februarie 1821, ca unul care îl cunoștea foarte bine pe Tudor, a fost delegat de marii boieri să meargă la Craiova și să încerce să potolească mișcarea. La 18 februarie, consulul Pini l-a informat pe C. Samurcaș că Tudor nu avea sprijinul Rusiei și îi cerea să-i lămurească pe locuitori că acesta era un „amăgitor de norod“.

Când a plecat spre Craiova, C. Samurcaș primise 172 000 de taleri. Ce a făcut el la Craiova este greu de spus, dar dintr-o scrisoare a lui Tudor reiese că boierul adoptase o atitudine dubioasă, din moment ce-i arăta că oamenii ca el nu mai pot fi crezuți, căci vor să piardă „o țară întreagă și mai vărtos un norod nevinovat care v-a hrănit și vă hrănește“.

La stăruința arhimandritului Timotei

Întors la București, C. Samurcaș a declarat că nu a putut face nimic „nici prin puterea armelor, nici prin dare de bani“ și aflând despre venirea lui Tudor în Capitală, împreună cu alți boieri, a fugit la Brașov, unde a rămas până la moarte (8 noiembrie 1825).

Constantin Samurcaș

În drum spre București, Tudor s-a oprit la Ciorogârla, locuind la casa lui Samurcaș, unde se pare că a redactat și textul Proclamației către bucureșteni. „Adunarea cea mare [răsculații] – spune el în Proclamație –, astăzi au ajuns la Bolintin, dintre care o sumă s-au trimis la marginea orașului către Cotroceni și o sumă la Ciorogârla care toți trag drept la București, unde este să se adune toată țara cu mic cu mare.“

Peste două luni, la 15 mai, cu prilejul retragerii din

București, Tudor a trecut din nou prin Ciorogârla, unde a rămas în cursul nopții, întărindu-și tabăra cu „posturi și avanposturi și cu lozinca [parola] ei deosebită pe fiecare noapte, după rânduială“. Nu se știe locul exact unde a fost organizată tabăra, dar Tudor a rămas peste noapte în casa lui C. Samurcaș de lângă mănăstire. Trecerea sa prin această localitate este marcată și de faptul că el a dăruit mănăstirii o cruce de lemn îmbrăcată în argint aurit, făcută de Stan Jianu din Craiova în 1761.

Nu știm cât adevăr este în legenda amintită la începutul acestor pagini, dar într-adevăr biserica mănăstirii Samurcășești are trei altare, chiar dacă ea n-a fost construită într-o poiană, ci chiar în curtea conacului familiei Samurcaș.

Pregătirile au început în vara anului 1806, când Constantin Samurcaș a încheiat un contract cu dulgherii Stoian și Anastase, pentru „a-i lucra la o biserică ce face pe moșia dumisale Samurcășești“. La 12 mai 1807 a semnat un nou contract cu o altă echipă de dulgheri, care s-au angajat să lucreze „la biserica ce o face dumnealui la Ciorogârla“.

După terminarea construcției, în mai 1811, C. Samurcaș a cerut Divanului „să se dea voie să se facă acolo la mănăstire pe an trei bălciuri, de trei zile de hram ce să prăznuiește: la Sf. Troiță, la 15 august – Adormirea Maicii Domnului – și la 8 septembrie – Nașterea Maicii Domnului“. S-a aprobat cererea și „pentru că nu existau altale [bălciuri] în județ“. Divanul a fost de acord ca „venitul vămii ce se va aduna de

Monumental funerar închinat lui
Valter Mărcăneanu

la aceste bălciuri să fie pe seama mănăstirii [...], pentru cele trebuincioase cheltuieli ale maicilor călugărițe”.

Se spune că ctitorul dorește să facă mănăstire de călugări, dar la stăruința arhimandritului Timotei, starețul de la Cernica, acesta având două surori și două nepoate călugărițe, ctitorul a cedat rugămintelor acestuia.

În 1838, afectată grav de marele cutremur din acel an, mănăstirea a fost reparată de marele clucer Alexandru Ioan Samurcaș, nepotul și fiul adoptiv al ctitorului. „Acest sfânt lăcaș – citim în pisanie – s-a zidit din temelie sa cu toate împrejurimile lui în anul 1809 de răposatul C-tin Samurcaș și de soția sa răposata vorniceasă Zoi Samurcaș, născută Brâncoveanu, iar în leatul 1845 marele clucer Alex. Ioan Samurcaș au preînnoit și cu răvna și stăruința maicii starețe Frevonă schimonahia mili-cească.”

Între 1866-1869, cu fonduri puse la dispoziție de Ministerul Cultelor, s-au efectuat noi lucrări de reparații, iar în 1870, cu cheltuiala familiei Vernescu, pictorul Gh. Tattarescu a efectuat pictura lăcașului. Sfințirea bisericii a avut loc la 13 decembrie 1870.

Cutremurul din 1940 a afectat-o grav, fiind necesară rezidirea ei (1941-1943), exact pe temelile vechiului lăcaș. Fondurile necesare au fost puse la dispoziție de stat și de către Tudor Ciurea. Noua pictură a fost realizată de Ghiță Popescu. Biserica a fost sfințită însă abia în 1953, în vremea patriarhului Justinian, care – cum precizează inscripția de la intrarea în clopotniță – văzând „stricăciunea sărăcăcioaselor case,

Piatra de mormânt a familiei Beldiman

unele din chirpici și acoperite cu paie și stuf, în care locuiau călugărițele, a hotărât ridicarea zidului împrejmuitoare și a clădit în jurul bisericii această cetate mănăstirească cu chilli, ateliere, clopotniță, cu ajutorul lui Dumnezeu și cheltuiala Mitropoliei. S-a săvârșit lucrul de inginerul Gh. Bălănescu, după proiectele arhitectului Ioan în iunie 1958”.

Credință și hărnicie

Astăzi biserica mănăstirii se ridică impunătoare și sclipind de curățenie. Mănăstirea este de sine, călugărițele câștigându-și singure existența. Fiecare chilie este compusă din două camere și o bucătărie, fiind ocupată de o călugăriță bătrână și una sau două tinere, care devin moștenitoarele celor decedate, cu obligația de a săvârși parastasurile și pomenile în amintirea celei trecute în neființă.

Intrarea unei tinere în viața monahală se face prin opțiune personală, cu acordul părinților și al stareței mănăstirii. Călu-

gărițele de la Samurcășesti lucrează în atelierul pentru înrămaț icoane, care funcționează sub îndrumarea Patriarhiei. Până în 1960, aici exista și un atelier de confecționat covoare manuale din lână, a cărui faimă ajunseser în multe locuri din țară și străinătate, pentru calitatea lor.

Cimitirul mănăstirii adăpostește mormintele unor personalități de seamă. Aici a fost înmormântată Frosa Grandi, artistă din trupa lui Matei Millo, precum și Alexandru Beldiman, fondatorul ziarului *Adevărul*. Tot aici se află mormântul Luxiței Valter Mărcăcineanu, mama croului căpitan Valter Mărcăcineanu, căzut la asediul redutei Grivița. La dorința ei, în cimitir a fost ridicat un monument în memoria fiului său.

Muzeul mănăstirii păstrează crucea dăruită de Tudor Vladimirescu, despre care am mai amintit, dar și o altă cruce lucrată în filigran, ofrandă de la haiducul Iancu Jianu. Două icoane – *Mântuitorul* și *Maica Domnului* – datorate lui Gh. Tattarescu, fac și ele fala muzeului. În vecinătatea lor – un epitaf lucrat de Zoița Samurcaș, soția ctitorului din 1809 –, o candelă dăruită de familia Ghica și un splendid covor oltenesc donat de Vera Călinescu, soția criticului și istoricului literar George Călinescu. Să amintim și vespimentele preoțești din secolul XIX, dăruite de familiile Samurcaș și Săbăreanu, și multe alte obiecte care au aparținut fostei biserici demolate după cutremurul din 1940.

Iată câteva date despre trecutul localității Ciorogârla, suficiente sperăm, pentru a stârni curiozitatea și interesul iubitorilor de istorie. ■

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

Continuăm prezentarea interviului acordat de Alexandru Cretzianu, fostul secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, aflat, după cel de al doilea război mondial, în exil în S.U.A. Pe fondul procesului intentat în Elveția de fostul prim-ministru Nicolae Rădescu grupului Vișoianu-Cretzianu – pe care îi acuza că și-au însușit banii Fondului Național (Magazin istoric, nr. 1/2002) – publicația lunară România viitoare i-a solicitat un interviu. Textul se păstrează în fondul românesc de la Hoover Institution.

ALEXANDRU CRETZIANU DESPRE FONDUL NAȚIONAL

LAURA COSOVANU

– Credeți că generalul Rădescu a realizat că scrisoarea lui ar putea avea asemenea consecințe?

– În situația lui actuală, domnul Rădescu nu mai realizează nimic. Oricine l-a cunoscut și l-a respectat în trecut îl consideră incapabil, din punct de vedere moral, să comită cu bună știință toate actele strănii din ultimii cinci ani. Atitudinea lui actuală este rezultatul unei scleroze cerebrale progresive. Anumite acte de amnezie din partea lui sunt simptomatice. De exemplu, domnul Rădescu a uitat complet că a primit de la mine sume importante, pentru folosința proprie și a domnului Barbu Niculescu. A uitat complet că mi-a scris, la 10 aprilie 1947: „Este de datoria mea să vă mulțumesc și pentru ceea ce ați aranjat să se facă pentru mine, prin domnul Coste. Dispozițiile dumneavoastră, pe cât de neașteptate, pe atât de la timp și de binevenite, au clarificat o situație din care nu văd cum aș fi putut să ies singur.”

De asemenea, domnul Rădescu nu mai știe că, la 4 iunie 1947, mi-a cerut un sprijin financiar pentru *România independentă*, în următoarea formulă: „Iau libertatea de a vă cere sprijinul – desigur, în cazul în care considerați că punctul meu de vedere poate fi împărțit. Ar fi vorba de aproximativ 500 franci elvețieni pe lună.”

Un caz recent de amnezie apare în mod clar în scrisoarea domnului Rădescu din 5 ianuarie 1953, adresată Asociației Românilor Liberi din Statele Unite, în care afirmă că nu a intenționat să asociez Liga Românilor Liberi actului său. Altfel spus, domnul Rădescu a uitat că

scrisoarea sa către magistrații de instrucție din Berna a fost scrisă pe hârtia oficială a Ligii și că a semnat-o „Președinte, general Rădescu”.

Dar cea mai bună dovadă că domnul Rădescu nu mai poate fi considerat responsabil pentru actele sale stă în faptul că un pasaj din scrisoarea datată 25 august 1952, depășind orice limită a infamiei, îl pune în cauză pe Victor Rădulescu-Pogoneanu (*Magazin istoric*, nr. 12/2000), unul dintre martirii rezistenței anticomuniste, în acest moment aflat în lanțuri în România. Acest fapt singur demonstrează că adevăratul general Rădescu – cel care i-a înfruntat pe comuniști în februarie 1945 – nu se mai află printre noi. Cel care semnează astăzi cu numele Rădescu este o unealtă în mâinile altora.

– Care sunt persoanele capabile să exercite o influență asupra generalului Rădescu?

– Va fi o datorie a noastră, a tuturor, să elucidăm această problemă gravă la momentul potrivit. Deocamdată, știm precis că domnul Nicolae Malaxa a exercitat, în ultimii cinci ani, o influență dominantă asupra domnului Rădescu.

– Există dovezi ale unor legături între domnul Malaxa și generalul Rădescu?

– Domnul Rădescu a admis în numeroase ocazii, prin declarații făcute atât Comitetului Național Român, cât și autorităților, că, pe de o parte, primește subvenții importante de la

domnul Malaxa, iar pe de altă parte, că a dat certificate de bună purtare în favoarea acestuia. Mult mai serios este faptul că domnul Malaxa a obținut de la domnul Rădescu să facă declarații false – spre exemplu, o afirmație sub jurământ că astronoma despăgubire acordată de guvernul Groza lui Malaxa pentru uzina lui de țevi nu a fost decât o punere în aplicare a unei decizii luate de guvernul Rădescu (*Magazin istoric*, nr. 2/ 2002). Mai apoi, domnul Rădescu a mers mai departe: ziaristul american Drew Pearson scrie într-un articol publicat în *Washington Post*, din 19 februarie 1952, că a primit o scrisoare de la generalul Rădescu, care afirmă că guvernul lui a efectuat plata de mai sus.

La 17 octombrie 1952, domnul Rădescu a publicat o dezmințire în *New York Times*, adresată unui membru notabil al Congresului Statelor Unite, domnul Celler, care afirmase că domnul Malaxa avusese „relații foarte, foarte dubioase cu comuniștii”. Domnul Celler făcuse afirmațiile cu ocazia unui program televizat, deci nu erau acoperite de imunitatea parlamentară. Domnul Malaxa ar fi putut să îl dea în judecată; în schimb, l-a pus pe domnul Rădescu să răspundă pentru el. Este evident că domnul Malaxa obține cu ușurință semnătura domnului Rădescu.

– Este adevărat că domnul Malaxa a avut relații dubioase cu comuniștii?

– În perioada 1946-1948, domnul Malaxa a fost un agent deschis în S.U.A. al guvernului României dominat de comuniști. În mod sigur, această activitate a domnului Malaxa nu are un caracter gratuit. În același timp, el a obținut de la comuniști un dar de 2 460 000 dolari, sub forma unei despăgubiri pentru uzina sa de țevi, luată de autoritățile sovietice.

– Sunt dovezi privind plata sumei pe care ați menționat-o?

– Desigur. Este absolut falsă afirmația că această plată a fost decisă în principiu în vremea guvernului Rădescu. Decizia i-a aparținut în întregime guvernului Groza. Toate actele implicate – adică Decretul-Lege din 12 aprilie 1945 și Jurnalul Consiliului de Miniștri din 7 iunie 1945 – poartă semnătura lui Gheorghiu-

Dej, șeful partidului comunist din România.

Prin aceste acte s-au stabilit modalitățile de plată către domnul Malaxa, „în străinătate”, a sumei de „2 460 000 dolari, în moneda Statelor Unite, efectivă și liberă de orice restricție prezentă sau în viitor”.

Indemnitatea plătită domnului Malaxa este unică în felul ei. Nici unui alt român nu i s-a mai acordat o despăgubire plătită efectiv în dolari. Plata s-a făcut într-un moment când România era jefuită de armatele sovietice, când nici măcar S.U.A. sau Marea Britanie, învingătoare în război, nu reușeau să obțină despăgubirile pentru fabricile preluate în România de către autoritățile sovietice. O asemenea favoare acordată de către comuniști unui capitalist poate fi descrisă ca „dubioasă” doar cu un exces de indulgență.

– Dar se spune că, de atunci, domnul Malaxa i-a dat generalului Rădescu mari sume de bani.

– În acest caz, valoarea exactă a sumelor date de domnul Malaxa domnului Rădescu și sumele exacte primite de fiecare grupare din exilul românesc aflată în nevoie trebuie publicate. Se știe că domnul Malaxa i-a dat domnului Rădescu mai multe sute de mii de dolari, dar cea mai mare parte a acestor sume au servit pentru sprijinirea anumitor ziare de șantaj, care au menținut și adâncit disensiunile din cadrul exilului românesc. Plățile făcute de domnul Malaxa au fost în avantajul cauzei comuniste.

– O ultimă întrebare: credeți că guvernul comunist o să se folosească de scrisoarea lui Rădescu și acasă?

– După părerea mea, nu este exclus. În fond, avem un precedent. Atunci când guvernul României a fost schimbat prin actul de forță al lui Vișinski, comuniștii s-au servit de declarațiile publice ale fiului lui Rădescu împotriva lui. Din moment ce comuniștii l-au citat pe domnul Rădescu ca martor al lor în procesul de la Berna, nu văd de ce nu i-ar folosi declarațiile și acasă, unde oamenii nu știu că, astăzi, fostul prim-ministru este iresponsabil. ■

ÎN BUCUREȘTI NEGUSTORILOR AMBULANȚI

În București a existat, la început, un singur târg, cel de lângă Curtea Veche. Mărindu-se orașul, s-au creat treptat încă trei: Târgul de Sus (între Lipscani și Calea Victoriei), Târgul de Afară și Târgul Cucului (la sud de Sf.

Gheorghe-Nou), unde se ținea și târgul de vechituri. În afara celor două zile de târg săptămânale, marțea și vinerea, în cadrul Târgului de Afară se făcea și un târg special, pe o durată mai lungă, la sfârșitul primăverii, care purta numele de Moși. Pentru nevoile de zi cu zi ale locuitorilor, în condițiile în care nici băcăniile nu erau foarte numeroase, existau negustorii ambulante.

IONEL ZĂNESCU

Bucureștiul de altădată, în întreg secolul XIX și până după ultimul război mondial, printre multe realizări pe plan urbanistic și edilitar, a păstrat și o amprentă de arhaic și de pitoresc, conferită de cei ce practicau comerțul ambulant. Negustorașii își strigau marfa cu glas tare, cu înflorituri și diminutive, din zorii zilei până seara târziu, potrivit specificului mărfii pe care o vindeau. Nu exista aproape nici o ramură alimentară care să nu-și aibă locul ei în acest negot. De la fructele și legumele cele mai variate, preparatele de simigerie și bombonerie, ciorbă de

burtă, iaurt, lapte bătut sau covăsit, „cășuleanul”, urdă, brânză de vaci, până la găini, pește, mielul gras etc., toți se luau la întrecere, pe ulițele mahalalelor, ajungând până în centrul Capitalei.

Iaurt, iaurt călmăceluu!

Când orașul a început să se întindă tot mai mult, în epoca Regulamentului Organic, au apărut și alte categorii de negustori ambulante, de data aceasta ei ducându-și marfa în două coșuri sau recipiente atârinate de capetele

unei cobilițe purtate pe umeri: erau oltenii. Veniți cu precădere de pe Valea Jiului, ei desfăceau marfa luată de la angrosiștii și producătorii din Piața Mare. Vanzătorii de fructe și zarzavaturi se distingueau prin cămășile lor lungi, prin brâul roșu ce le încingea mijlocul (în care își puneau punga cu bani, făcută din pânză deasă de americană) și prin faptul că, până toamna târziu, umblau cu picioarele goale.

În categoria ambulanților intrau și cei care vindeau mărunțișuri de tot felul (mercerie), găzarii (petrol), lustragiii, sacagiii (apă), vânzătorii

de ziare, țigăncușele care vindeau flori, porumb fiert sau copt la grătar și floricele din porumb special; de asemenea, cei care cumpărau haine vechi, pe care le duceau la prăvăliile dintr-un anumit sector al orașului, unde cei mai săraci și po bani puțini se puteau îmbrăca „elegant“.

Pe lângă toți acești ambulanți trăiau și micii meseriași sau lucrători necalificați, dar utili. Unii care tăiau lemne (umblând cu „capra“ și ferăstrăul pe umeri), spoitorii de cazane, alții și țingiri; reparatorii de pingele și opinci; „meșterii lăcătuși“, care dregau lacăte, garduri și porți; cei care reparau și făceau ligheane și cazane de tablă.

Țiganii spoitori atrăgeau atenția prin îmbrăcămintea viu colorată; grecii și albanezii – prin tichia sau fesul alb sau roșu cu un ciucure lung (care atârna într-o parte a capului), prin vesta și șalvari albi și prin măsuta trepid pe care o purtau pe umăr și pe care așezau tava de tablă, atunci când erau obligați să facă un popas pentru vânzare; cumpărătorii de haine vechi – prin jobenul negru, pantofii de lac și

bocceaua de pe umăr (când era goală) sau de pe spinare (când era plină), în care puneau cele cumpărate.

Întâlnim, de asemenea, negustori ambulanți turci și bulgari care vindeau bragă, salep, alviță, dulciuri, înghețată, etc.; evrei, cumpărători de haine vechi; armeni, vânzători de covoare (mai ales pe cheiul Dâmboviței, aproape de Piața Unirii) și de râșnițe de cafea; țigani, umblând cu căruciorul tras de un măgar, după „fiare vechi“ sau vânzând piepteni, alții și vegetale, în timp ce țigăncile umblau cu „levănțică“ și tot soiul de flori.

Pe străzile Bucureștilor se auzeau neconținut, de dimineață până seara, acești negustori ambulanți, de tot felul, cu strigătele lor caracteristice: „Iaurt, iaurt căimăceluu!“, „Cașu, cașu, cășuleanu! Hai la caș proaspăt!“, „Oțăuuu, hai la oțăuu!“, „Hai la păsări, pă-să-ri-le!“, „Curcanii, curcanu gras!“, „Hai la pere și la struguri, pepeniii!“, „Nuci, hai la nuci, d'ele noi nuci!“, „Rahat ... cu apă rece!“, „Apă, apă, haap!“, „La neamule gogoasă înfuriată!“, „Gazu“, găzulea-

nuuu!“, „Mătura, hai la mături!“, „Lustragiii, luxuu ... (lustruu)!“, „La conașule flori, flori frumoase!“.

Alături de ei, alți meseriași ambulanți: geamgiii, recrutați mai ales dintre transilvăneni și în special dintre moți, apoi reparatorii de butoaie și putini, purtând în sac „gheara“ de tras în afară doagele și câteva fire de papură; după aceea, cei ce puneau coadă nouă la topor și spoitorii de vase de aramă, specialități țigănești („coadă de topor“ și „spoi țingiri“) etc.

Este sesizat Madgearu

Tot negustori de mărunțișuri, dar de un caracter mixt, vânzând în oraș și umblând și pe la sate, prin județe, au fost mămularii, de la care a luat numele o stradă din București. Au existat și „boccegiii“, purtându-și marfa – tulpane, batiste, obiecte de podobaă, pânzării și tot felul de mărunțișuri – într-o boccea, pe care o duceau în spinare. Un asemenea negustor ambulant a fost faimosul Cilibi Moise, cel cu cârticele de proverbe și învățători, considerat de contemporani un adevărat filosof popular.

După primul război mondial, odată cu înmulțirea piețelor și cu înființarea de magazine și în cartierele mai îndepărtate, numărul negustorilor ambulanți a scăzut, în raport cu masa populației.

La prima vedere, s-ar părea că acest gen de comerț, ambulant, se desfășura la bunul plac al fiecăruia. Realitatea este cu totul alta. În perioada interbelică, Primăria Capitalei a luat unele măsuri, chiar drastice, pentru a controla practicarea negoțului pe străzi.

În 1932, o primă măsură viza interzicerea comerțului ambulant pe unele străzi centrale, printre care: Calea Victoriei, Bd. I.C. Brătianu,

Vânzător de iaurt

Bd. Elisabeta, str. Colței, Bd. Academiei, str. Bibescu Vodă, Bd. Maria, Calea Văcărești, precum și unele porțiuni de pe Lipscani, Calea Moșilor, Bd. Schitu Măgureanu și Splaiurile Dâmboviței. Erau exceptați de la aceste reguli doar vânzătorii ambulanți de articole de primă necesitate: zarzavaturi, fructe, ouă, pâine, lapte, petrol, cărbuni, dar numai în interiorul proprietăților, deci nu pe trotuar.

Prin aceeași ordonanță a Municipality, doritorii de autorizație trebuia să îndeplinească anumite condiții: să fi practicat acest comerț cel puțin cinci ani, să fie membri „ai comunei” București și să îndeplinească normele sanitare impuse.

În 1934, printr-o nouă ordonanță, Primăria generală permitea exercitarea în mod ambulant, din loc în loc sau la un loc fix, numai a comerțului pentru anumite articole și meserii. Solicitanții trebuia să fi împlinit 18 ani, să fi fost luați în evidență de autoritățile militare, să aibă o reputație bună în societate, să posede un certificat de la medic, să nu suferă de boli cronice sau molipsitoare, să aibă domi-

Lustragii

ciliul în Capitală de cel puțin trei ani și să știe să scrie și să citească. În urma noii ordonanțe, au avut cel mai mult de suferit comercianții „olteni”, care, în marea lor majoritate, nu aveau domiciliul în Capitală. În plus, Asociația (Casa sau Căminul Oltenilor „Soarele”), solicita restituirea de către Primăria Municipiului București a sumei de 8 500 000 lei, ce fusese depusă la Banca Română, în vederea construirii Căminului Oltenilor, proiect ce nu se materializase încă.

În rivalitatea dintre primăriile de sector și Primăria generală, pentru satisfacerea unor servicii electorale, au fost atrași și comercianții ambulanți. Faptul s-a întâmplat în timpul mandatului lui Dem I. Dobrescu, început în februarie 1929, când Primăria sectorului II Negru, pentru a-și câștiga alegătorii, a emis autorizații ilegale, chestiunea ajungând până la Virgil Madgearu, ministrul de Interne.

Pentru a limita munca la negru, în special de către speculanții de copii, precum și a limita numărul mare de „nou veniți” în Capitală, primarul general Dem I. Dobrescu a luat măsura ca vânzătorii ambulanți să nu depășească cifra de cinci mii, ei urmând să beneficieze și de unele facilități: instrucție, control sanitar și polițienesc, piețe volante și reclamă, un număr de autorizații gratuite etc.

După cel de al doilea război mondial, noul sistem de comerț de stat a dat lovitură de grație comerțului ambulant. Sectorul particular a dispărut, cu toate că unii dintre negustorii și meseriașii ambulanți au mai rezistat încă o vreme. ■

La Moși, coșuri de nuiele (1910)

D'ALAM TINGIRI SPOIM!

O secvență bucareșteană așternută pe hârtie de către unul dintre locuitorii bătrânei urbe în 1890. Memorialistul Iancu Cerkez, din care Magazin istoric a reprodus de-a lungul anilor și alte pagini, ne transpune într-o lume plină de pitoresc.

Negustor ambulant

Printre publicul trecător același contrast și aceeași stare de tranziție.

Pe lângă domnul cu pălărie înaltă, gătit după ultima modă de la Paris și Londra, trece precupețul sau moșierul, cu căciula de oaie neagră pe cap, mintean scurt cu guler drept sau flanel, pantaloni largi, creți sus, iar în picioare pantofi grosolani cu nalte tocuri ascuțite. Sau umblă rândașul ungurean, cu izmene de pânză albă, cămașă scoasă pe d-asupra, cizme mari, mintean sau flanel albastru; sau dă năvală vreun oltean sălbatec, vânzător de poame, de paseri, de miere, zănateci cu căciula de oaie cu urechi, cu brâu peste antierul lung de dimie albă și cu picioarele goale, pline de tot noroiul sau praful mahalalelor excentrice.

Îndată ce începe primăvara îi vezi purtând la cele două capete ale unui băț pus pe umăr câte un miel jupuit, care le umple șorțul și sumanul de sânge, străbătând suburbiile și strigând: „Mielu, mielu!” Alții, pe un asemenea băț sau cumpănă, duc atârinate coșuri rotunde și plate, cu legume: „Ceapa, usturoiu, pătrunjel verde, ceapă! Fasolică nouă! Fasole zucără!” sau: „Cireșe!” sau „Piersica!” sau poate: „Cega! Cega!” etc. sau: „Căr... Căr... Cărbuni!” etc.

Dimineața, vara mai cu seamă, strigă pe uliți ca o bandă de nebuni. Pe lângă modulațiile oltenilor se mai amestecă, din când în când, și ale țiganilor spoitori turcești: „D'alam tingiri spoim!”, care vin prin curți și spoiesc cu cositor țingirile; sau ale ovreilor: „Geamuri!” sau: „Haine vechi!”

Pe lângă aceste note variate se mai aud, vara, ale lăptăreselor, care vând „Lapte covăsit,

lapte!” sau ale țigăncilor: „Urzicele, urzicele!” sau „Ghiociei! Ghiociei! Micșunele frumoșele!”

Mai sunt și alți sălbatici care strică aspectul orașului, sunt ciobanii teleormăneni sau vlăsceeni. Vin vara cu turmele împrejurul Bucureștiului și vând niște lapte închegat de oaie numit caș. Îmbrăcați numai într-o cămașă înnegrită de soare, o căciulă mare de oaie și un șalvar larg de dimie neagră, poartă pe băț, în niște traiste de pânză de formă conică, acele cașuri din care pică pe trotuar zerul. Pe alături trec damele îmbrăcate după ultimele mode din Occident; iar ei, fără să le pese, strigă: „Ai cășuleanu!”

Mai sunt bragagiți sârbi, care vând brăgă dulce sau iarna, noaptea, „Salep fierbin...te!”, resturi din timpul turcilor, sau covrigi, dar e de sperat că și aceste resturi de barbarie se vor depărta din ce în ce mai mult pe la margini și că după vreo 20 de ani vor dispărea sau se vor modifica. ■

A. PLEȘIA

EDITURA

CORINT

Tel/fax: 222.19.49;
223.19.28; 222.40.34.
e-mail: corint@dnt.ro

Ultimele apariții din colecția:

Microsinteză

Microsinteză

Microsinteză

ALBUM ISTORIC

Negustor de vânat

Vânzător de oțet

Negustor de covoare

Tatăl și fiul

Vânzător de măhuri

— Ridichea, hai la ridiche!

Mielul Vasilică

—Hai la păsări, păsările!

— Chiob, chiob, chiorbunele!

Cu păsări de vânzare

— Ia, ligheanul!

— Carpeta, carpetica!

— Ia, porumbielul!

Nasturi, agrafe, ace de păr!

Cetatori și cetitorii

Știm foarte puține lucruri despre istoria de început a statelor feudale românești. Scuza mereu invocată este aceea că nu dispunem de izvoare. Cercetători pasionați ne demonstrează că izvoare există, dar nu le punem întrebările potrivite. O parte a misterelor pot fi atunci deslușite. Altele rămân pentru generațiile care vor veni.

CETATEA DE LEMN

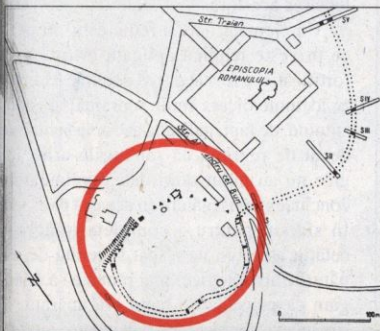
ȘI PĂMÂNT DE LA ROMAN

MIRCEA D. MATEI

În pofida unicității ei – atât tipologice cât și ca semnificație – în întregul spațiu extracarpatic medieval românesc, cetatea de lemn și pământ de la Roman a rămas, vreme de mai multe veacuri, una din marile necunoscute ale istoriei militare a Evului Mediu românesc, această realitate având mai multe explicații, care, din nefericire, nu au avut întotdeauna un caracter strict obiectiv. Chiar dacă, la prima vedere, aprecierea noastră ar putea părea că frizează paradoxul, cetatea amintită, în ciuda existenței sale reale, a fost – în mod repetat și, nu de puține ori, supărător, fie pusă sub semnul întrebării, fie pur și simplu, contestată, fie, în sfârșit, confundată cu o altă fortificație medievală românească. Toate acestea au provocat pierderi științifice importante cunoașterii istoriei militare a românilor din Evul Mediu.

Pentru că dorim ca rândurilor de față să nu li se atribuie intenția de a eticheta calitatea științifică a opiniilor exprimate de (în unele cazuri) iluștri cunosători ai istoriei noastre militare medievale (Ilie Minea, Nicolae Iorga, Radu Rosetti ș.a.) sau de alți istorici, de mai mică anvergură, referitoare la cetatea de lemn și pământ de

la Roman, facem, încă de la început, precizarea că până destul de târziu – adică până în anii '60 ai secolului trecut – explicația realității semnalate trebuie căutată în precaritatea calitativă a informațiilor furnizate de principalul izvor intern, de la care au pornit interpretările – dovedite eronate – ale istoricilor amintiți,

Cetatea mușatină

Sistemul de cetăți al Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare

și anume de *Letopisețul Țării Moldovei*, operă, în realitate, colectivă, al cărei autor inițial și principal a fost și continuă să fie considerat Grigore Ureche (*Magazin istoric*, nr. 1/1981). *Letopisețul...* menționează existența, în apropierea Romanului, a unei cetăți, căreia i se dă și numele „Smeredova”, numai că aceasta nu este cea la care ne referim în paginile de față, ci *Cetatea Nouă* a Romanului, cea mai importantă ctitorie militară a lui Ștefan cel Mare, a cărei ridicare s-a produs în anul 1466 și care s-a datorat în întregime geniului militar al marelui voievod.

În mod normal, confuzia între cele două cetăți – cetatea de lemn și pământ și, respectiv, Cetatea Nouă – nu trebuia să se producă, și aceasta, în primul rând, datorită faptului că prima și, din păcate, singura menționare scrisă a cetății de lemn și pământ de la Roman datează cu mult înainte de domnia lui Ștefan cel Mare, și anume din data de 30 martie 1392. Este primul document intern emis de voievodul Roman I Mușatinul și în care urmașul la tron al primului Mușatin, Petru I, se mândrea cu calitatea de a stăpâni țara Moldovei, „de la munți până la țărnul Mării”. Locul emiterii actului nu era altul decât cetatea Romanului.

Nici două decenii

Cetatea de lemn și pământ de la Roman a fost construită în imediata apropiere a vechiului curs al apei Moldovei, în marginea unui platou, a cărui suprafață se afla la mai bine de zece metri înălțime față de luciul apei, platou cu pante abrupte, ce asigurau o apărare naturală a cetății, pe latura de sud și, parțial, pe cea vestică. De plan ovoidal neregulat și cu diametrul maxim de peste 100 m, cetatea se prezenta, din punct de vedere tehnic, ca o noutate în construcțiile militare ale vremii. Exceptând zona de nord-est, întreg perimetrul cetății era constituit dintr-o suită de locuințe semi-

adâncite, ale căror dimensiuni s-au dovedit impunătoare: în timp ce lungimea era, invariabil, de circa 15 m, lățimea locuințelor varia între 5 și 7 m, fiecare fiind separată de cele alăturate de o masă de pământ, cruțat special în timpul săpăturii, lată de circa 2 m. Întrucât între locuințe nu exista nici o comunicare, fiecare din acestea era prevăzută cu o intrare proprie, amenajată cu trepte, accesul în fiecare tronson de locuire fiind, fără excepție, orientat spre interiorul fortificației.

Tehnica de amenajare a tronsonului de locuință a fost nu numai remarcabilă, dar a vădit, în același timp, și intenția de a conferi întregului complex o soliditate care dovedește că fortificației i se întrevedea o durată de funcționare deloc efemeră: era căptușit cu bârne solide (late de minimum 25 cm), dispuse orizontal, ale căror amprente în pereții gropii săpate pentru fiecare tronson s-au păstrat în condiții foarte bune, chiar și după demontarea bârnelor.

Locuința avea acoperiș propriu și, chiar dacă el nu s-a păstrat la nici una din ele, nu sunt motive să ne îndoim că era realizat tot din bârne, acoperite și apărate, la rândul lor, de un strat de pământ galben, a cărui grosime poate fi judecată și apreciată în funcție de cantitățile mari de lut galben, căzute în interiorul locuințelor, după dezafectarea acestora.

Un element nou și remarcabil în ceea ce privește tehnica aplicată la ridicarea fortificației a fost acela că peretele exterior al locuințelor era mult supraînălțat, constituind, de fapt, palisada acesteia și nu este decât de regretat că săpăturile arheologice nu au putut oferi date suplimentare concludente în legătură cu această palisadă. În sfârșit, pentru a completa imaginea cetății, așa cum ne-a fost sugerată de săpăturile arheologice, mai rămâne să adăugăm că palisada de lemn era apărată, la rândul ei, în exterior de o depunere intenționată de pământ galben, jucând rolul unui

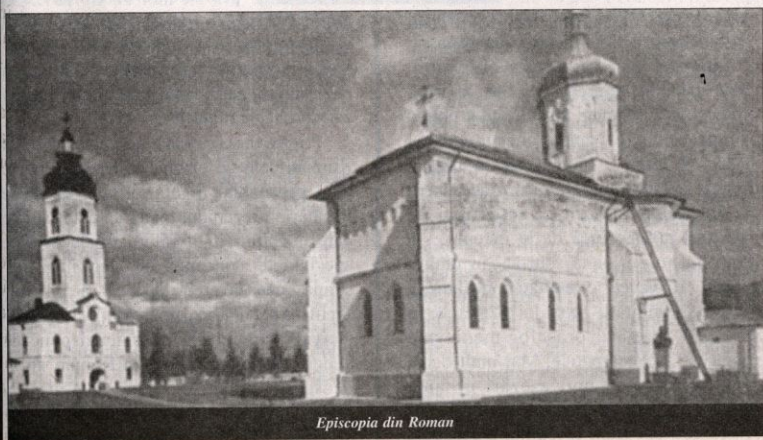
semi-val de apărare, cu o lăţime de circa 3 m.

După cum am menţionat deja, nu întreaga circumferinţă a cetăţii a fost amenajată în tehnica tronsoanelor-locuinţe. În zona de nord-est, care nu mai beneficia de apărarea asigurată de pantele platoului, completarea palisadei s-a făcut după altă tehnică, numai că datele oferite de săpăturile arheologice au fost destul de sărace, cea mai mare parte a resturilor acestei palisade dispărând în urma unor repetate şi masive răzuiuri, practicate în lungul secolelor, pe suprafaţa întregului platou pe care se afla cetatea. Numai şansa a făcut ca din turnul de intrare în cetate să se mai păstreze partea inferioară, ceea ce a permis să se stabilească planul pătrat al acestuia şi dimensiunile lui de circa 4 x 4 m.

În stabilirea duratei aproximative de funcţionare a cetăţii, datele furnizate de cercetările arheologice sunt suficient de concludente, în sensul că fortificaţia şi-a încetat existenţa în primele două decenii ale domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), descoperirile în discuţie fiind următoarele:

a) După abandonarea cetăţii şi demontarea sistematică a uriaşei cantităţi de material lemnos, care servise la căptuşirea locuinţelor şi la ridicarea palisadei, în curtea fostei fortificaţii au început să fie amenajate locuinţe simple, cele mai multe de tipul construcţiilor semi-adâncite, ai căror beneficiari nu puteau fi, desigur, decât oraşenii cu stare materială modestă. Şansa i-a ajutat pe arheologi ca o astfel de locuinţă – cercetată integral – să fie descoperită chiar suprapunând intrarea uneia din încăperile cetăţii abia abandonate şi, mai ales, ca în această locuinţă să fie descoperite câteva monede, emise în primul deceniu al domniei lui Alexandru cel Bun (emisiune din anul 1408). În aceste condiţii, nu mai rămâne loc pentru vreun dubiu asupra faptului că cetatea de lemn şi pământ de la Roman şi-a încheiat existenţa imediat după începutul secolului XV.

b) Printre descoperirile monetare făcute în complexele aparţinând perioadei de funcţionare a cetăţii s-au aflat *numai* monede emise de voievodul Petru I Muşatinul, ceea ce restrânge, automat, timpul de funcţionare a cetăţii la perioada cuprinsă între anii 1390-circa 1408.

Episcopia din Roman

Orașul de la poale

La începutul rândurilor de față, afirmăm că Romanul constituie un caz unic în spațiul românesc medieval extracarpatic, această realitate fiind atestată de constatarea că, aici, concomitent cu construirea cetății, a luat naștere și o așezare civilă, despre care se poate afirma că a apărut în strânsă dependență și în nemijlocita legătură cu aceasta. Într-adevăr, extinderea cercetărilor arheologice asupra unei întinse zone situate la est de cetate a făcut posibilă observația că așezarea civilă începea chiar de la palisada cetății, ea fiind apărată de o palisadă și de un șanț aferent acesteia, dar, din păcate, cercetările arheologice nu au permis stabilirea traseului acestei fortificații decât pe o lungime de circa 250 m, spre est de cetate. Constatarea cea mai importantă prilejuită de aceleași cercetări arheologice a fost aceea că așezarea civilă și întăriturile ei și-au continuat existența, și după dezafectarea cetății, căreia așezarea civilă îi datora apariția.

Întemeindu-ne pe aceste observații, chiar după încheierea cercetărilor arheologice de la Roman, am formulat opinia că orașul Roman a apărut concomitent cu cetatea de lemn și pământ, că s-a aflat în directă legătură topografică cu aceasta și că, în ciuda faptului că beneficia de întărituri proprii încă de la început, s-a dezvoltat, o perioadă scurtă, „în umbra cetății“. Toate aceste realități contribuie la definirea unicității „cazului Roman“, în procesul formării orașelor medievale românești extracarpatiche. Mai mult decât atât, dezvoltarea noii așezări urbane, devenită, încă în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, reședință episcopală

(amintim că aici, la Roman, și-a aflat odihna veșnică chiar mama voievodului) s-a dovedit atât de impetuoasă, încât nu s-a resimțit, în nici un fel, de pe urma dispariției cetății.

Ceramică mușatină...

Una dintre cele mai importante și complexe probleme pe care le-a pus cercetarea arheologică întreprinsă în cetatea de lemn și pământ de la Roman a fost

generată de impresionanta diversitate a descoperirilor arheologice, făcute în complexele de locuire din interiorul fortificației. Cantitățile remarcabile în care au apărut cele mai diferite categorii de inventar (olărie, piese de armament și de harnașament ș.a.) conferă problemei apartenenței și originii etnice a purtătorilor lor o importanță aparte. Concret, este vorba de prezența – mai ales în inventarul locuințelor cetății abandonate – a unor piese de o surprinzătoare diversitate teh-

Alexandru cel Bun

nică și tipologică. Toate aceste obiecte erau contemporane și aparținuseră, încontestabil, oștenilor garnizoanei cetății, ceea ce a impus identificarea ariilor culturale din care proveneau purtătorii lor.

Printre descoperirile arheologice de la Roman, cele de origine și tradiție locale erau, procentual, în inferioritate. Vasele de bucătărie prezentau, toate, caracteristicile care au definit, în literatura românească de specialitate, conceptul de „ceramică mușatină“, ceea ce nu făcea decât să confirme faptul că cetatea aparținea anume ultimului sfert al secolului XIV. Din nici un punct de vedere, descoperirile de la Roman nu se deosebeau de altele, făcute, mai ales, în mediul urban al ultimelor două decenii ale secolului XIV, tot așa cum unele dintre ele,

foarte puține la număr, sugerau chiar o origine rurală (mai ales prin tehnica de execuție).

Mult mai numeroase, însă, s-au dovedit, în final, descoperirile ale căror tradiție și origine locale nu pot fi, în nici un caz, susținute, ceea ce a impus eforturi deosebite, în vederea identificării zonei (sau zonelor) în care astfel de materiale (olărie, piese de armament și harnașament, obiecte de metal de întrebuințare curentă etc.) reprezentau inventare curente ale unor situri arheologice, indiferent dacă era vorba despre așezări rurale sau despre centre orășenești.

Întrucât această ultimă categorie de materiale arheologice fusese semnalată, anterior cercetărilor de la Roman, și în alte câteva situri arheologice din Moldova, contemporane sau chiar ușor anterioare cetății de lemn și pământ de la Roman (mai ales la Suceava și la Siret), problema ridicată de cercetările de la Roman nu era nouă, ea având, însă, darul să atragă atenția asupra faptului că descoperirile în discuție nu se concentrău numai în mediul urban moldovenesc, de la finele secolului XIV.

...de obârșie polono-baltică

În câteva studii, publicate în anii 1960-1963, semnalasem originea nelocală a unor astfel de descoperiri, iar studiarea unei bogate bibliografii, precum și a colecțiilor unor muzee din străinătate ne condusese la atribuirea acestor materiale coloniștilor germani, care pătrunseseră, începând, mai ales, cu finele secolului XIII și, în mod accentuat, în cursul veacului următor, la est de Elba. Mai mult decât atât, avansasem ipoteza că teritoriul regatului Poloniei (intens populat de elemente de colonizare

germane – mai ales în mediul orășenesc) oferea cele mai multe argumente în sprijinul ideii că purtătorii (prin aceasta înțelegând chiar *creatorii*) acestei culturi materiale, larg răspândite în teritorii vaste, situate la est de Elba, nu puteau fi decât coloniști germani, ceea ce impunea, aproape automat, acceptarea opiniei că și vehiculatorii ei în Moldova pătrunseseră în etape succesive, dar în număr, totuși, restrâns în spațiul românesc est-carpatic, venind din regiunile polono-baltice.

Matei Corvin

În plus, constatarea că această cultură materială *nelocală* se manifestase mai pregnant anume în perioada domniei primului Mușatin care a ocupat tronul Moldovei, Petru I (1375-1392), a făcut inevitabilă atribuirea prezenței acestor străini în Moldova tocmai unor inițiative ale acestui voievod, ale cărui orientări filo-polone au fost subliniate, în mod repetat (și pe deplin justificat), în istoriografia românească.

În acest context, prezența unor „coloniști” germani în Moldova, veniți prin filiera polonă, apare cu totul explicabilă, iar expresia materială a prezenței lor mai ales în mediul orășenesc, dar și în cadrul unor complexe militare (cetățile de la Suceava, cetatea Neamțului și, acum, în cetatea de la Roman), a căpătat, treptat, semnificații multiple, participarea elementelor germane la ampla activitate de construcții militare devenind o certitudine. În cazul special al Romanului, însă, cantitatea impresionantă de materiale care le sunt atribuite, mai ales în *interiorul* cetății, a fost un serios îndemn pentru exprimarea ipotezei că din rândurile aceluiași element german se recrutase, și cea mai mare parte a garnizoanei cetății (evident, ca mercenari).

Matei Corvin n-a mai găsit-o

La începutul rândurilor de față, menționăm faptul că, în istoriografia românească interbelică, s-a făcut o permanentă confuzie între cetatea din care voievodul Roman I Mușatinul emitea primul său document, la 30 martie 1392, și Cetatea Nouă a Romanului, ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Excepția pe care a reprezentat-o episcopul Melchisedek care, încă în 1874, în valoroasa sa operă *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, afirma că Episcopia Romanului a fost ridicată chiar pe locul vechii cetăți mușatine, nu a exercitat nici o influență asupra opiniei istoricilor secolului XX, părerea lui fiind considerată fantastă.

Ceea ce este, însă, și mai greu de înțeles și de explicat este *neglijarea totală* de către istorici a rezultatelor cercetărilor arheologice de la Roman, chiar și după încheierea acestora și comunicarea *în scris* a acestor rezultate, în studii publicate în limba română sau în limbi de circulație internațională. Indiferent care vor fi fost motivele neglijării rezultatelor cercetărilor arheologice, pentru cercetarea istorică românească, paguba a fost reală, ea resimțându-se, nu numai pe planul cunoașterii nesatisfăcătoare a unui moment important din istoria militară a statului abia înfiripat la est de Carpați, ci și într-un domeniu în care contro-

versele continuă în cercetarea românească actuală: geneza orașului medieval în spațiul românesc est-carpatic, în care Romanul ocupă un loc de excepție.

În plus, chiar considerațiile care însoțesc prezentarea amplexării și consecințelor campaniei militare în Moldova, din noiembrie-decembrie 1467, a armatei maghiare, în fruntea căreia se afla însuși regele Matei Corvin, sunt, în mare măsură, influențate negativ de confuzia făcută între cele două cetăți românești, iar relațiile făcute de Antonio Bonfinius – când acesta se referă la arderea Romanului – nu fac decât să sporească semnele de întrebare. În acest sens, un exemplu este suficient de edificator: dacă orașul Roman a avut, într-adevăr, de suferit, la Cetatea Nouă nu s-au semnalat nici cele mai vagi urme ale unui asediu și cu atât mai puțin ale unor distrugereri, fie și parțiale, provocate cetății, cu acest prilej. Absența oricăror urme de incendiu la cetatea mușatină nu a fost, nici ea, luată în considerare, deși observația devenea esențială în sprijinul opiniei că, în

anul 1467, ea nu mai exista demult, întreaga construcție fiind demontată sistematic, încă la finele primului deceniu al domniei lui Alexandru cel Bun. Și chiar dacă ctitorilor rândurilor de față le vor părea prea severe unele din considerațiile formulate în partea lor finală, acestea au un singur scop, strict obiectiv și științific: repunerea în drepturile ei, pe deplin meritate, a cetății de lemn și pământ de la Roman. ■

Curtean și areș, din vremea lui Alexandru cel Bun

RUSIA - UNGARIA: DIALOG CULTURAL

Academia ungară de științe, gravură din secolul XVIII

Coloana lui Alexandru din Piața Palatului, Sankt Petersburg

ALEKSANDR STĪKALIN
(Moscova)

„Cea mai pregnantă trăsătură a științei filologice ungare în ultimii 40 de ani – mă refer la cea care gândește cu propriul său cap, vede cu proprii săi ochi și este în stare de mai mult decât să mestecă tezele germane – o constituie influențarea ei de către autorii ruși, Turgheniev și Pușkin, îndeosebi.“ Remarca, datând din 1912, îi aparține lui A. Schöpflin. În jurul lui, în anii 1920-1930, se coagulau cele mai importante curente ale literaturii ungare. Afirmatia necesită unele nuanțări. Un cercetător contemporan observa că în tot veacul XIX și chiar mai târziu „influența literaturii ruse asupra celei ungare nu poate fi comparată cu influența germană și nici chiar cu cea franceză și engleză. În vremea aceea, limba germană era a doua limbă a oricărui ungar cultivat. Prin ea, ungurii au avut acces nu numai la cultura germană. Pe de altă parte, mii de oameni de litere unguri, intelectuali, cunosători de engleză și franceză, își făceau documentarea pe surse engleze și franceze. Rusește știaau prea puțini, chiar către sfârșitul veacului“.

Deschiderea scriitorilor unguri spre literatura rusă a rămas multă vreme nesemnificativă. Abia în ultimele decenii ale veacului XIX au loc unele schimbări. Dar, indiscutabil, la începutul secolului XX literatura rusă – în principal clasicii ruși – a devenit o parte inseparabilă a universului spiritual al intelectualității ungare. La fel cum erau capodoperele Renașterii italiene, Shakespeare, Goethe sau filosofia clasică germană.

Întrevedere de taină

Influența reciprocă a acestor două culturi, chiar dacă a fost mai puțin intensă decât relația de comunicare cu unele civilizații apusene, a avut totuși o tradiție de două secole, cu consecințe și cu roade în diverse sfere ale conștiinței publice.

Un punct crucial l-a reprezentat momentul 1707, când țarul Petru I s-a întâlnit la Varșovia cu căpetenia mișcării de eliberare antihabsburgică a

ungurilor, prințul Francisc Rákóczi II (*Magazin istoric*, nr. 12/1973). A fost o întrevedere de taină, al cărei subiect l-a reprezentat soarta tronului polonez. Petru ar fi vrut să-l vadă ocupat de aliatul său ungar. Tratatul încheiat între ei, la 15 septembrie 1707, privind „ajutorul acordat de către statul rus cu trupe, bani și alte mijloace pentru alegerea prințului Rákóczi ca rege polonez“, nu a intrat în vigoare, deci nu a avut consecințe politice reale. Ocupată până peste

Gogol...

...Pushkin...

...Turgheniev...

Clasicii ruși pătrund în universul spiritual ungar:

cap cu problema relațiilor sale cu Suedia [e vorba despre războiul nordic 1700-1721, în urma căruia Rusia obține ieșire la Marea Baltică], Rusia nu a putut „să-i facă în ciudă îngâmfatului ei vecin” și să-l aducă pe protejatul său pe tronul polonez. Ce-i drept, și pentru că însuși prințul ungar, prin forța împrejurărilor, a fost obligat cu timpul să refuze asemenea planuri. În trecut fie spus, situația nu l-a împiedicat pe Petru să câștige bătaia de la Poltava, în vreme ce răscoala curuților din 1703-1711, s-a încheiat printr-o înfrângere a mișcării antihabsburgice.

Tokaj și cărți

La scurt timp, contactele ruso-ungare s-au reluat. Dând de gustul vinului de Tokaj, Sankt-Petersburgul, în frunte cu țarul său reformator, a hotărât să cultive în Rusia viță de vie ungurească. Aceste legături s-au strâns îndeosebi în timpul domniei fiicei țarului Petru, Elisaveta (1741-1761). Comisia Tokaj, creată în 1745, a funcționat mai bine de 50 de ani (până în 1798), ocupându-se cu furnizarea de vinuri ungurești către Rusia. Unul dintre colaboratorii reginei, G.S. Skovorod, a vizitat adesea bogata bibliotecă a liceului reformat de la Sarospatk,

unde cu 100 de ani în urmă predase marele pedagog ceh Jan Amos Comenius. Cei câțiva ani petrecuți în Ungaria au avut o influență covârșitoare asupra formării spirituale a iluministului ucrainean.

Oricât de important ar fi fost însă locul ocupat de vin în istoria legăturilor ruso-ungare în veacul XVIII, contactele între cele două popoare în Secolul Luminilor nu se puteau limita la atât. Îndeosebi între anii 1760 și 1790, în timpul domniei Ecaterinei II (1762-1796), relațiile culturale nu au fost deloc împovărate de politic. Rusia și Austria s-au înțeles bine în acea perioadă. În 1782 Ecaterina II l-a rugat pe „luminatul monarh” Iosif II să-i trimită specialiști pentru a aplica o reformă școlară după model austriac. Supuși unguri (sărbii, îndeosebi, de religie ortodoxă) au activat atunci în Rusia, în cadrul curentului iluminist.

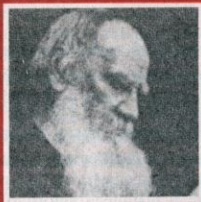
Mulți sărbi, părăsindu-și patria aflată sub stăpânire turcească, se stabiliseră la sfârșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII în ținuturile pustiite în urma îndelungatelor războaie din sudul și centrul Ungariei. Curtea de la Viena, care a știut să speculeze totdeauna contradicțiile naționale din imperiu, controla integral circulația

sărbilor. Contactele cu comunitatea sârbească au constituit atunci cea mai bogată pagină din istoria relațiilor Rusiei și Ungariei în cursul veacului XVIII. A circulat în primul rând literatura bisericească și didactică editată în Rusia. Până astăzi asemenea cărți pot fi văzute în muzeul civilizației sârbești din orașul Szentendre, unde se afla una dintre cele mai mari colonii sârbești din Ungaria. Schimbul de cărți avea o dublă eficacitate; gramatica lui M. Smotrițki a devenit un model pentru primele manuale sârbești, iar unele manuale sârbești editate în Austria erau folosite în Rusia la elaborarea programelor de învățământ.

Deși relațiile celor două puteri erau prietenești, Curtea de la Viena a început, de la un moment dat, să-și manifeste îngrijorarea în legătură cu amestecul unui stat vecin în problemele monarhiei habsburgice. Furnizarea de cărți bisericești era un mijloc de sporire a influenței politice a Rusiei în Europa Centrală. Urmărind să frâneze procesul, în anii 1770, autoritățile vieneze au luat măsuri de extindere a producției de cărți în alfabet chirilic în tipografiile Vienei și, mai târziu, ale Budei. Dar legăturile culturale ale Rusiei cu sărbi au continuat să se strângă.

...Dostoevski...

...Tolstoi...

...Gorki

Traduceri și căsătorii

La sfârșitul secolului XVIII, periodicele ungare, care erau încă la început, aminteau episodic despre Rusia, istoria, viața politică, cultura ei. Istoricul L. Molnár număra 120 de informații despre Rusia în presa ungară dinainte de 1815. Autorii își culegeau informațiile în principal din gazetele germane. Ziarele ungurești scriau despre Petru I. Mai târziu au manifestat interes față de realizările științei rusești. De pildă, la începutul veacului XIX, au reacționat față de tentativele de reformă ale lui Alexandru I (1801-1825), la a căror aplicare au luat parte și originari din Ungaria – juriști, medici, pedagogi (M. Baludianski, de pildă, a devenit ulterior senator și rector al Universității din Petersburg; I. Orłaj a fost medicul de Curte al lui Alexandru I, iar mai târziu, ca director al Institutului de Istorie și Filologie din Nejin, a fost profesorul lui N.V. Gogol).

Rolul Rusiei în războaiele napoleoniene, sporirea greutateii ei în politica europeană după victoria asupra Franței, trecerea trupelor rusești prin Ungaria, vizita lui Alexandru I cu suita sa la Buda și Pesta (în drum spre Viena), din 1814, au

făcut să crească interesul publicului cititor ungar față de subiectele rusești. În paranteză fie spus, marea prințesă Alexandra Pavlovna, sora țarului, a devenit, în primii ani ai veacului XIX, soția contelui Iosif de Habsburg, moștenitorul tronului Ungariei. F.N. Glinka, viitorul decembrist (*Magazin istoric*, nr. 11/1984), aflat în Ungaria în 1805-1806, și-a făcut ample însemnări despre prezența Alexandrei Pavlovna pe pământ unguresc. Scriitori ca Pușkin, Jukovski, Batiuşkov au început să fie tot mai prezenți în publicistica ungară. Lucrările savantului M.V. Lomonosov, creația istoricului N. M. Karamzin au devenit și ele tot mai cunoscute, chiar dacă, deocamdată, pe filieră germană.

De pe la sfârșitul anilor 1830 a debutat și o activitate dinamică de traduceri, la început prin mijlocirea limbii germane, mai târziu, direct, din rusă. În 1866, romanul în versuri *Evgheni Oneghin* al lui Pușkin a fost măiestru tradus.

Intervenția țaristă în Ungaria pentru înăbușirea revoluției din 1848, deși a accentuat sentimentele antirusești din societatea ungară, nu a frânat activitatea traducătorilor de literatură rusă. Atunci a apărut prima oară *Mantaua* lui Gogol

în limba maghiară, iar în anii 1870-1880 s-au tradus Tolstoi și Dostoevski.

Poeții și prozatorii unguri au început astfel să sufere influențe directe din motivele literare ale operei lui Lermontov, de pildă. Un eseu asupra autorului *Demonului* a constituit o primă încercare (era anul 1864) de a trasa o paralelă între literaturile maghiară și rusă, ambele izvorâte din aceeași albie socială și culturală.

Cele două literaturi mai aveau ceva în comun: ambele trebuia, pentru început, să se elibereze de balastul limbilor moarte (latină, în cazul ungar, și slayonă bisericească, în celălalt), după care să se adapteze la cerințele romantismului național, pentru ca ulterior să-l depășească.

Teama naște exagerări

Fiecare generație de cititori căuta în clasicii ruși răspunsuri la problemele imediate ale epocii. Cum remarcă un clasic al literaturii ungare din anii 1910-1930, M. Babics, „obolmovismul” (de la numele personajului lui Goncarov, devenit prototipul individului incapabil să-și înfrângă inerția, să se scuture de lene) caracteriza atât societatea ungară cât

și cea rusă. Decenii la rând unul dintre cei mai citiți autori din Ungaria a fost I.S. Turgheniev. Tema „omului de prisos” era foarte actuală în Ungaria, atât până la încheierea dualismului cu habsburgii, în 1867, cât și mai târziu. Lui Turgheniev i-a urmat Cehov, la început mai puțin prin dramaturgia lui și mai târziu, în anii 1920, impunându-se în Ungaria și în această calitate.

Încă din 1870, pe scenele ungare se jucau intens *Revizorul* lui Gogol, *Cadavrul viu* al lui Tolstoi, iar din 1903 s-a montat *Azilul de noapte* al lui M. Gorki, exact în același an cu premiera piesei la Moscova. Tolstoi, de altfel, a fost foarte bine cunoscut ungarilor, marile scriitor interesându-se și el de literatura ungară a vremii. La începutul secolului XX, un succes neobișnuit l-a avut în Ungaria Gorki, cu eroii lui revoltați, dar capabili de sacrificii de sine. În 1905, când scriitorul a fost arestat de autoritățile țariste, intelectualii unguri au trimis o scrisoare de protest. Dar Tolstoi, Dostoievski și apoi Gorki au fost o modă, care ca orice modă a trecut.

Contactele nu s-au limitat însă la literatură. La Petersburg, Moscova și în alte orașe, în anii 1840 a concertat adesea F. Liszt. A.I. Herzen, ascultându-l în 1848 cântând la pian, scria: „După Stephan Báthory și Attila nu au mai existat asemenea unguri”. La Pesta, în 1858, a cântat și A. Rubinstein, a dansat și trupa de balet a lui Diaghilev.

În anii 1860-1890 în rândurile intelectualității ruse era foarte popular poetul ungar S. Petöfi. În 1872, revista ru-sească *Delo* a publicat peste 50 de poezii semnate de el, iar în întreg deceniul – peste 300.

Toate aceste raporturi culturale s-au desfășurat pe fondul pericolului panslavismului, pe care îl resimțeau autoritățile ungare, atât înaintea revoluției din 1848, cât și în a doua jumătate a secolului XIX, îndeosebi după dualism. Opinia publică ungară urmărea cu neliniște mișcarea națională a slavilor din monarhia habsburgică. În spatele oricărei manifestări a comunităților slave se contura silueta țarului rus.

Ungaria „îngroșă” adesea această amenințare. În 1830-1840, de pildă, țarismul care nu avea atunci cele mai rele relații cu regimul cancelarului Metternich, nu era deloc dispus să încurajeze vreo mișcare din monarhia habsburgică ce ar fi lăsat să se înțeleagă că se bucura de protecția Rusiei. Țarul nu avea, la vremea aceea, în planurile sale militare, anexarea ținuturilor slave ce aparțineau Austriei. În prima

jumătate a secolului XIX, legăturile Rusiei cu slavii din Austria s-au limitat – chiar dacă erau relații foarte dinamice – exclusiv la sfera culturală.

Teama ideologilor mișcărilor naționale ungarești de pericolul reprezentat de Rusia avea însă temei, nu era o plămădire. Dovadă și intervenția țaristă din 1849, care a accentuat antipatia cercurilor largi ale opiniei publice ungare nu numai față de regimul lui Nicolae I, ci și față de Rusia, în general.

În ciuda ajutorului acordat de Nicolae I tânărului Franz Joseph în 1849, relațiile dintre cele două imperii în anii 1850 s-au înrăutățit vizibil. Războiul Crimeii a accentuat ostilitatea dintre cele două țări, situate pe poziții vrăjmașe. Concepția politicii externe a fost elaborată o vreme de contele Gyula Andrassy, care i-a pus un pronunțat accent antirusesc. Montarea *Revizorului* la Budapesta chiar în 1915, în timpul războiului, când Rusia și Austro-Ungaria se luptau pe front una contra celeilalte, nu trebuie să ne înșele. Ea nu poate fi explicată decât prin aceea că piesa transmitea un mesaj: demasca și condamna sistemul birocratic din Imperiul rusesc. În atmosfera politică încinsă a vremii, este singura interpretare ce se poate da unui asemenea gest cultural. Publicul cu predispoziții vădit antirusesc devenea martorul proastei orânduiri și gestionării din Rusia țarilor. ■

Anonim, Dans de înrolare în mișcarea curutilor din Ardeal, acvaforte, secolul XVIII

În românește de
Florentina
DOLGHIN

Regina Elisabeta

Casa Capșa a rămas în istorie prin oamenii iluștri care i-au trecut pragul. Unul dintre locurile „mitice“ ale culturii române, unde „monștrii sacri“ veneau să scrie, să citească, să audă și să fie auziți. Aici te puteai izola de lume sau, dimpotrivă, puteai fi centrul atenției.

Carol I

FAMILIA REGALĂ A ROMÂNIEI LA CAPȘA

Dr. MIOARA IONIȚĂ

La 23 aprilie 1868, când la parterul fostei Case Slătineanu de pe bătrâna Cale a Mogoșoaiei (Calea Victoriei de acum) era inaugurată o nouă cofetărie sub firma „La doi frați, Constantin și Grigore Capșa“, nu erau numeroși cei care îi acordau mari șanse.

Meritul succesului de care s-a bucurat Casa Capșa aparține aproape exclusiv lui Grigore, care, după ucenicia începută în laboratorul unei alte cofetării, înființată de frații săi mai mari,

Vasile și Anton Capșa, în iulie 1852, între 1864 și 1867 s-a perfecționat în domeniul cofetăriei și patiseriei la renumita casă de comerț Boissier din Paris.

Relațiile stabilite în capitala Franței i-au fost de folos în punerea pe picioare a afacerii, în recrutarea personalului, la început francez, precum și în formarea unor specialiști români sau pentru aprovizionarea de la firme cu renume în întreaga Europă.

Marie Obeline Capșa la 30 ani

Între produsele cu a căror desfacere se lăudau proaspeții patroni s-au numărat, pe lângă cele autohtone, precum compoturi și „un asortimentu complectu de dulceturi” (de fragi, ananas, coacăze, merișoare, caise coapte, piersici roșii, ci-reșe amare, zmeură, vișine ș.a.), și numeroase mărfuri aduse direct de la Paris. De aici proveneau: bomboane, castane glasate, fructe confiate, ciocolată, lichioruri olandeze și franțuzești, vinuri de Bordeaux și Rin, prăjituri și fursecuri.

În același timp, noua firmă se oferea să asigure serviciul la nunți, botezuri, „soarele în familie... oștepe mari”, fiind dotată cu un „serviciu elegant ce ne-am procurat din Paris”. La toate acestea mai adăugăm și faptul că Grigore Capșa supraveghea personal activitatea firmei. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Casa Capșa – cofetărie, restaurant, hotel și cafenea – aproape nu avea rivală nici în București, nici în țară, fiind renumită și în Europa.

Furnizorul Curții

Unul dintre nepoții săi, Ștefan Capșa, mărturisea că pe patron „nu numai că-l găseai totdeauna în biroul său, dindărătul cofetăriei, dar la ban-chete supraveghea singur printre mese ca fiecare per-soană să fie mulțumită, deși era om de milioane. El avea un amor propriu ca articolele sale să fie de prima calitate, rivalizând cu cele mai fine produse franceze. De aceea, pe lângă furnizorul a două Curți bal-canice [a Serbiei și a Bulgariei – n.n.], bufetul Capșa nu lipsea, începând cu Palatul, de la nici o sărbătoare, nuntă sau bal, în casele noastre distinse”.

Printre primii clienți de vază ai Capșei s-au numărat tânărul principe Carol I și soția sa, principesa Elisabeta, ceilalți membri ai familiei princiare, apoi regale, și apropiații ei, înalți funcționari ai Palatului. De altfel, la numai un an de la înființarea firmei, la 12 iulie 1869, Grigore Capșa primește brevetul cu nr. 39 de furnizor al Curții. Este decorat, totodată, cu Medalia „Bene Merenti”, clasa I. Pe parcursul anilor, Carol I îi va mai conferi „Steaua României” (în grad de cavalier și ofițer). A fost printre primii decorați cu ordinul național românesc „Coroana României” (în grad de cavalier, ofițer și comandor).

Bomboane cu nume de suveran

La serbările proclamării Regatului Român, lui Grigore Capșa i-a revenit sarcina, de care s-a achitat cu brio, de a „compune și executa” carul

Grigore Capșa la 45 ani...

alegoric al cofetarilor și resta-uratorilor (proprietarii de res-taurante), unul dintre cele 43 de „care simbolice” care au de-filat prin fața suveranilor la statuia lui Mihai Viteazul, la 11 mai 1881.

Începând cu această dată, celebra firmă bucureșteană era inclusă, într-un fel cu totul aparte, în ceremonialul sărbă-torii anuale a zilei de 10 mai. Același Ștefan Capșa își amine-ta că „ani de zile, în ziua de 10 mai, când trăsura «a la Daumont» care ducea pe su-verani de la Palat la Mitropolie ajungea în dreptul lui Capșa se oprea, pentru ca una din fetele lui Grigore Capșa, ridicată în brațe de tatăl sau mama lor, să ofere domniței, mai târziu reginei Elisabeta, un splendid buchet de flori”.

Ca furnizor al Curții Regale, Casa Capșa era solicitată să organizeze toate dineurile oficiale la care suveranii erau prezenți. Cu ocazia vizitelor unor capete încoronate sau a unor evenimente (precum punerea pietrei de temelie a noului port Constanța, la 9/21 octombrie 1895), Capșa lan-

sează câteva produse de cofetărie purtând denumiri adecvate. Așa sunt prăjiturile „Carol I” și „Constanța”, bomboanele „François Joseph” și „Le Souverain”, ca și cele purtând numele regelui Alexandru al Serbiei – „Alexandre” – sau al marelui duce Boris Vladimirovici, fratele țarului Nicolae II – „Boris”.

În iulie 1912 era prevăzută sărbătorirea înființării primei Cofetării Capșa, în urmă cu 60 de ani. Aniversarea a fost amânată cu jumătate de an, din cauză că placheta comemorativă, executată de sculptorul și gravorul Fr. Storck nu a fost gata decât la sfârșitul lui 1912.

Un exemplar din plachetă a fost trimis regelui Carol I care, prin secretarul său, Louis Basset, transmitea conducerii firmei „cele mai sincere urări pentru ca viitorul acestui însemnat așezământ industrial, care face cinste industriei românești, să fie tot așa de binecuvântat ca și vrednicul său trecut”.

Serviciile Casei Capșa erau de neînlocuit la balurile din înalta societate bucareștă, la care, după 1892, erau nelipsiți moștenitorii tronului, sau la cele organizate chiar la Palatul Regal. Prezența principilor moștenitori și, mai ales, apetitul tinerei și frumoasei principese Maria pentru petreceri de acest gen i-au oferit regelui Carol I prilejul de a se eschiva cât mai mult posibil de la participarea la baluri. Dar incrimina ori de câte ori putea această înclinație a nepoatei sale. Chiar dacă era nevoit să onoreze balurile și

supeurile de la Palat, retragerea regelui avea loc, invariabil, la ora unu din noapte sau, cel târziu, pe la ora trei. Plecarea suveranului făcea ca petrecerea să piardă din sobrietate și glacialitate și să câștige în exuberanță.

Concertul furculițelor

Cronicarul oficial al vieții mondene bucureștene, Mișu Văcărescu-Claymoor, descrie cu talent ambianța unor asemenea manifestări. Iată-l, de pildă, trecând în revistă toaletele doamnelor prezente la balul organizat imediat după Paște, în casa generalului G. Manu, la care participau și „Altețele lor Regale Prințul Ferdinand și Principesa Maria”, care purta o rochie din „saten alb, corsaj în puncte plisate de brocart de argint, înconjurat de

jerbe de trandafiri, punctat de turcoaze înconjurate de briliante”. Tot Claymoor afirmă că, în privința bufetului, „Casa Capșa a făcut minuni”, transformându-l într-un „loc de desfătare”. Impresiona și modul de ornare al mesei, unde în fața fiecărui conviv, încadrat de trandafiri, liliac și muguri, este așezat meniul care va stârni un „concert al furculițelor”, ca și „marea distribuție de buchete de flori, șocarde, ouă de Paște cu surprize și încântătoare bibelouri”.

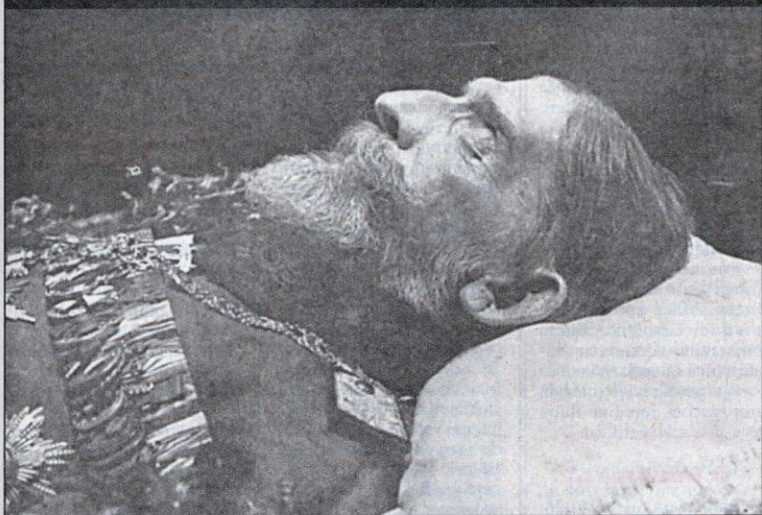
Capșa este prezentă cu produsele sale la „chermezele” organizate în scop de binefacere chiar în parcul Palatului Cotroceni, sub înaltul patronaj al principesei Maria, cum a fost aceea a Societăților „Obolul” și „Materna”, la 21 mai 1902.

Deși se întâmplase să cadă o ploaie mărunță, „multime de echipagii luxoase se înșirau pe șoseaua Cotroceni”, iar „în fața monumentalei Porți a Palatului, vindeau bibele doamnele Zoe D. Sturdza și Maria E. Petrescu”. Într-un pavilion „modern-ștyl” era improvisat un bazar condus chiar de principesa Maria, îmbrăcată în costum național din zona Sinaia, ajutată de un grup de domnișoare purtând și ele costume naționale, între care se remarcă Pia Brătianu, Lola Aurelian, Ana Lahovari, Eliza Băicoianu, Elena L. Catargi ș.a. „Neobosită și fermecătoare de frumoasă, grațioasă principesă a României vindea numeroasele obiecte de artă făcute de însăși mâna A. S. Regale [...] cari constau din

... și cu fiicele sale mai mari,
Ana și Sofia, la Marienbad, 1880

• ULTIMELE ZILE ALE REGELUI FERDINAND

IOAN LĂCUSTĂ

„Tot mai mult ne izolăm, Măria Ta, de societatea în care trăim. N-o mai înțelegem noi și nici ea, grăbită, nu ne mai pricepe.

Și țara se plânge că n-are oameni și mulți dintre oameni s-au deprins să spună Tară și Rege numai atunci când li se dă ...“

Astfel își exprimau, într-o scrisoare publicată în Universul din 21 iulie 1932, cavalerii ordinului „Mihai Viteazul“ regretul după primul suveran al României Mari – Ferdinand I.

Scrisoarea, fără pasajul citat, mai apăruse, în același ziar, în ziua înmormântării regelui, la 24 iulie 1927, sub titlul Plâng cavalerii ...

Ce s-a întâmplat, atunci, la trecerea la cele veșnice a suveranului?

La cârma țării se afla guvernul condus de generalul Averescu, care câștigase alegerile din mai 1926.

Se știa, încă din 1925, despre boala regelui (Magazin istoric, nr. 10/2000). La început a fost o colită, cauzatoare de suferințe și urmărită cu îngrijorare în cercurile politice.

N. Iorga, în memoriile sale, ține o veritabilă foaie de observație, notând atât zvonurile despre maladia suveranului, cât și propriile constatări din întâlnirile, rare, e drept, cu acesta.

Marele istoric nu era în guvern și nici nu era chemat prea des la Palat. Între altele, și din cauza simpatiei fățișe pentru prințul Carol, aflat în exil în Franța și care renunțase (a treia oară) la drepturile sale de moștenitor al tronului în favoarea legăturii cu Elena Lupescu.

• Regele e sănătos, dar flutură hainele pe el • Sinceritatea i-a fost fatală lui Averescu • Brătianu îi scrie lui Carol și îi cere un serviciu pentru țară • Numai cu unire veți putea răzbi • Singura fotografie păstrată de Ferdinand: Carol la botez

Abdicarea, recunoscută de rege și Parlament la 4 ianuarie 1926, împărțise lumea politică în două tabere: cei care subscriseră deplin la ea (ardent susținător era I.I.C. Brătianu) și cei care considerau că depozitarea prințului de prerogativele și drepturile regale era o măsură exagerată (Iuliu Maniu, N. Iorga ș. a.).

Prin actul de la 4 ianuarie, urmaș la tronul României devenea Mihai (n. 1921), fiul prințului Carol. Pe durata minoratului acestuia autoritatea urma să fie exercitată de o regență care își intra în prerogative imediat după decesul regelui Ferdinand.

O fantomă ...

Spre sfârșitul lui 1926, semnele unei tot mai rapide degradări fizice erau evidente. N. Iorga notează, din ce în ce mai des. „Mareșalul [Palatului] Angelescu mă asigură că regele «n-are nimic» afară de o colită veche, pentru care a

fost pus vreo zece zile la regim și în pat, ceea ce-i face bine. [...] Doctorul Gomoiu spune că regele continuă a fi în foarte rea stare. Diaree, lipsă de alimentație, gemete” (27 octombrie). „Regele e într-o stare de sănătate foarte tristă: «o fantomă», străveziu” (3 octombrie). „Un ofițer superior de la Curte îmi spune că starea regelui e foarte rea: pare un manechin pe care flutură hainele” (4 noiembrie).

Același fapt îi este comunicat și lui I.G. Duca, tot de un ofițer. „Cei de la Palat [mărturisesc ofițerul] tot spun că Majestatea Sa nu are nimic, dar noi vedem cum se topește de la o săptămână la alta. Hainele i-au ajuns prea largi, este galben la față ca un cadavru și știu pozitiv că are mari dureri.”

O lună mai târziu, Iorga înregistra alt zvon: „Prefectului de poliție, mi se spune, de aiurea, i se spune de zvonul ce umblă că [regele] e «împăiat». De fapt, mulți îl

cred mort, păstrat până la venirea reginei Maria [aflată în călătorie în America].”

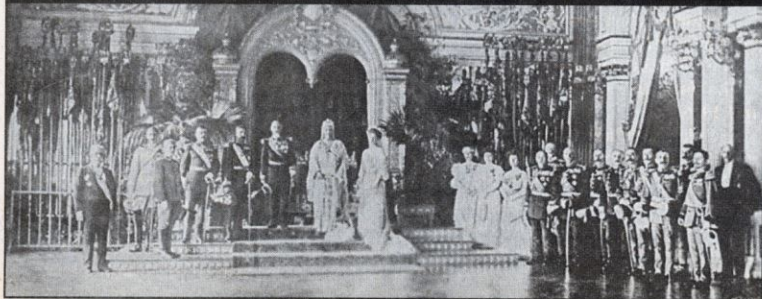
Se va întoarce Carol?

Agravarea bolii suveranului – cu toate operațiile și tratamentul cu radium – fac și mai febrile preocupările pentru soarta urmașului la tron.

„În țară domnea la vremea aceea – notează M. Manoilescu, subsecretar la Finanțe în guvernul Averescu – ceea ce se cheamă în termeni banali «o atmosferă sufocantă».”

Extrem de preocupat de succesiune și de eventualitatea revenirii lui Carol în țară este I.I.C. Brătianu. Același M. Manoilescu consemnează în *Memoriile* sale un demers brătienist. La începutul lui aprilie, șeful liberalilor se întâlnește cu Averescu. „Obsedat de clipa periculoasă pe care avea să o treacă în ziua morții regelui Ferdinand, l-a întrebat pe general ce ar face

Imagine din vechea sală a tronului, luată în 1910, la o ceremonie la care au asistat regele Carol I cu regina Elisabeta alături de Ferdinand și Maria

dacă prințul Carol ar cere atunci să participe la înmormântarea tatălui său. Generalul a răspuns calm că l-ar lăsa să vină, dacă prințul și-ar da cuvântul de onoare că după aceea s-ar reîntoarce imediat în străinătate fără să facă agitații! Imensa naivitate a generalului care se destăinuia astfel față de puternicul inamic al prințului l-a pierdut. Din ziua aceea generalul Averescu a intrat în agonie."

Și, într-adevăr, Averescu pierde puterea. Cabinetul său este înlocuit cu un guvern rezultat din combinațiile de culise ale lui I.I.C. Brătianu și ale reginei Maria. Președinte al noului Consiliu a fost numit prințul Barbu Știrbei, cumnat al lui Brătianu și intim al reginei, neafirmat până atunci cu veleități politice de prim-plan. „Instalarea în fruntea guvernului a lui Barbu Știrbei care nu apăruse până atunci pe față în viața publică – după cum într-o casă decentă nu apar niciodată la vedere pe balcon anumite obiecte de întrebuițare intimă – constituia nu numai o culme a lipsei de pudoare, ci și o culme a imprudenței politice“, notează M. Manoilescu.

Acest cabinet – după cum îl considera chiar unul dintre membrii săi, C. Argetoianu, ministru al Agriculturii și Domeniilor – a fost „aproape

o sfidare aruncată de puterile oculte în obrazul tuturor“.

Drept pentru care guvernul Știrbei nu s-a menținut la putere decât până la 20 iunie 1927. A reușit totuși să realizeze două lucruri: să-i implice pe național-tărâniști în aplicarea hotărârilor privind succesiunea la tron și dizolvarea Parlamentului, la 6 iunie 1927.

Fuse, în fond, încă o reușită a liberalilor, respectiv a lui I.I.C. Brătianu, care a format guvernul la 21 iunie 1927 și a organizat alegerile pentru Corpurile legiuitoare (7 iulie pentru Cameră și 10-14 iulie pentru Senat).

În acest răstimp, apropiindu-se iminentul sfârșit al regelui, continuă tatonările privind o eventuală revenire a prințului Carol în țară. M. Manoilescu are o serie de întrevederi cu acesta la Paris, însă nu obține nici un rezultat, deși l-a văzut „de nenumărate ori în vila lui de la Neuilly. Prințul – notează Manoilescu – ducea o viață destul de retrasă, cu rare ieșiri la restaurante sau localuri de seară, unde apărea demn și aproape protocolar, ca orice moștenitor de tron în zilele de incognito“.

La rândul său, Brătianu i-a trimis prințului, prin generalul Balif, o scrisoare în care îi cerea o nouă renunțare la tron,

sugerându-i unele avantaje materiale și invocând liniștea țării. „Dragostea pe care o ai pentru ceea ce ai clădit regii României – scria Brătianu la 3 iulie 1927 – impune nepotului și fiului de regi mai mult ca oricărui alt cetățean al țării datoria să împiedice, pe cât depinde de dânsul, încercările criminale, lămurind, fără îndoială posibilă, pe unii și descurajând, fără slăbiciune, pe ceilalți.“

În noua viață pe care ți-ai ales-o, e încă un mare și neasemuit serviciu pe care îl poți face patriei și pentru aceasta, cu regretul neșters al serviciilor pe care ai renunțat să le aduci ca moștenitor la tron, îți vor păstra adâncă recunoștință toți cei care, ca mine, nu vor putea despărți în inima lor dragostea de țară și devotamentul către tron.“

Alegeri regizate

Campania electorală se desfășoară într-un climat tensionat, cu măsuri represive luate de autorități.

„Cortina s-a ridicat asupra prologului – scrie Emil D. Fagure, în *Lupta*, din 28 iunie – suntem în faza protestelor contra împiedicării circulației la sate, contra respingerii listelor opoziției, contra atacării candidaților opoziției etc. etc. [...] Nu se mai face caz,

Cortul din curtea castelului Peleş

Resedința regală de la Scroviște

nu se mai face «gaură în cer» pentru practicarea aceluiași excese electorale, fiindcă e o axiomă falsificarea alegerilor.”

Oficiul lui Averescu, *Îndreptarea*, avertiza la 29 iunie: „Teroarea liberală în Țară. Banderile alcoolizate ale agenților liberali cutreieră satele și orașele, opresc circulația, înlocuiesc consiliile comunale și torturează pe cetățeni, bătându-și joc de ordinele pe hârtie ale d-lui ministru [de Interne] I.G. Duca. Țara e în pragul războiului civil.”

Dure sunt și atacurile la adresa național-tărăniștilor. Într-o cuvântare, la Galați, N. Iorga mărturisea: „Ardelenii sunt bolovani care nu se mișcă. Experiența țărănistă de asemenea nu se mișcă. Să ni se îngăduie nouă să guvernăm țara aceasta un singur an și apoi să se vadă ce putem face. D. Iuliu Maniu e un om foarte interesant și l-aș aduce la Galați pe socoteala mea ca să stea de vorbă cu dv., altfel nu se mișcă din Capitală. E un om frumos, cu pantaloni la dungă: n-are nici o ocupație.” (*Universul*, 30 iunie)

În contextul luptei de culise pentru succesiune, par a fi uitate alte probleme. L. Ghelerter, din partea Partidului Social-Democrat, scrie în *Adevărul* din 5 iulie: „Noi,

socialiștii, suntem de părere că chestiunea dinastiei și forme de guvernământ este de o mai mică importanță astăzi, față de celelalte probleme care chinuiesc și care așteaptă răspunsuri urgente [...] Admir pe d. I. Mihalache, vajnicul dușman al liberalilor, admir cinstea romanticului Nicolae Iorga, dar detest luptele pe care le duc întotdeauna cu șovăiri, greșeli cari au costat mult democrația.”

Alegerile, cum era de așteptat, au fost câștigate cu imensă majoritate de liberali, care au obținut 318 mandate în Cameră (țărăniștii – 54, iar Partidul German cartelul cu Partidul Maghiar – 45).

Singurul portret

În acest răstimp, regele își petrece ultimele zile. De la sfârșitul lui mai se află la castelul de la Scroviște. „Pare că, în ciuda asigurărilor – notează N. Iorga, la 24 mai – se stinge încet. Consemnul este să se ascundă starea lui.”

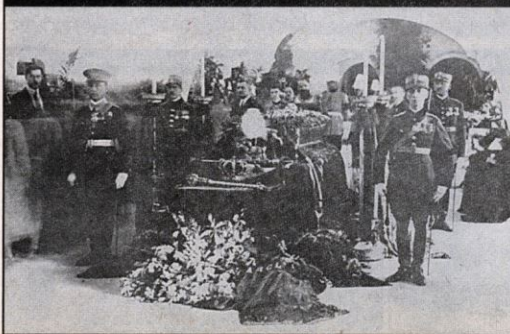
La Scroviște are loc și ultima întâlnire cu membrii cabinetului I.I.C. Brătianu, veniți, la 22 iunie, să depună jurământul. „Regele – își amintește I.G. Duca – ne aștepta pe terasa de sus, era într-un fotoliu, îmbrăcat în

civil, în fața lui o mescioară cu Crucea și cu *Evangelhia*. Lângă el, un preot de sat, cam surprins că-i revine îndatorirea să participe, în virtutea sacerdotului său, la o atât de însemnată ceremonie. Slăbiciunea regelui era impresionantă, dar ceea ce m-a izbit mai cu deosebire a fost expresia figurii lui. Avea deja masca morții, în privirea lui stinsă se citea un amestec de bunătate, de resemnare și de infinită melancolie.”

Prezent și el la această ceremonie, C. Argetoianu avea s-o înregistreze astfel: „O lacrimă sub gene, un tremurat mai pronunțat în primele sale vorbe au trădat pe rege fără să vrea... «Vă luați o grea răspundere, nu mă îndoiesc că vă veți îndeplini datoria... Eu am făcut ce am putut și mi-am iubit țara... Unire, unire, căci numai așa veți putea răzbi... Să aveți grijă de toate». [...] Scena era tragică: acest rege care nu știuse să fie la înălțimea soartei lui își răscumpăra toate păcatele prin stoicismul cu care își înscăuna ministerul funeraliilor sale [...] Când a intrat popa, ni s-a strâns inima, ca și cum n-ar fi fost chemat pentru noi, ci pentru îndeplinirea altor datorii.”

De la rege, miniștrii trec la regină. Audiența este formală,

Regele pe catafale și purtat pe umeri de ofițeri săi

rece. Deodată, regina izbucnește în râs. Ce se întâmplase? Ne relatează tot Argetoianu: „Privirile ei se încleștase asupra lui Vintilă [Brătianu, ministru de Finanțe] și urmărindu-le și eu am dat de o vedenie care până atunci îmi scăpase, preocupat cum eram cu gânduri mai abstracte. Bietul Vintilă purta în spinare o jachetă ce fusese odată neagră, dar care bătea acum în verde, cu guler soios și cu doi nasturi din trei lipsă. Fie că croită după o modă veche, fie că «intrată» la prea dese curățiri chimice, sta pe dânsul ca o vechitură de împrumut, căscată pe o jiletă imensă de mătase albă presărată cu buchețele de flori și plină de pete ce rezistaseră vizibil frecăturilor repetate cu benzină [...] Mâncile jachetei prea scurte lăsau să treacă 20 de centimetri de manșete albe roase ca și gulerul, dar curate. Pantaloni verzi, «de culoarea găinațului de gâscă» cu dungi negre, păreau mâncați de molii și abia acopereau gleznele ca nu cumva să ascundă etichete care, ele, se prezentau încălțate cu ghete cu șireturi, dar fără limba de piele, pe care de obicei sunt încheiate, așa încât se vedeau ciorapii: unul cafeniu și celălalt cenușiu!»

De la Scroviște, regele a fost transportat la castelul său

Pelișor, din Sinaia. În zilele senine, stătea într-un cort instalat în fața reședinței. La 19 iulie, lorga consemna: „Odoamnă îmi spune că regina și princessa [Elena] sunt înspăimântate de rezultatul apropiat al bolii regelui. «Ce pot două femei neputincioase și un copil?» Lui Brătianu începe a i se zice: «Ioan-Vodă cel Cumplit».

Adăuga: «Acum, după deschiderea parlamentului, pe rege îl pot lăsa să moară». Stă toată ziua în cortul din fața palatului de la Sinaia. Un mort: abia poate să vorbească. De sâmbătă e foarte rău. Unele doamne de la Curte au oroare și-l evită.»

Martha Bibescu își amintește la rândul ei despre ultimele zile ale suveranului, la Pelișor, în camera căruia, pe masa de lucru, se afla „un singur portret [...] prima fotografie a principelui Carol, veche de treizeci și cinci de ani. Ea îl înfățișa în brațele mamei sale, în rochie de botez și semăna cu oricare alt nou născut. Era singura fotografie pe care tatăl își îngăduise s-o păstreze: Carol la vârsta nevinovăției.»

Sfârșitul a venit ușor. În noaptea de 19 spre 20 iulie, la 02.15, după câteva spasme, s-a stins vegheat de regină. Încă nu împlinise 62 de ani (era născut

la 24 august 1865). Ultimele sale cuvinte au fost: „Mă simt foarte obosit».

Vestea a fost transmisă la București de aghiotantul de serviciu. Primul ministru nu a fost găsit. Se credea că se afla la Sinaia. Era la Brașov, în vila lui Barbu Știrbei. I.G. Duca, ministrul de Interne, deși lăsase o telefonistă de veghe noaptea la minister, afla abia la șase dimineața când, notează el, „eram la minister și puteam constata că telefonista nu era la postul ei. Potrivit obiceiului pământului, socotise că regele nu va muri tocmai în noaptea aceea și, în consecință, cu de la sine putere, părăsise serviciul la ora în care i se părea că somnul o invită la odihnă.»

Guvernul se întrunește la Pelișor. Regele, scrie tot I.G. Duca, era așezat „într-un coșciug de duzină cumpărat de la primul întreprinzător de pompe funebre”. După câteva intervenții, „s-a hotărât să se îmbrace sicriul – ca și la regele Carol I – în catifea purpurie, spre a-i fi dată o înfățișare mai regală. Scena tapițerului ciocnind coșciugul în care regele își dormea somnul de veci spre a-l acoperi cu stofa aleasă a fost cel puțin penibilă».

Are loc îmbălsămarea și corpul neînsuflețit este îmbrăcat în uniformă de

Mihai în timpul depunerii jurământului de credință

vânători de munte. „În urmă, scrie Duca, s-a descoperit însă că în dispozițiunile sale testamentare, regele ceruse să fie îngropat în uniforma sa de cavalerie. Discuțiuni deci – ce să se facă? În cele din urmă, regina și principele Nicolae hotărâră că voința sa trebuie respectată și, în consecință, la Cotroceni seara, s-a procedat la dezbrăcarea și reîmbrăcarea cadavrului. Fiindcă operațiunea era grea, în cele din urmă s-a ajuns la soluția ca regele să fie îngropat într-o uniformă tăiată și necusută la spate.”

Schimbarea de costumatie s-a datorat unui camerist care – consemnează *Dimineața*, din 24 iulie – a găsit o hârtie într-un buzunar al uniformei de vânător pe care scria: „Dacă mor, rog să fiu îmbrăcat în uniforma cavaleriei”.

În 20 iulie, Regenta (Patrilarhul Miron Cristea, prințul Nicolae și G. Buzdugan) a depus jurământul, la Parlament, în fața „micului rege”, în vârstă de 6 ani, care – notează tot *Dimineața* – „a spus că i-a plăcut foarte mult ce a văzut, dar nu a înțeles de ce domnii adunați acolo strigau atâta și așa de tare”. Explicându-i-se că prin moartea bunicului său a devenit rege și va trebui să fie mai cuminte, „a rămas la aceste cuvinte îngândurat,

apoi, după câteva clipe de încordare, a întrebat: – Dar de jucat, tot o să am voie să mă joc?”

A lipsit ceva

La 24 iulie are loc înmormântarea, în cripta de la mănăstirea Curtea de Argeș. De la Cotroceni la Gara de Nord, cortegiul este urmărit de o imensă mulțime. „Lumea politică – consemnează tot Iorga – mergea în dezordine. Vaida mă întreabă ce «simbol» reprezintă pălăriile lacheilor. Averescu s-a agățat de Maniu și pertractează; la un moment, se opresc unul în fața altuia și foarte bine dispuși răd, sub miile de ochi. Târziu, apare Vintilă Brătianu, într-un frac pătat și soios, cu mâinile la spate și se intercalează în cortegiu.”

Prin gările până la Curtea de Argeș, delegații de localnici aduc ultimul omagiu suveranului. În oraș, îmbulzeală mare. Pe bulevardul spre biserică, la etajul unui hotel (singura clădire cu etaj din localitate), un loc, în picioare, spre a urmări trecerea cortegiului, s-a vândut cu 10 000-15 000 lei. Același N. Iorga observă: „E atâta lume, gonită, pe laturi, cu strigăte, de nedibaciul prefect de Argeș,

încât maiorul de jandarmi ordonă închiderea poților mânăstirii. Riscă să strivească pe Gheorghe Brătianu.

După un scurt serviciu religios în aer liber, se intră în biserică... Se caută în zadar arhitectul Ghica, zidarii. Familia regală se închină și pleacă.

În semiîntuneric, sicriul rămâne părăsit la marginea groapei.”

I.G. Duca a observat cam același lucru. „Totul – notează el – s-a desfășurat potrivit protocolului, oboseala și căldura acestui sfârșit de iulie au dat însă ultimului act al ceremoniei un caracter de osteneală generală. De îndată ce sicriul a fost coborât în mormânt, lumea s-a grăbit să plece. De astă dată nu am mai asistat la pecetluirea mormântului, dar am aflat în urmă că și aici au fost unele incidente regretabile, căci sau nu veneau zidarii, sau nu se găsea tot materialul cerut.”

Concluzia sa, puțin amară: „Hotărât, funeraliile primului rege al României întregite s-au făcut cu tot fastul cuvenit, le-a lipsit însă ceva din nota ce ar fi trebuit să aibă durerea la locul de veci al unui om care jertfise totul pentru binele, fericirea și mărirea poporului peste care domnea.” ■

Cortegiul funerar; în primul rând: prințul Nicolae și regina Maria

Microarhiva Magazin istoric

Vaporul austriac Lloyd, la intrarea în port

Farul de la Sulina

UN NAPOLITAN LA SULINA

GIORGIO MARTONE

La începutul secolului XX Sulina avea 7 000 de locuitori: români, greci, ruși, armeni, turci, evrei, albanezi, bulgari, ba și grupuri compacte de austrieci, germani, englezi, francezi sau polonezi. Era o așezare cosmopolită, găzduind sediul Comisiunii Europene a Dunării, reprezentanțe consulare și agenții ale unor importante companii de navigație. În oraș existau două școli românești, două grecești, una germană și alta evreiască, alte câteva confesionale, un gimnaziu și o școală profesională. Existau patru publicații locale: Gazeta Sulinei, Analele Sulinei, Delta Sulinei și Curierul Sulinei...

Astăzi cel mai european oraș românesc este o ruină. Sfârșitul lui a început, se pare, încă din 1939, odată cu desființarea Comisiei Europene a Dunării...

Memoriile italianului Giorgio Martone, care a trăit în țara noastră mai bine de 30 de ani, sunt un izvor de informații și opinii interesante despre oamenii și obiceiurile locului și mai ales despre evenimentele trăite. Îl vom lăsa să ne împărtășească alte impresii despre români și țara lor, așa cum i-a văzut el în calitate pe care a avut-o ca membru al reprezentanței țării sale în Comisia Europeană a Dunării. De data aceasta, segmentul de timp la care se referă Giorgio este cel interbelic. Trebuie precizat însă că Giorgio s-a întors în România puternic marcat de schimbările politice petrecute în țara sa după primul război mondial. Convingerile lui fasciste – mărturisite în finalul acestor amintiri – explică de altfel și dificultățile pe care le-a avut de întâmpinat la sfârșitul misiunii sale în România.

Prof. univ. dr. Ion CALAFETEANU

Reprezentativă pentru urbea Sulinei, în care am copilărit, era moscheea turcă, loc de mare atracție pentru noi copiii. Aici veneam deseori pentru a vedea muezinul ce invita la rugăciune, din înaltul minaretului, pe toți fideli

religiei sale. Cu precădere, persoana aceasta ne inspira un fel de sentiment deosebit, căci prin el vedeam cum putem pași într-o lume aparte, misterioasă, aproape interzisă femeilor, ce apăreau rareori în aceste locuri și atunci bine

„păzite“ de văluri închise la culoare. O altă lume.

[Un alt punct de atracție era o mănăstire lipovenească, vizitată de familia italiană în perioada interbelică.] O construcție veche, ridicată pe două planuri distincte: cel de

jos, dedicat rugăciunii, iar cel superior, lucrului. Monahii de aici duceau o viață cu adevărat ascetică, în straiile lor ce rar cunoscuseră apa și foarte des smirna și tămâia, emanând astfel izuri de ... sancțitate la mari distanțe în jurul refugiuilor lor. Trăiau într-o lume aparte, diferită de cea a vecinilor, adânc legată de superstiții și credințe străvechi [...]

În mod obișnuit, sâmbăta era dedicată jocului de poker. Atunci apăreau trei sau patru mese cu postav verde, în jurul cărora partidele se încingeau până spre cinci dimineața, iar sumele de bani rulate uneori depășeau multe buzunare. În zorii zilei de duminică, după interminabilele dispute de la masa de joc, se servea tradiționala supă. Bineînțeles, în timpul partidelor, nu lipseau sandvișurile sau băuturile. Adeseori mergeam la cinematograful după cină, masă pe care o puteam lua acasă sau în compania prietenilor, într-un mic restaurant rustic - localuri nelipsite, de altfel, în orașele de la malul Dunării.

[Dar trăind mereu în compania apei, marea majoritate a distracțiilor cotidiene se învârtteau în jurul acesteia. Pescuitul, plaja și chiar vânătoarea deveniseră astfel ocupații predilecte.] În timpul verii, Bianca, soția mea, închiria adesea o trăsură și ducea copii la mare. În acele timpuri, zona balneară masculină era despărțită de cea feminină și totul se petrecea sub ochiul vigilent al unui polițist care

Strada Carol I din Sulina

avea îndatorirea să păzească la bunul mers al lucrurilor [...] În unele sâmbete plecam și eu să mă bucur de libertatea unor partide de vânătoare cu prietenii. Foloseam atunci un fel de gondolă pentru a înainta în apele tulburi pentru vânătoarea de rațe sau mergeam pur și simplu prin lunca plină de vegetație de pe malurile apei. Duminica ne întorceam acasă, adeseori încărcăți de adevărate trofee reprezentate de găște, rațe sau iepuri, pe care Bianca fie le împărțea regește pe la toți prietenii noștri mai puțin norocoși, fie le pregătea în diverse moduri pentru mesele familiale. Dar cea mai interesantă ocupație din punctul de vedere al vânătorului și pescarului amator era prinderea sturionilor, ocupație dezvoltată cu precădere pe brațul stâng al Dunării, cel care se învecina cu Rusia, având centrul principal la Vâlcov, așezare specializată în „industria” sturionului și a caviarului.

Temutele regimente de femei

Nu-mi aduc aminte cu exactitate data la care și regele Carol al II-lea a sosit la Sulina, însoțit de fiul său Mihai, pentru a inaugura o serie de activități

patronate de Comisia Europeană a Dunării. Capul încoronat sosi la bordul unui impresionant yacht, elegant și înalt, foarte frumos în impecabila uniformă albă. Aici a fost întâmpinat cu toate onorurile ce trebuia acordate rangului său și de

miniștri reprezentanți ai puterilor din Comisia Europeană a Dunării, cât și de oficialii români. Păstrez încă în arhiva familiei o fotografie din acele vremuri ce îl înfățișează alături de tata și de câțiva miniștri români. Iar înaintea reînțoarcerii în Capitală, regele a patronat binevoitor un fastuos bal oferit în onoarea sa de către membrii Comisiei.

[Viața comită de până atunci ia brusc sfârșit. Izbucnește cel de al doilea război mondial. Memorialistul nostru este surprins la Sulina de înaintarea trupelor sovietice, în august 1944.] România fu imediat invadată de trupele sovietice: cazaci în tropotul cailor ce au năvălit din întinsul câmpiilor, țărani înarmați ce țineau drumul mare și regimente întregi, formate mai ales din femei și oameni în vârstă. Odată cu ei dispărea tot, alimentele, petrolul... Trebuia chiar să ne închidem bine fetele în dosul ușilor și al ferestrelor pentru a nu suferi de agresiunile invadatorilor. Cu toate măsurile de siguranță luate, grupuri de militari intrau în case pentru a găsi femei, alimente, bani sau tot ce ar fi putut reprezenta obiect de valoare. Situația era haotică și de nedescris [...]

Viața sub sovietici era foarte dură: lipsă de alimente și combustibil, pericolul ce pândea la orice colț de stradă dacă întârzieai prea mult în oraș. Violența era peste tot [...] Regimentele sovietice cele mai ostile erau cele formate numai din femei, dacă le vedeai de departe, trebuia să le ocolești căci nu știai niciodată la ce să te aștepti de la ele [...] Jafurile erau la ordinea zilei. Unui prieten de-al meu, în plină iarnă, un soldat sovietic i-a furat paltonul și cizmele, acesta fiind nevoit să se întoarcă dezbrăcat, în plin ger, acasă.

Occidentul nu are ce căuta la Dunăre

[Trecutul fascist al memorialistului marchează profund relațiile sale chiar cu reprezentanța diplomatică a propriei țări.] Plecând la București, la legăție, am descoperit că aceasta îmi refuză, din cauza trecutului meu de simpatizant fascist, reglarea situației cu un nou pașaport, dându-mi, în schimb, o simplă foaie de tranzit, cu care călătoreau, de regulă, persoanele fără importanță [...] În posesia unui astfel de document începeam să am cele mai grave bănueli că, dacă aș fi reclamat neregularitățile noilor ocupanți, cineva din partea autorității române m-ar fi și remarcat. Era de-a dreptul o absurditate. Dar problema nu avea deocamdată nici un fel

de rezolvare. În tot acest timp însă, trebuia să evit a-mi dezvălui propriile idei politice, trebuia să-i sfătuiesc pe copii să nu vorbească prea mult și nici prea tare, trebuia, în fond, să facem în așa fel încât să încercăm să trecem neobservați.

[Situația se agrava însă pe zi ce trece. Zvonurile despre numeroase arestări tulburau liniștea familiei italiene.] Am aflat prin diverse surse că mulți oficiali, chiar și italieni, fuseseră arestați, împreună cu familiile lor, transportați pe calea aerului la Moscova și închiși în vestita Lubianka, închisoarea cu regimul cel mai sever de pe întreg teritoriul sovietic, care se ridica chiar în centrul capitalei ruse [...]

Noi pierdusem totul. Vela pe care o dețineam la Galați a fost printre primele bombardate și apoi ocupată de sovietici, care și-au instalat aici statul lor major. Rușii o țineau una și bună, că nu înțeleg ce căutau puterile occidentale să reglementeze problema Dunării, căci ea nu curge prin Italia, Anglia sau Franța, ci prin spațiul pe care ei îl controlau acum. Așa că nici măcar instituția Comisiei Europene nu mai reprezenta

pentru ei o piedică [...] Soldații ruși mi-au luat cele două automobile. Iar după cinci zile am fost arestat și dus la chestură, de unde, escortat de câțiva militari, am fost condus în sediul Casei d'Italia. Pe drum, am reușit să găsesc un telefon și s-o anunț pe soția mea, Bianca, de ceea ce mi s-a întâmplat. Imobilul în care fusesem închis era sub supravegherea unui pluton de gardieni. Aici, printre cei reținuți, i-am descoperit pe un profesor și pe directorul Institutului [Italian] de Cultură din București, pe soția consilierului nostru de la legăție, pe reprezentantul nostru comercial... Noi, bărbații, dormeam toți într-o cameră foarte friguroasă, cedându-i-o pe cealaltă doamnei Trandafilo, soția consilierului nostru, deja deportat, și fiului ei de aproape 7 ani.

[Ziarist, atașat de presă și corpondent al Agenției „Stefani” la București, Franco Trandafilo era un fascist convins. În septembrie 1943, Mussolini îl numise reprezentant al Republicii de la Saló la București, dar regele Mihai îi refuzase audiența de prezentare. Era cunoscut pen-

tru activitatea sa politică și atașamentul față de Mussolini, spre deosebire de Renato Bova Scoppa, care, refuzând ofertele dictatorului fascist, declarase că rămâne credincios jurământului față de regele Victor Emmanuel (Magazin istoric, nr. 5/1998). Dar să-l

Vedere din portul Galați, unde funcționau o parte din serviciile C.E.D.

lăsăm pe Giorgio să-și continue povestirea.] Am stat aici [în sediul Casei d'Italia] sub supraveghere, deținând încă poziția diplomatică ce ne mai putea apăra. Numai doamna Trandafilo avea permisiunea de a ieși în fiecare dimineață pentru a face câteva cumpărături, însoțită însă în permanență de un gardian. Iar Bianca putea să vină să mă viziteze o dată pe săptămână.

[Nici măcar relațiile pe care le avea cu ministrul italian, Renato Bova Scoppa, nu reușesc să-i amelioreze situația.] Bianca, soția mea, descoperi fericită că noul nostru ministru era baronul Bova Scoppa, cel care își

începuse cariera ca simplu jurnalist la Roma și apoi la Napoli, unde directorul său fusese pentru scurt timp chiar tatăl ei. Bova Scoppa se căsătorise cu fiica unei bune familii ruse, din perioada țarului, dar nu o uitase pe Bianca. A încercat imediat să o ajute, împrumutându-i suma de 100 000 lire și demarând în același timp toate procedeele diplomatice necesare pentru punerea mea în libertate. Dar lucrurile se derulau cu încetinitorul, deoarece situația de atunci era extrem de complicată, noi fiind prizonieri ai ocupantului rus și nu ai statului român [...]

După aproape un an de la arestarea mea, ministrul Bova Scoppa a reușit să-mi obțină punerea în libertate, dar numai cu condiția de a semna o declarație în care să consemnez clar că nu am avut niciodată într-adevăr vederi fasciste. Deoarece eu am refuzat acest lucru cu vehemență, ministrul, amic al Biancăi, i-a sugerat că ar fi mai bine în acest caz să-mi falsific semnatūra. Dar, după un ordin al autorității române, am fost eliberat și am reușit să-mi revăd familia în micul apartament închiriat de soție în Capitală.

[Plecarea din România ocupată a venit ca o adevărată eliberare.] ■

Concursul Istoria mea - Eustory

Ediția a doua

În prezența domnului Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, câteva zeci de elevi din ciclul gimnazial și cel liceal și-au primit răsplata pentru eforturile de cercetare depuse aproape un an de zile. Instituție care se apropie de 125 de ani de existență, Banca Națională a României înțelege – mai mult decât alte foruri – rostul istoriei, mai ales într-o vreme precum cea pe care o străbatem. De asemenea, prețuiește valoarea. Iar tema din acest an a concursului – *Tehnici și tehnologii în comunitățile de ieri și de azi* – lansat în primăvara anului trecut (*Magazin istoric*, nr. 5/2001) a fost una care, așa cum a arătat domnul Mugur Isărescu, interesează și B.N.R.

Pentru tinerii pasionați de istorie prezenți în eleganta sală a Clubului Băncii Naționale a României, încoronarea eforturilor lor prin 49 de premii și alte 10 premii speciale va rămâne o amintire greu de uitat.

Iar pentru organizatori – Fundația „Noua Istorie”, cu sprijinul ICIRG (Institutul de Cercetări Interdisciplinare Româno-Germane), al

Körber-Stiftung și al Ministerului Educației și Cercetării – numărul mai mare de participanți de la această a doua ediție este o garanție că inițiativa pornită în anul 2000 a prins și că România s-a alăturat deja familiei europene Eustory.

Chipuri uitate ale istoriei

Cu cât „ireparabilul timp“ adună în urma noastră mai multe secole și milenii, cu atât istoria păstrează amintirea a tot mai puține personalități, restrângându-se la acelea care au ocupat trepte superioare ale vieții publice. În cazul creației literare greco-romane, ne putem întreba dacă nu cumva mari talente au rămas necunoscute posterității, din cauza pierderii operelor lor.

Din acest punct de vedere, destinul lui Publilius Syrus este deosebit. El a făcut parte dintr-o categorie socială și profesională inferioară, dar a avut șansa ca opera sa, o culegere de câteva sute de maxime în versuri, să ajungă până în timpurile moderne.

PUBLILIUS SYRUS ȘI MAXIMELE SALE

CAMIL MUREȘANU

Autorul de la care ne-au parvenit aceste maxime nu e un Cicero, nici un Seneca ori un Marcus Aurelius, ci un evasianonim, din biografia căruia se cunosc puține detalii. N-a fost decât un „mim“, un actor chemat să etaleze pe scenă inspirația sa spontană de a construi subiecte și replici, într-un duel de dialoguri rapide cu confrății.

Statutul socio-profesional și intelectual al unui astfel de om era asemănător celui al actorilor din vremea *Commediei dell'Arte*, din secolele XVII-XVIII, sau al famelicilor, uneori, trupe ambulante din veacul XIX, în

Într-un asemenea amfiteatru (sus) trebuie să se fi desfășurat concursul organizat de Caesar (în imagine), la care a fost premiat Publilius Syrus

anumite regiuni ale Europei. Creația mimilor și exigențele cărora i se supunea ea semănau cu a momentelor vesele din spectacolele cu iz popular.

Nici măcar numele lui Syrus nu are o formă bine stabilită: unii l-au numit Publius, alții Publilius. Determinativul Syrus, folosit sporadic, pare a-i fi fost atribuit doar foarte târziu, în jurul anului 400 d. Chr., de către gramaticul Macrobius și Sfântul Ieronim, pe baza unei întemeiate presupunerii a originii sale siriene, poate chiar din Antiohia, oraș cunoscut prin preferința locuitorilor săi pentru actori și arta lor.

În copilărie, Syrus a fost sclav. În această postură a fost adus la Roma, pe la 84-83 î. Chr. Unii biografi resping această dată pe motivul că, în acest caz, ar fi fost prea în vârstă în momentul primului său mare succes actoricesc, în anul 46 î. Chr. Nu este însă un

mimi, între care și cel mai vestit pe-atunci, Decimus Laberius, care făcea parte dintr-o tagmă socială bine calificată, ordinul ecvestru, și era și comedigraf. Premiul – marele succes al vieții sale – i-a fost înmănat de însuși Caesar.

Când sufletul este prea zbuciumat de diverse lucruri, ochii nu mai văd realitatea

argument peremptoriu: s-au mai văzut în istoria teatrului succese scenice la vârste neașteptate de înaintate. Se știe însă că (la o dată neprecizabilă) a fost eliberat din sclavie, devenind „libert” al celei de-a doua soții a lui Cicero. Ca o rară excepție, a împărțit acest privilegiu cu încă vreo câteva, foarte puține, personalități creatoare de cultură în Antichitate. De exemplu, marele filosof Epictet, din secolul II d. Chr., a fost sclav, eliberat doar către maturitate.

Pe la mijlocul secolului I î. Chr., Publius trebuie să fi ajuns la o oarecare notorietate

Într-un asemenea concurs, se apreciau spiritul și promptitudinea replicilor. E foarte posibil ca Publius Syrus să-și fi întrecut pe merit rivalul. Dar o tradiție cunoscută de același Macrobius susține că, profitând de

Rana iubirii o vindecă tot acela care a făcut-o

libertatea de exprimare îngăduită mimilor în asemenea ocazii, Laberius și-ar fi permis câteva săgeți prea ascuțite la adresa lui Caesar. Indispus, dictatorul ar fi

cred că ar fi murit înainte de anul 20 î. Chr. Înainte ... dar cât timp? E greu de crezut ca un mim care atinsese asemenea reputație să intre în total anonim, la numai trei ani după „succesul vieții sale”. Ni se pare probabil să fi încetat din viață nu multă vreme după anul 43. Dacă la data prezumtivă a venirii sale la Roma, 84-83 î. Chr., fusese copil sau adolescent, ar însemna că ar fi murit pe la vârsta de 50-60 de ani.

Improvizatiile sale scenice au fost notate, de el și de alții, apreciate de un filosof de talia lui Seneca, de un autor rafinat ca Petronius ori de un gramatic atât de cult ca Aulus Gellius (în secolul II d. Chr.). Cum altfel s-ar explica faptul că în timpul

Mulți își fac un plan bun, dar numai înțelepții îl pun în aplicare

la Roma. Altfel ar fi greu de înțeles cum, la marile jocuri organizate de Iulius Caesar în anul 46 î. Chr., i s-a permis participarea la un concurs, în confruntare cu mai mulți

influențat decizia de premiere în favoarea lui Syrus.

La scurtă vreme după acest succes de prestigiu, după anul 43 î. Chr., încetează orice alte informații despre viața actorului. Unii biografi

vieții Sfântului Ieronim (330-420) texte din Publius Syrus erau oferite ca pilde și ca exerciții școlarilor? Cum altfel s-ar explica faptul că din maximele sale s-au alcătuit cinci culegeri separate, transmise prin copii succesive, ultimele datând de prin secolele IX-XI, deci la o mie de ani după moartea autorului lor?

Numărul total al „pieselor” din aceste culegeri, sau din alte fragmente literare, se ridică la peste 1 000. Este adevărat că multe din ele se repetă de la o culegere la alta și că tot foarte multe s-au dovedit a fi aparținut altor autori, fie că

au fost „împrumutate” chiar de Syrus, fie că au fost incluse de copiii săi. Nu s-a putut stabili nici până astăzi cu certitudine câte maxime sunt autentice, originale.

Maximele lui Syrus au fost numite și versuri, pentru că sunt scrise în formă de vers iambic sau trohaic, de șase sau șapte picioare. Ele n-au fost gândite de un moralist, preocupat să facă educație. Ca replici în dialoguri scenice, puteau exprima orice mesaj, în funcție de caracterul personajului în gura căruia erau puse. Rupte din context, ele pot apărea într-o lumină moralmente dubioasă. Repetatele accente crude satirice, cu deosebire la adresa zgârciților, relevă un

Dincolo de toate rezervele, de toate ipotezele contradictorii, cert este că Syrus a consemnat unul din cele mai bogate florilegii de înțelepciune antică, ce vădește multă pătrundere

cugetărilor emise în Evul Mediu. A trecut cu discreție și prin Renaștere, moment de strălucită resurecție a culturii clasice. Erasmus a tipărit-o totuși la Strasbourg, în 1516,

**A accepta o favoare
de la cineva
înseamnă a-ți vinde libertatea**

„demascatoare” în motivațiile interesate ale comportamentului uman, un pesimism moderat în privința naturii omului, în general, și nu puțin umor...

Mișcându-se în spațiul privilegiat al limbii latine,

fără ca ea să suscite un interes deosebit.

Va trebui să vină secolul XVIII, secolul prin excelență al filosofilor și al moralistilor, pentru ca, împreună cu produse similare ale altor autori antici, maximele lui Publilius Syrus să-și afle emuli în marii moralisti francezi, care au readus în vogă sensul cugetării scurte și au îndemnat la revalorizarea antecedentelor sale.

Dacă după moartea lui Syrus aceste sentințe au rămas populare și pe scenă, în reprezentațiile mimilor, nu se știe. Veritabila lor șansă de supraviețuire a fost prețuirea din partea lui Seneca și consemnarea lor în scris de către acesta. Altmint-

**Situațiile fericite
îți aduc prieteni;
nenorocirile ți-i verifică**

viciu – se pare – frecvent în epocă și disprețuit. Stilul lor nu este totdeauna îngrijit, de aceea unii comentatori l-au criticat. Dar Syrus are și cugetări admirabil formulate, evidențiind spirit și acuitate psihologică a observației: „zgârcitului îi lipsește și ce are și ce nu are”.

E posibil ca alcătuindu-și o proprie colecție de maxime sau colportându-le pe acestea oral, Publilius Syrus să fi compilat cugetări risipite prin opere azi pierdute ale unor autori greci și latini. Dovadă ar sta cele identificate ca atare și eliminate din edițiile critice.

autorul reușește fără dificultate să pună în valoare o calitate de căpetenie a acestuia: exprimarea concentrată la maximum, lapidară, care imprimă conținutului acel inimitabil

**E o cinste să învingi,
rușinos să asuprești,
frumos să ierți**

caracter „percutant” al cugetărilor filosofico-morale și al textelor juridice latine.

Opera lui Publilius Syrus a străbătut fără prea mult ecou îndelungată și monotona sentențiozitate a

teri, poate că întreaga operă s-ar fi pierdut. Fiindcă, așa cum admirabil spune Schiller, în prologul la trilogia *Wallenstein*: „caci iute și fără urmă se șterge din amintire arta mimului, minunată...”. ■

SERGHEI IVANOVICI KAVTARADZE:

DIN KOLÎMA LA KREMLIN

MIRCEA RUSNAC

După încheierea celui de-al doilea război mondial și impunerea guvernului Petru Groza, Uniunea Sovietică a hotărât, în august 1945, să restabilească relațiile diplomatice cu România. Decizia a fost luată imediat după Conferința de la Potsdam, unde Statele Unite și Marea Britanie au solicitat ca în țările est-europene, între care și România, să se instaureze guverne democratice și reprezentative. Regele Mihai a considerat că guvernul condus de dr. Groza nu întrunea asemenea calități și a întrerupt orice fel de contacte, declanșând „greva regală”.

În acest context, Stalin a considerat necesar nu numai să recunoască și de jure guvernul român procomunist, dar și să ridice, la 24 august, gradul de reprezentare diplomatică la rangul de ambasadă. Primul ambasador sovietic în România a fost Serghei Ivanovici Kavtaradze (în imagine, al doilea de la stânga de dreapta), care a rămas în acest post până în 1952. Deși numele lui este des invocat în lucrările privind începuturile războiului rece în România, puțini cititori îi cunosc biografia.

Intr-un interviu acordat lui Vartan Arachelian, regretatul Corneliu Coposu, referindu-se la personajul sus-menționat, pe care a avut prilejul să îl cunoască personal, spunea: „Am avut o discuție cu primul ambasador sovietic de la București, pe care l-am întâlnit, prin sarcină de serviciu, imediat după

23 august 1944... El mi-a spus că de puțin timp ieșise din pușcărie... Ieșit din pușcărie, după câteva zile, a fost chemat de către Stalin și i s-a încredințat postul de ambasador în România, cu deplina încredere a Kremlinului pentru activitatea ce urma să o desfășoare fostul deținut politic.”

Georgian ca și Stalin, Serghei Ivanovici Kavtaradze s-a născut în anul 1885 și a devenit membru P.C.U.S. de la 18 ani. Au fost prieteni din tinerețe. Kavtaradze, riscându-și propria libertate, l-a ajutat pe Stalin să se ascundă de poliția secretă țaristă. După revoluția bolșevică din 1917, a ocupat (în anii 1921-1922) funcția de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului din Georgia. Dar, alăturându-se troțkiștilor, a fost imediat destituit, împreună cu restul conducerii georgiene, în timpul ciocnirii avute cu Stalin încă înaintea morții lui Lenin.

In 1927, Kavtaradze a fost exclus din partidul comunist ca troțkist. Consecvent, nu și-a abandonat opiniile nici mai târziu. După asasinarea lui Kirov (1934), el a fost deportat la Kazan. De acolo i-a scris lui Stalin că nu mai desfășura de mult timp „activitate antipartinică“. Binevoitor, „tătucul“ l-a iertat și l-a rechemat din deportare. Kavtaradze a primit și dreptul de a publica în ziarele centrale sovietice, unde evoca episoade din activitatea clandestină, împreună cu Stalin. Deși se pare că Stalin i-a apreciat articolele, el nu a permis reprimirea lui Kavtaradze în partid. Curând, i-a fost retras și dreptul de a publica și, astfel, treptat, georgianul a recăzut în anonimat.

Se pare că și Kavtaradze, ca și alți foști opozanți, aderase la platforma lui Martemian Riutin (1890-1937) *Către toți membrii Partidului Comunist (bolșevic al Uniunii Sovietice)*, care urmărea îndepărtarea lui Stalin de la conducerea Uniunii Sovietice. Ca urmare, la sfârșitul anului 1936, atât el, cât și soția sa au fost din nou arestați și, după ce au fost torturați, au fost condamnați la moarte. Principala acuzație care i-a fost adusă era aceea că, împreună cu un alt lider georgian, Budu Mdivani, ar fi complotat în vederea asasinării lui Stalin. Ca dovadă că acuzația nu era o glumă, Mdivani a și fost executat, iar Kavtaradze a fost ținut mult timp în celula condamnaților la pedeapsa capitală. Timp de patru ani, el nu a știut ce soartă îi va fi rezervată, peregrinând prin lagărele de muncă de la Mariinsk și Kolima, într-o stare de disperare extremă.

În anul 1940, Kavtaradze a fost chemat la comandantul lagărului în care se afla și trimis direct la Moscova. Spre marea lui surprindere, în loc să fie împușcat, cum se aștepta, a fost introdus, chiar în ținuta de pușcăriaș, în cabinetul lui Beria (alt georgian), șeful NKVD-ului. Acolo s-a întâlnit și cu soția sa, care era de nerecunoscut. Au fost eliberați pe loc amândoi, repartizându-li-se și un apartament locuit de mai multe familii („Komunalka“), precum și un loc de muncă. Curând după aceea, a fost invitat de către Stalin, care l-a salutat respectuos, interesându-se de peripețiile sale. Era deș invitat să ia masa cu Stalin la Kremlin, unde „tătucul“ se purta foarte cordial, glumea, servea chiar el supa și povestea întâmplări din tinerețe. Ba chiar o dată, împreună cu Beria, Stalin i-a făcut lui Kavtaradze o vizită neașteptată, în apartamentul suprapopulat al acestuia. Este ușor de înțeles emoția care i-a surprins pe toți, o vecină leșinând când a văzut în prag, după cum spunea ea, „portretul tovarășului Stalin“.

Într-o zi, însă, adresându-se oaspetelui său, Stalin i-a reamintit vechea acuzație: „Și, totuși, voi ați vrut să mă uicideți.“ După cum scrie istoricul Roy Medvedev, această afirmație a lui Stalin era absolut gratuită, deoarece „Stalin era perfect convins că lui Kavtaradze nici prin cap nu i-a trecut vreodată să-l asasineze. A recunoaște însă acest lucru însemna a pune sub semnul întrebării legitimitatea suprimării lui Mdivani și a altor comuniști.“

Reabilitat curând, Kavtaradze a fost trimis la Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe, unde, între 1943 și 1945, a devenit adjunct al lui Molotov, comisarul poporului. În această calitate, către sfârșitul celui de-al doilea război mondial, a făcut parte din delegațiile sovietice la Conferințele de la Ialta și Potsdam. Între 1945-1952, după cum aminteam, a fost ambasador în România, unde a asistat îndeaproape și uneori a luat parte activ, la procesul de comunizare a țării. Reîntors la Moscova în preajma morții lui Stalin, Kavtaradze a luat poziție în favoarea destalinizării inițiate de Congresul al XX-lea al P.C.U.S. din februarie 1956 și a fost delegat la Congresul al XXII-lea din 1961. Kavtaradze a murit în anul 1971, la vârsta de 86 de ani. ■

Clio anunță

350 KM DE DOCUMENTE FRANCEZE ÎN PERICOL...

THEO STĂNESCU-STANCIU

Iluare de poziție, în perioada dinaintea scrutinului electoral, a fostului premier francez Lionel Jospin, prilejuită de lucrările colocalizate la Consiliul economic și social organizat de gazeta *Le Monde*, postul de radio France Culture și Asociația „Une cité pour les archives” (Un centru pentru arhive), a readus în discuție starea deplorabilă a impresionantelor arhive naționale franceze. Soluția preconizată pentru salvarea documentelor ar fi crearea unui nou centru, situat în apropierea Parisului și pus sub patronajul directorului Arhivei Franței, Martine de Boisdeffre.

În momentul de față, Arhiva Națională Franceză – plasată sub autoritatea Direcției Arhivelor din cadrul Ministerului Culturii – este dispersată în mai multe locații. Cel mai important dintre ele, Centrul

istoric al arhivelor naționale (CHAN), situat în cartierul parizian du Marais, păstrează documentele anterioare datei de 1958. Informația este imensă: aici se pot regăsi atât documentele șefilor de stat, cât și arhive private sau chiar și ... minutele notarilor parizieni. Dacă proiectul susținut de primul-ministru francez se va materializa, Centrul istoric va rămâne să adăpostească numai documentele anterioare datei de 1790 (momentul înființării Arhivelor Naționale).

Centrul arhivelor contemporane, de la Fontainebleau, reunește mărturiile istoriei celei mai recente, respectiv de la 1958 până în zilele noastre. Centrul arhivelor coloniale (situat la Aix-en-Provence), Centrul arhivelor universului muncii (la Roubaix) și Centrul național al microfilmului (la

Espeyran, în Gard) completează, la rândul lor, peisajul Arhivelor Franței. Puse cap la cap, documentele păstrate în cele cinci departamente specializate însumează 350 km (aproximativ distanța dintre București – Târgu Mureș!).

Mai mulți factori au condus la tragica situație a momentului. „Dacă ar fi fost numai îmbătrânirea fizică a instalațiilor și prostul sistem de comunicare între încăperi – a declarat un cercetător de la CHAN – mai puteam aștepta. Dar în condițiile de față, viața însăși a documentelor, dintre care unele unice, se găsește în pericol.” Variațiile de temperatură, pe fondul gradului ridicat de umiditate, conjugate cu fragilitatea materialelor de bază pentru anumite documente conduc la distrugere.

Procesele de degradare au înaintat atât de mult, încât, la foarte multe lucrări, începe să fie interzisă consultarea. Și aceasta, în condițiile în care, zilnic, aproximativ 600 de vizitatori (istorici, oameni de știință, genealogiști francezi sau străini) pășesc pragul numai al instituției Centrului istoric parizian. În același interval, circa șase tone de arhive trec prin diverse mâini.

Proiectul destinat salvării memoriei naționale, după cum notează în semnalul său de alarmă revista franceză *Historia* (numărul din ianuarie 2002), va scoate din bugetul statului, la o simplă privire, un miliard de franci.

Foarte mult, dacă luăm în calcul faptul că bugetul arhivelor naționale pentru 2000 se cifra la aproximativ 125 milioane de franci (aproape cât se câștigă printr-un transfer al unui singur jucător de la cunoscuta echipă de fotbal Paris Saint-Germain). Dar și destul de puțin, dacă contabilizăm interesul crescând al francezilor pentru istoria națională contemporană. Astfel, conform unui sondaj realizat în octombrie 2001, la cererea ziarului *Le Monde* și a postului France Culture, un francez din cinci dorește să aibă acces la arhivele dedicate celei de-a doua conflagrații mondiale, pe când segmentele interesate de

istoria mai îndepărtată sunt mai reduse, respectiv, 16% – pentru Evul Mediu, 12% – războiul din Algeria, 11% – Revoluția franceză și evenimentele din mai 1968.

Semnalul de alarmă cu privire la arhivele franceze a readus în discuție și problema termenelor pentru protejarea secretelor de stat (60 de ani pentru siguranța și apărarea națională) sau a persoanelor particulare (până la maximum 150 de ani, în cazul informațiilor cu caracter medical). Primul ministru a promis că situația se va modifica, perioadele de prescripție urmând să varieze între 25 și 125 de ani. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 august 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.
Concursul nu are talon.

– Când a fost inaugurată cofetăria „La doi frați, Constantin și Grigore Capșa“?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2002 este:

Aneta Engels

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Vlad Ciolac**, din București.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2003.

CÂȘTIGĂTORUL

Andra Ignat din Suceava este câștigătoarea unui abonament pe viață la *Magazin istoric*, premiul concursului nostru anunțat în luna aprilie 2002. O felicităm că a reușit să găsească toate răspunsurile corecte.

Am preferat varianta unui concurs cu întrebări care să trimită la întreaga colecție a revistei din două motive: primul ar fi acela că cititorii noștri ne-au cerut acest lucru, iar al doilea este legat de circumstanța care a generat concursul, și anume aniversarea a 35 de ani de existență a revistei *Magazin istoric*.

A fost un concurs greu: dovadă sunt cele doar 65 de scrisori cu răspunsuri corecte pe care le-am primit. Vom continua cu forma Blitz și, în măsura posibilului, vom mai organiza periodic astfel de întreceri de fidelitate și perspicacitate istorică ale cititorilor noștri.

Îi felicităm pe toți participanții – și, în mod special, pe aceia care au răspuns corect – și le dorim să rămână aceiași cititori constanți și bine informați care au susținut apariția revistei *Magazin istoric* timp de atâția ani – fapt pentru care, de altfel, trebuie să le aducem mulțumirile noastre.

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **RESTITUTIO. VIAȚA ȘI OPERA LUI VICTOR SLAVESCU** (lucrare realizată sub coordonarea prof. dr. Mugur Isărescu, membru corespondent al Academiei Române).

Banca Națională a României, nr. 1, octombrie 2001, 76 pp.

● **Vasile Florea, Gheorghe Székely – MICĂ ENCICLOPEDIE DE ARTĂ UNIVERSALĂ DE LA ORIGINI PÂNĂ LA ANUL 1950.**

Editura Litera, București-Chișinău, 2001, 364 pp.

● **Mihai Irimiea – 23 AUGUST 1944. CONSECINȚE ECONOMICE.**

Editura Prahova, Ploiești, 2002, 297 pp.

● **Erwin H. Bader, Radu F. Gurău – FORTIFICAȚIILE MEDIEVALE DIN TRANSILVANIA** (cuvânt înainte de acad. Dan Berindei).

Editura SFERA, București, 2001, 191 pp.

● **Prof. Dr. Valeriu Avram, Cpt. Cdr. Paul G. Sandachi, Ec. Ana Maria Gușă – CONTRIBUȚII ROMÂNEȘTI ÎN AERONAUTICĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX.**

Editura Europa Nova, București, 2000, 224 pp.

● **Adrian-Silvan Ionescu – MODA ROMÂNEASCĂ 1790-1850. ÎNTRE STAMBUUL ȘI PARIS** (cu desenele autorului).

Editura MAIKO, București, 2001, 153 pp.

● **Dr. Keith Hitchins, dr. Miodrag Milin – RELATII ROMÂN-AMERICANE. 1859-1901. DOCUMENTE DIPLOMATICE ȘI CONSULARE** (introducere și note de Dumitru Preda; bilingvă).

Redacția Publicațiilor pentru Străindătate „România”, București, 2001, 401 pp.

● **STENOGRAMELE ȘEDINȚELOR CONSILIULUI DE MINISTRI. GUVERNAREA ION ANTONESCU. VOL. V (OCTOMBRIE 1941-IANUARIE 1942)** (ediție de documente întocmită de: Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat).

București, 2001, 768 pp.

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA A. DIPLOMATARIA. VOLUMUL VII. ARHIVA MILITARĂ 1784-1785** (editat de Costin Feneșan).

Arhivele Naționale ale României, București, 2001, 527 pp.

● **REVISTA ARHIVELOR.** Arhivele Naționale ale României, anul LXXVII, vol. LXII, nr. 1-2/2000, 256 pp.

● **Mihai Bocancea – PÂRHĂUȚI (MONOGRAFIE GEOGRAFICĂ CU ELEMENTE DE ISTORIE).**

Editura „Augusta”, Timișoara, 2001, 129 pp.

● **Richard Labévière – DOLARIII TEROAREI. STĂTELE UNITE ȘI ISLAMISTII** (în românește de Sanda Răpeanu).

Editura Vivaldi, București, 2002, 232 pp.

C U P T O R

8

1939. Într-un raport trimis la Berlin se menționa că atașatul militar german la București, colonelul Wahle, „a afirmat că nu împărtășește optimismul și iluziile pe care și le fac cercurile largi în privința României, ca bază de aprovizionare pentru Germania în război. Ba, mai mult, are impresia că în cazul unui conflict, chiar dacă rămâne neutră, România nu va manifesta simpatie față de puterile Axei. Argumentul pe care îl aducea colonelul Wahle pentru poziția sa era acela că România nu vedea în Germania decât o forță care întărea coloana vertebrală a dușmanului său de moarte, Ungaria horthystă.

10

1873. Ia sfârșit tragic prietenia dintre doi mari poeți francezi: Paul Verlaine și Arthur Rimbaud. Pentru că cel din urmă vrea să-l părăsească, Verlaine, disperat, trage asupra lui două gloanțe și-l rănește la mână. Pe Verlaine îl așteaptă doi ani de închisoare, iar pe Rimbaud sfârșitul activității literare (la numai 19 ani). Își arde toate manuscrisele. Cătreieră Europa, pleacă apoi în Asia, ajunge până în Java, practică toate meseriile, pătrunde cu o caravană în Etiopia, vinde arme, fildeș și arome, dar de poezie nici nu mai vrea să știe. Moare la 37 de ani, la Marsilia, de un cancer la genunchi, după ce i s-a amputat un picior.

11

1613. Clopotele bisericilor din Moscova sună într-un concert al bucuriei. Zemski Sobor, adunarea reprezentativă a stărilor, îl alege țar pe Mihail Romanov, întemeietorul dinastiei ce va stăpâni Rusia până la Revoluție (1917). Când Mihail pășește în piața de sub zidurile Kremlinului, se spune că i-a trecut pe deasupra capului un stol de porumbei. Semn bun, a grăit norodul! Sfântul Duh și-a dat încuviințarea pentru alegerea făcută. Și totuși, „există puține exemple în istorie când un nou suveran a urcat pe tron în condiții atât de triste ca acelea în care Mihail Feodorovici, un minor, a fost ales“. (Nikolai Kostomarov, istoric din veacul XIX). Primul Romanov, care avea 16 sau 17 ani, a preluat o țară devastată de invazii străine (poloneză și suedeză), cu capitala și un număr de alte orașe distruse de foc, trezoreria goală, colapsul financiar al țării părănd definitiv. Stabilirea pe tron a Romanovilor încheia așa-numita *smutnoe vremia*, epoca tulburărilor, o perioadă plină de suferințe, care începuse în 1598.

16

1349. În Anglia este interzis sărutul, dintr-un motiv extrem de prozaic: a început epidemia de ciumă.

20

1944. Explozia bombeii de la cartierul general al lui Hitler de la Rastenburg, din Prusia Orientală, funcționează ca o hârtie de turnesol pentru generalii Führerului. Primul conducător militar care condamnă complotul eșuat și declară fidelitatea armatei față de Hitler este generalul Walther Model. La 54 de ani, cel mai tânăr dintre comandanții superiori germani era unul dintre puținii generali care cuteza să discute în contradictoriu cu Führerul. Acesta prefera duritatea lui Model spiritului caustic al lui Erich von Manstein, drept care îi acorda acestuia mai multă libertate de acțiune.

AMINTIRI DE PE STRADA POPA NAN

Magda Isanos și surorile ei, în cerdacul casei bătrânești din strada Popa Nan 49, în vara lui 1941 (de la stânga la dreapta: proprietăreasa Ana Zamfirescu, Silvia, ținând-o în brațe pe fiica Magdei, Magda, Ana, Veronica și Elisabeta)

ELISABETA ISANOS

Străzile, orașul, în sine, cu limitele și punctele lui vitale, printre care școala și biserica, au darul de a trezi senzația eternității, fie prin însăși durata lor, fie prin ritualurile, sacre sau profane, pe care le instituie. Așa modestă cum pare la prima vedere, strada Popa Nan are și ea doza ei de veșnicie: biserica, așezată chiar lângă Școala primară, și, alături, lipită de zidul lateral al acesteia, o casă veche, în stilul bucureștean al sfârșitului de secol XIX.

Cartierul unde se află această stradă s-a dezvoltat, probabil, pe locul unuia din satele înconjurătoare din vremea vechiului București. Străzile de-aici au, în general, nume vegetale: Cireșului, Vișinilor, Duzilor, Frunzei, Inișor, său nume legate într-un fel sau altul de ocupațiile

agrar: Orzari, Mieilor, Agri-cultori, ceea ce dovedește că zona avea, la origine, un specific rural. Unele nume sugerează existența unor livezi, acum dispărute, sau faptul că pe acolo locuiau negustori de cereale sau de vite. Astăzi, strada Popa Nan este cuprinsă în spațiul dintre șoseaua Mihai Bravul, Bulevardul Unirii și Bulevardul Carol I: începe chiar din acest bulevard, întreai Calea Călărașilor și se termină nu departe de piața Alba Iulia, unde face o meandru și dă în strada Theodor Speranția.

Câți dintre cei care trec astăzi pe Popa Nan își mai întorc privirile spre casa bătrânească de lângă școală, de la numărul 49? Nimic din înfățișarea ei actuală nu mai amintește de stilul inițial. Pentru că, la fel ca și oamenii,

casele pot să îmbătrânească în mai multe feluri: obligând timpul să lucreze în favoarea lor și să le dea aura, patina vechimii, sau părăsite de propriul suflet, fără a reuși să-și încorporeze durata și să prefacă timpul, din iluzie, în ceva palpabil.

Pe vremuri, casa de la numărul 49 fusese cea mai înaltă dintre cele din jur, cu excepția bisericii. Copleșită de silueta blocului vecin, pare gata să se prăbușească. Și totuși, trecută prin două războaie mondiale și prin două cutremure mari, nu a căzut, până n-a fost demolată, la finele anului trecut. Cum arăta ea mai demult? Întoarsă discret cu o coastă spre strada de care o despărțea un gard viu și cu fața spre curte, avea la intrarea principală o marchiză (un fel

de vestibul cu geamuri mari) și un peron îngust, de la care o scară cu balustrade cobora în aleea care ducea spre poartă. În dreptul ferestrelor, era o perdea de brazi foarte înalți, care le umbreau în timpul căldurilor caniculare. Susținută de grinzi și bârne de lemn, casa avea un pod spațios, cu lucarne care filtrau lumina de afară, și o pivniță mare, care a servit drept adăpost în 1944, când Bucureștiul era bântuit de alarme aeriene. În ciuda marilor pericole prin care a trecut, a rezistat bine calamităților de tot felul; lucru curios, după încercările anului 1944, căpătase un fel de „tic”: când începeau alarmele, ușile și ferestrele se deschideau singure, ca și cum ar fi vrut să ușureze fuga celor dinăuntru.

În curtea mare, se mai afla o clădire, o casă scundă, modestă, în stil târânesc, în care locuia proprietăreașă clădirilor și a locului, doamna Ana Zamfirescu, văduva unui funcționar al Băncii. Neavând copii, locuia împreună cu două nepoate, care o îngrijeau. Casei de la stradă, proprietăreașă îi spunea „casa mare”; ea nu avusese, probabil, niciodată destinația de a-i servi drept locuință, ci pe aceea de a fi o sursă de venit, un fel de „asigurare” pentru bătrânețe. Doamna Zamfirescu o valorifica prin închiriere, însă după moartea ei, cei 17 moștenitori colaterali au vrut s-o vândă. Vânzarea nu s-a putut face, din pricina unei clauze din testamentul domnului Zamfirescu: o persoană la care el ținuse foarte mult, dar care nu făcea parte din familie, era trecută acolo cu specificarea să i se dea, la vânzarea casei, suma de

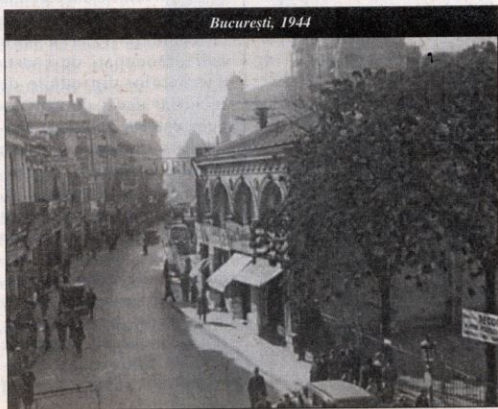
o sută de mii de lei, indiferent de valoarea banilor la vremea respectivă.

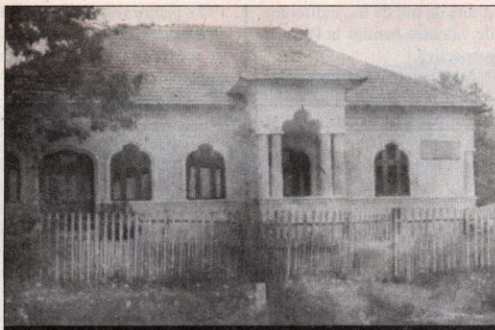
Suma era când uriașă, când infimă, în funcție de fluctuațiile leului. Moștenitorii au așteptat până în 1970, după moartea respectivei persoane, și abia atunci au vândut casa, exact pentru suma de o sută de mii de lei, ceea ce era foarte mult la momentul acela. Interesant este faptul că această clauză testamentară i-a permis familiei mele să locuiască în „casa mare” de la numărul 49 mai bine de un sfert de veac, în calitate de chiriași.

Prin această casă s-au perindat, între 1940 și 1970, mulți membri ai familiei noastre, rude sau prieteni. Aici a trăit un timp, după primul refugiu, cel din 1940, mătușa Magdei Isanos, Elena Alistar-Romanescu, publicistă, profesoară și figură politică importantă a Basarabiei (*Magazin istoric*, nr. 3/1998). Între 1940 și 1944, a locuit aici, cu unele întreruperi, și poeta Magda Isanos, mama mea, iar din

1944, pentru vreo doi ani, soțul ei, prozatorul Eusebiu Camilar. În această casă, într-una din camerele cu fereastră spre stradă, s-a stins din viață, în dimineața zilei de 17 noiembrie 1944, mama. După cum mărturisise, vederea copiilor ieșind de la școală îi dădea încredere în viitor: „Locuiesc lângă o școală primară. În fiecare zi, la ora douăsprezece, aștept ieșirea copiilor. O aștept în fotoliu, la fereastră, sunt bolnavă și slabă, văzându-i în fiecare zi mă întrezesc. Întâi aud izbîndu-se porțile de fier, ca și cum un vânt mare ar fi smuls-o din balamale. Și-ndată strada se umple ca albia unui râu, când plouă după o lungă vară secetoasă. Tropote, inimitabile, de mici picioare nerăbdătoare, strigăte ascuțite, aerul e în mișcare, totul vibrează, căpușoarele se-ntorc în toate părțile, prietenii și dușmăanii pămînașe se consumă într-o clipă.” Glasurile copiilor care ieșeau de la școală îi aminteau că viața nu se sfârșea, ci mergea mai departe, în ciuda suferințelor și a rănilor de nevindecate.

București, 1944

Casa din comuna Drăganu (Argeș), unde a locuit familia Isanos în timpul refugiului, în vara anului 1944

Dar cum a ajuns familia Isanos, al cărui nume se leagă de Basarabia, să locuiască în casa de pe strada Popa Nan? Cum a ajuns mama, ieșeancă prin naștere, stabilită după căsătorie la Iași, dar și ea „fiică adoptivă” a Basarabiei, să-și trăiască în casa aceea din București ultimele clipe, pe vremea când al doilea război mondial se apropia de sfârșit? Povestea lor se leagă strâns de istoria acelor ani zbuciumați.

La 28 iunie 1940, după ceea ce s-a numit „cedarea” Basarabiei, familia mamei a trebuit să se refugieze, în decurs de câteva ore, lăsându-și acolo nu numai puținul avut, ci și cărțile, speranțele și mormintele părinților. În calitatea lor de funcționari publici, bunicul, doctorul Mihai Isanos, bunica, Eliza Isanos, de asemenea doctor, Elena Alistar-Romanescu, directoare a Școlii Eparhiale de fete din Chișinău, au fost nevoiți să plece, cei de categoria lor fiind în primul rând vizați de către ocupanți. (De altfel, atitudinea acestora față de intelectuali avea să se

vedă în curând, ea exprimându-se prin destituiri, arestări și deportări). Familia Isanos a plecat în „bejenie” doar cu bagajul de mână pe care și l-a putut lua în grabă. Ajunși la București, au fost frapați de discrepanța dintre atmosfera nepăsătoare a orașului (restaurantele erau pline, se auzea muzica din stradă) și ceea ce se întâmpla în acele momente, drama trăită de ei și de mii de basarabeni. Nepăsarea Capitalei s-a văzut și din atitudinea, uneori chiar ostilă, a celor cărora le-au cerut adăpost: erau mult mai preocupați de soarta parchetului din odăile de închiriat decât de aceea a unor oameni ajunși pe drumuri, nu din vina lor, ci din aceea a vremurilor. Îi întrebau dacă aveau covoare și, cum ei nu aveau (nu numai covoare, nici măcar haine suficiente), refuzau să-i primească. Neavând încotro, s-au aciuat, pentru început, la niște rude, pe strada Al. Bălășeanu nr. 10, la poalele dealului Mitropoliei, continuând să-și caute o locuință mai potrivită.

Singura care i-a primit fără condiții, așa cum erau, a fost proprietărea casei din strada Popa Nan, doamna Ana Zamfirescu. La rugămintea soților Isanos de a mai fi păsuți cu chiria, până vor izbuti să capete vreo slujbă, aceasta a acceptat, spunând că mai exista și o altă formă de a i se plăti: cu servicii medicale, consultații, injecții, ea fiind bătrână și suferindă de inimă.

Mama, poeta Magda Isanos, a locuit în casa din Popa Nan în două perioade: în 1941, înainte și după nașterea mea (care s-a petrecut în noaptea de 8 iulie 1941, la spitalul Brâncovenesc), și între 1942 și 1944, când boala ei de inimă începuse să se manifeste din ce în ce mai puternic, pe fondul unui reumatism articular. După ce bombardamentele i-au distrus în întregime casa din Iași, a rămas definitiv la București, împreună cu familia.

Dar bombardamentul de la 4 aprilie 1944 avea să-i mănă din nou în bejenie. Mihai Isanos era mai de mult plecat la Jimbolia, unde spitalul Costiugenii (Chișinău) fusese evacuat, din calea frontului care se apropia. Chiar în ziua de 4 aprilie, după bombardament, familia Isanos a părăsit Bucureștiul, cu automobilul unui prieten, reușind cu greu să treacă de barajele existente pe străzi. Ruinele erau înspăimântătoare: un tramvai zvârlit de suflu pe acoperișul unei case, cadavre acoperite cu ziare, cele mai multe de copii, pentru că, deliberat sau nu, ora aleasă pentru a bombarda Bucureștiul a coincis cu aceea (12.00) când aveau loc exercițiile zilnice de apărare antiaeriană, așa că, la sunetul sirenelor, în loc să se pună la

adăpost, tinerii, copiii au dat fuga afară să vadă avioanele.

În momentul acela, mama era foarte grav bolnavă: oboseala și mai ales emoțiile îi puteau stârni în orice moment o criză cardiacă. Graba cu care au plecat atunci era și din dorința de a o scoate pe ea din atmosfera zbuciumată a orașului. Ca refugiată din Iași, avea dreptul să ocupe o cameră în județul Argeș, la Costești. Dar comuna Costești, unde au ajuns după o zi întreagă de drum, nu era suficient de departe pentru ca mama să fie ferită de emoții: zilnic era bombardat Piteștiul și se auzea vuietul avioanelor, atât la dus cât și, mai ales, la întors, iar ei i se făcea rău gândind la ceea ce se petrecuse între timp, acolo unde-și lăsaseră ele încărcătura ucigașă.

Așa că au plecat și mai la nord, la Drăganu, sat aflat chiar pe șoseaua care leagă Piteștiul de Râmnicu Vâlcea. Drăganu a fost ultima oază de pace de care mama a avut parte, pe acest pământ. Aici au trăit ea și ai ei momentul 23 august, ca și ceea ce a urmat, la începutul lui septembrie: trecerea puhoiului trupelor sovietice, în marș spre Apus. Este greu de închipuit că, în plin secol XX, mai putea cineva trăi un episod de bejenie primitivă, ca pe vremea năvălirilor barbare. Și totuși, așa s-a întâmplat: pădurile de pe dealurile apropiate le-au servit de adăpost, în lungi zile și nopți tomnatice, cu ploi mărunte și pătrunzătoare. În cele din urmă, epuizați, au reușit să răzbească la halta Merişani, de unde au luat, cu greu, din cauza aglomerației, un tren spre București.

Și iată-i din nou în capul străzii Popa Nan, unde-i lăsase

tramvaiul de la Gara de Nord. Porțiunea de stradă dintre Bulevardul Carol I și biserică a fost ultimul drum pe care l-a străbătut Magda Isanos. Distanța nu era mare, dar ea obosea repede și trebuia să se oprească, să se rezeme de o bordură sau de o ieșitură de zid. Cu extraordinara ei putere de a se pune în locul altuia și a simți cu sensibilitatea a celui, uitându-se pe sine, căuta să-i cruțe pe ceilalți, glumind mereu pe seama slăbiciunii ei, astfel încât, dinspre grupul lor, se auzeau mereu hohote de râs, ca și cum s-ar fi întors, obosiți, de la vreo petrecere ori de la un spectacol deosebit de amuzant.

Extrem de încet, ca o procesiune, au trecut pe

lângă casele de pe partea stângă a străzii, cele mai multe joase, mărunte, de funcționari modești, care nu-și puteau permite mai mult, au trecut pe lângă blocul în stil interbelic, modernist, având pe fațadă un basorelief reprezentând o bufniță, emblema editurii „Cugetarea“, a lui Petre Georgescu-Delafras, au traversat strada Mecet, al cărei nume, care înseamnă „biserică“ pe turcește, arată, probabil, că pe lângă biserica apropiată locuiau, pe vremuri, și niște supuși ai lui Allah. În fine, iată biserica, iată școala

primară de băieți, străjuită de castani, iată casa.

Deși bejenia îi înrăutățise enorm starea, și așa precară, mama nu a încetat nici atunci să caute, pe toate căile posibile, să se țină la curent cu evenimentele și să scrie, afirmându-și punctul de vedere în chestiunile la ordinea zilei. Pe 18 septembrie 1944, îi scria tatei, mobilizat la Balș: „Orașul mă înăbușă. Cel puțin dacă am fi împreună... Aștept, poate ne mai sunt hărăziți un an sau doi de lucru pașnic“. N-avea să mai apuce „ziua păcei mult așteptată“, murind înainte de a fi putut descoperi cruzimea realităților noi, departe ca de la cer la pământ de ceea ce crezuse, în elanul ei sincer, că va fi după măcel. ■

Dr. Mihai Isanos, în curtea bisericii de pe strada Popa Nan

România - Spania.

Noi despre noi, alții despre noi

„**P**ovestea Europei seamănă cu ceva din Cartea lui Iov: «Dar înțelepciunea unde se găsește?». Adâncul zice: nu este în mine; și marea zice: nu este în mine.” Cu aceste cuvinte Constantin Noica medita, în 1957, la condiția continentului nostru, într-o scrisoare trimisă lui Emil Cioran, la Paris. „La fel ne întrebăm și noi acum, continua filosoful. Dar inima acestei Europe, al cărei preaplin se revarsă asupra întregii lumi, unde este ea?... Poate că duhul Europei răătăcește, triumfător și nefericit, peste tot globul acesta, gata să tășnească în neantul interplanetar al bunului Dumnezeu. Dar nefericit ori nu, triumfător el este.” Și tot la fel se pare că ne întrebăm și noi astăzi, în anul 2002, de vreme ce, după ce s-a tot discutat de-a lungul veacurilor, încă mai vorbim despre poziții „centrale” și „marginale” pe continentul nostru (Spania, Germania), puține fiind țările mereu centrale (Franța) sau mereu periferice (România).

Spania și România: identități locale și europene, un colocviu organizat în zilele de 10 și 11 iunie de Institutul Cervantes din București (care și-a sărbătorit de curând 10 ani de existență) și de Centrul de Excelență în Studiul Imaginii (CESI), instituție a cărei înființare o anunțăm în urmă cu un an, a reunit la aceeași masă istorici și politologi. José Varela Ortega, nepotul celebrului filosof și eseist Ortega y Gasset, profesor de istorie contemporană la Universitatea Complutense din Madrid, Manuel Lucena Giraldo, cercetător în cadrul Consiliului Superior al Cercetării Științifice din capitala Spaniei, Edurne Uriarte Bengoechea, profesoară de științe politice la Universitatea Țării Bascilor, și colegii lor români, Sorin Alexandrescu, co-director CESI, semiotician, profesor de cultură românească la Universitatea din Amsterdam, Mariana Celac, arhitectă, Grigore Constantinescu, muzicolog, Mihai Moraru, filolog, Cristian Preda, politolog

și-au propus să examineze cum stau lucrurile la început de mileniu.

A fost o reuniune despre două culturi de la extremitățile (geografic vorbind) ale Europei, abordate comparativ, despre crizele lor de identitate de-a lungul timpurilor, despre clișeele și stereotipiile care circulă în ce le privește (cu ample citate din călători), despre provincialism și europenism, despre democratizare, în fine, despre imaginea Spaniei și României în evoluția lor.

Departate atât de organizatori – cuvinte de apreciere pentru reușita manifestării i se cuvin directoarei instituției-gazde, Institutul Cervantes, doamna Ioana Zlotescu, sufletul proiectului, alături de Sorin Alexandrescu –, cât și de participanți gândul ierarhizării țărilor în atât de bogatul și diversul nostru continent. N-au fost nicidecum nominalizați „bătrânii Europei” sau „tinerii Europei”, în primul rând pentru că aceste țări cresc și descesc de la secol la secol, își schimbă locul și poziția într-o dinamică vie, în căutarea propriei identități.

Profesorul Alexandrescu spunea chiar că noi, românii, am suferit întotdeauna – și pe nedrept – de „marginalitate”, am fost mereu periferici, ceea ce, de altfel, n-ar trebui să ne jeneze defel, dat fiind că totul depinde de unde privești. Iașul față de București este margine, dar față de Bacău e centru, exemplifica el. De fapt, la mijloc este o criză de legitimitate. Nu știm cine suntem.

La fel de străine au părut a fi participanților la colocviu generalizările – problemă de lene mintală, s-a spus – care circulă despre popoare. Și totuși, atâtea și atâtea trăsături ne apropie pe noi, românii, de spanioli. Totul este să vrem și să știm să ne privim unii pe ceilalți, să avem vocea înțelegerii. Jean Monet, părintele Comunității Europene, ar fi spus la sfârșitul vieții sale: „Dacă-am porni iarăși de la zero, ar trebui să începem cu problema culturii.” ■

Florentina DOLGHIN

Eveniment

VRĂJITOARELE BRAȘOVULUI

BOGDAN FLORIN POPOVICI

Vrăjitoria există de mult, dar nimeni nu poate oferi o dată precisă pentru începuturile ei. Practicile oculte au fost, dintotdeauna, însoțite de spaima de vrăjitoare. Căci, după cum considera istoricul francez Jean Delumeau, vânătoarea de vrăjitoare din Evul Mediu n-ar fi fost posibilă fără preexistența unui fond al fricii de lucrurile diavolești, acesta crescând periodic. Frică, dar și atracție...

Se afirmă de către „teoreticienii” problemei că ar exista o magie albă (benefică) și, respectiv, o magie neagră (malefică). Probabil că și vrăjitoria ar putea fi încadrată după aceleași criterii. S-a mai susținut că ar fi vorba, în multe cazuri, despre rituri precreștine, credințe și obiceiuri ancestrale. Cert este că biserica creștină a condamnat întotdeauna asemenea practici.

Ele nu au dispărut, ba dimpotrivă. Și astăzi ne confruntăm cu o adevărată avalanșă de „vindecători”, de „clarvăzători”, plini de succes, testând pentru noi forțele necunoscutului.

Istoriografia noastră nu s-a preocupat foarte mult de

fenomenul vrăjitoriei. Istoricii de limbă maghiară și germană au avut mai multe preocupări legate de vrăjitoria din spațiul ardelean. Dincolo de ecurile în imaginarul colectiv medieval din spațiul românesc, rămân neclare și o serie de aspecte pur „tehnice”: a fost mai restrâns la noi fenomenul vrăjitoriei și al vânătorii de vrăjitoare? Există particularități ale acestora în spațiul nostru?

„Pot să fac ploaie și chiar grindină”

În Transilvania, vrăjitoria avea domenii vaste de acțiune. Astfel, la 1615, „mai mulți magi și vrăjitoare s-au datat lui

Vulcan, care cu căutările lor se zice că au vrut să aducă grindina peste toată Ungaria și Transilvania, pentru că toate fructele și viile să se piardă. Lucrul a fost descoperit în mod miraculos”, atunci când o fată de 10-12 ani și-a însoțit părintele în vie. Discutând despre secetă, fata ar fi zis: „Tată, eu, dacă vrei, pot să fac ploaie și chiar grindină”. Întrebată de unde a învățat „procedura”, fata ar fi spus că de la propria-i mamă. Tatăl, neîncrezător, ar fi replicat: „Dacă poți, fă grindină, dar așa fel încât să atingă numai via noastră, iar celelalte, ale vecinilor, să rămână neatinsă”. Iar fata s-a ținut de cuvânt, „aducând o furtună și o

grindină teribilă, prin care via tatălui ei a fost distrusă“...

Tatăl a înștiințat autoritățile – nu era la îndemâna oricui să trăiască în casă cu două vrăjitoare. Mama și fiica au fost arestate. Pornind de la ele, și alte persoane, de ambe sexe, au fost aduse „la o execuție justă“. Ba chiar, ca o laudă la adresa vigilenței autorităților, s-a răspândit ideea că „dacă nu ar fi fost descoperite, [vrăjitoarele] ar fi fost un mare pericol [...]“. În scurt timp, din vile și grânele din Ungaria și Transilvania nimic n-ar mai fi rămas.“

La 10 august 1616, o femeie numită Codleanca a fost arestată la Brașov. Peste șase zile, la ora unu, probabil din zi, Codleanca a fost

Imaginația unui artist german de pe la 1490 reia mitul lui Circe, care l-a vrăjît pe Ulise, transformându-i tovarășii de călătorie în animale

aruncată în apă, în fața Porții orașului, testul „oficial“ al descoperirii de vrăjitoare. Dar, uimire, Codleanca „cinstit a trecut proba“. Cu toate acestea, nu a fost eliberată imediat, ci a mai fost ținută în închisoare până la 14 septembrie, când, „deoarece nimic evident nu i se poate dovedi, este expulzată din oraș“.

Chiar și un jude al Brașovului, pe numele său Johannes Crestels, a fost chinuit de o vrăjitoare până a murit. Și asta se întâmpla la 10 martie 1625. Autoritățile își iau revanșa, în același an arzând pe rug două vinovate. Alte informații atestă că la 19 martie 1631, alt jude al Brașovului, Daniel Fronius, ar fi murit tot din „răutatea vrăjitoarelor“.

În același an, „o văduvă foarte bogată, Climenen, a fost considerată vrăjitoare și arestată. A fost aprins focul ca să fie arsă“, dar s-a hotărât să fie iertată și a fost doar expulzată din oraș, iar averea i-a fost confiscată.

Uneori, vrăjitoarele nu mai apucau nici măcar procesul. La 19 martie 1679, o femeie din

NUMAI CINE N-A FOST TORTURAT...

MIHAI POPESCU

Șamanii, vracii ori vrăjitorii au însoțit dintotdeauna evoluția civilizațiilor. Locul lor în comunitate a fost uneori important, chiar central, alteori marginal, autoritățile civile sau religioase persecutându-i.

După crearea Inchiziției, în anul 1233, de către Papa Grigore IX, mai multe ordine călugărești, îndeosebi cel al dominicanilor, au primit misiunea de a-i urmări și pedepsi pe eretici, până la a-i arde pe rug, ceea ce a stârnit imaginația populară. Istoricul francez Jean-Claude Schmitt aprecia că „fără Inchiziție și tortură, tema vrăjitoriei nu ar fi cunoscut în Europa“ dezvoltarea pe care a avut-o începând de la sfârșitul Evului Mediu“.

Prinse la mijloc în lupta dintre Biserica catolică și diversele erezii, vindecătoare, ghicitoare, vrăjitoare au ajuns să fie diabolizate, devenind țapi ispășitori ai unei campanii în care erau acuzate de toate păcatele: negau existența lui Dumnezeu și mâncau carne de om, atentau la fecunditatea femeilor și la virilitatea bărbaților.

Mai mulți ierarhi și nobili au fost acuzați de otrăviri și farmece, de utilizarea magiei

Crizbav (o localitate de lângă Braşov), adusă în oraş şi închisă, „a murit de frig şi frică, şi a doua zi cadavrul ei a fost aruncat”.

Ersok, vrăjitoarea despletită

Un alt caz, din 11 octombrie 1709, descrie pe larg panica ce cuprindea societatea. Nagy Marton şi soţia sa, din Blumăna (un cartier al Braşovului), au depus Magistratului o plângere împotriva soţiei lui Katona Janos, Ersok, pentru vrăjitorie. Declaraţia soţiei lui Nagy de la interogatoriu este deosebit de interesantă: „Spre dimineaţă, stăteam în pat cu soţul meu şi copilul nostru era în leagăn. Şi când m-am trezit, am văzut în faţa patului un

ajutor de călău şi în spatele lui, pe Ersok. Ajutorul de călău mi-a apucat picioarele şi a vrut să le lege, zicând «liga – liga». Şi Ersok îl încuraja să facă lucrul acesta. El i-a vorbit ei în limba română, spunându-i că ar vrea să mă arunce în pârau. După ce au dispărut, l-am trezit pe soţul meu şi i-am povestit întâmplarea şi am ieşit în stradă strigând.”

Vrăjitoare din secolul XV pregătesc porţiuni magice pentru a aduce ploaia

negre. În acest context de teamă şi de suspiciune, Papa Ioan XXII (1316-1334) a promulgat bula *Super Illius Specula* (Dincolo de Mărirea Lui), în cadrul căreia vrăjitoria era socotită o erezie. Magicienii, care adorau diavolul şi edificau o biserică satanică opusă singurei biserici adevărate, meritau aceeaşi soartă ca şi ereticii.

Valuri de procese

La solicitarea Papei Inocenţiu VIII (1484-1492), doi inchişitori dominicani, Jacques Sprenger şi Henry Institoris, au publicat la Lyon, în 1484, lucrarea *Malleus Maleficarum* (Ciocanul vrăjitoarelor), o adevărată biblie a vânătorilor de vrăjitoare. Alături de amănunte privind existenţa diavolului şi puterile vrăjitoarelor, autorii aduceau argumente teologice care puteau fi folosite în această luptă, ce avea să aibă o puternică tendinţă misogină.

Dar şi Nagy visează că „a venit Ersok în colibă la mine, cu o tepuşă pentru carne şi m-a înţepat în fund. Şi a dispărut prin uşa închisă”. După această întâmplare, din cauza unor dureri foarte mari pe care i le-a provocat rana, Nagy a încercat să se vindece punând pe ea „gunoi de om”. Dar, culmea vrăjitoriei, după cinci zile, din el a apărut „un fir de păr roşu, o bucată de carne de berbec şi sânge”.

Familia Nagy nu e singura care poate susţine că Ersok e vrăjitoare. Şi Katta, fiica lui Gorbe Bartos, afirma că, la 27 septembrie, „a apărut Ersok lângă patul meu complet dezbrăcată şi cu părul despletit. A adus o jumătate de găină şi a vrut să-mi dea de mâncare, spunând că dacă nu vreau să mănânc, ea va veni zi şi noapte şi-mi va îndesa pe gât pene de găină”.

Tipărită în format mic (18°), lucrarea, deosebit de amplă, a avut 28 de ediţii în următoarele două secole.

Filosoful şi magistratul francez Jean Bodin (1530-1596), cunoscut mai ales pentru tratatul său intitulat *Republica* (1576), a fost antrenat în această campanie şi a redactat un veritabil cod penal aplicabil persoanelor bănuite de practici magice: *Despre demonismul vrăjitoarelor* (Paris, 1582).

Dar nu toţi autorii care au tratat subiectul au fost adversari înverşunaţi ai vrăjitoarelor şi ai celor asimilaţi lor. De exemplu, pastorul anglican Francis Hutchinson, chemat să asiste religios pe ultima vrăjitoare judecată în Anglia, Jane Wenham, a fost atât de impresionat de spovedania acesteia, mai întâi condamnată şi apoi graţiată de judecătorul ce se îndoia de vinovăţia ei, încât a hotărât să scrie o carte. A intitulat-o *Încercare istorică privind vrăjitoria*

Vrăjitoarea va trece și la represalii: când se va reîntoarce, îi va apuca picioarele și va încerca să le lege. „Atunci a venit soțul ei [al lui Ersok, Katona Janos] și i-a spus să mă elibereze și să plece. Ea a plecat.” Și Janos i-a dat instrucțiuni lui Katta pentru a se feri de vrăjitoare: „Să schimbi usturoiul, că s-a uscat și nu mai este de folos și să pui unul proaspăt, căci altfel, soția mea va veni și te va omori.”

Un alt martor este și soția lui Torok Marton, care declară: „Acum opt ani, într-o duminică, am mers în curte să iau apă și Ersok trecea pe stradă. Mi-a strigat să aștept, a venit la mine și mi-a sucit gâtul într-o parte și a plecat. De atunci capul nu-mi mai este drept.” De asemenea, soția lui Sipos Janos și-a amintit că „acum zece ani, când am

ieșit dimineața, am văzut cum o persoană dezbrăcată, cu părul despletit, cu o flacăra în mână, cobora dealul pe o sanie și a intrat la Ersok. Eu am considerat-o întotdeauna o vrăjitoare”.

Și bărbații o „văd” adesea noaptea, despletită și îmbrăcată sumar. Verdictul e clar: Ersok e vinovată de vrăjitorie... Sentința nu se cunoaște, însă. Martori ai apărării au fost „soțul și cele două fete ale sale, care nu au

spus nimic de rău despre acuzată. Acuzata a negat că ar fi făcut ceva rău și că ar fi umblat noaptea pe câmp și pe străzi, cum au spus martorii”. Astfel, episoade aparent normale devin probe indubitabile. Scenariul e simplu.

„Românca”

Un caz de anchetă, descris pe larg, întâlnim și în anul 1692, când, la 2 iunie „s-a prezentat în fața noastră bătrânul Solmen Hannes din Prejmer, în cauza fiului său care a ajuns și a căzut deodată într-o boală și o româncă suspectă, care o vreme s-a ținut în târgul nostru, a stărnit o bănuială că i-ar fi făcut-o fiului său, deoarece încă înainte de Paști, atunci când el chiar în aceeași boală a fost, ea,

În prezența judecătorilor, un chirurg sau un călău testează cu un ac de argint pe acuzată; dacă nu sângerează, este considerată omul diavolului

(1718). În concluzia cărții, autorul preciza: „Am arătat pur și simplu că a acuza, a persecuta și a spânzura, în acest caz, nu lecuiește, ci amplifică răul, iar pentru un popor întreg, a fi într-o asemenea stare înseamnă să fii lovit de o foarte mare calamitate”.

Lucrările declarate favorabile vrăjitoarelor sunt rare și ele au fost publicate sub protecția anonimatului. Poate că cea mai cunoscută este cea scrisă de un iezuit german, Friedrich von Spee, adversar convins al valului de procese ale vrăjitoarelor, care a bântuit Europa Occidentală timp de mai multe secole. În paginile cărții intitulată *Cautio Criminalis* (Feriți-vă de criminali), prelatul catolic denunța abuzurile inchizitorilor, în special tortura fizică și morală, și afirma cu multă îndrăzneală: „Adesea m-am gândit că singurul motiv pentru care nu suntem toți vrăjitori este că nu toți am fost torturați. Și

este mult adevăr în ceea ce un inchizitor a îndrăznit recent să spună, în chip de laudă, că, de-ar putea ajunge la papă, l-ar face să mărturisească

faptul că și el este vrăjitor”. Deși cartea a apărut nesemnătat, adevărul autor a fost demascat și a avut de suferit persecuții din partea celor vizați. După 30 de ani, în 1661, lucrarea a fost tradusă și publicată în limba franceză de către un medic din Besançon.

Înalta intervenție regală

În decurs de câteva secole, numai în Franța, Spania, Germania, Italia și Anglia au fost arse pe rug mai multe zeci de mii de oameni, în majoritate femei, deși printre victime au fost numeroși preoți catolici și anglicani, ba chiar și copii de șapte ani. Abuzurile săvârșite împotriva presupuselor vrăjitoare semănau groaza în mediile sociale și în comunitățile din

românca, l-a ajutat atunci pentru o leafă bună". Desigur o simplă reclamație nu era suficientă, așa că „s-au găsit martori cinștiți, care, pe buna lor conștiință, au mărturisit despre ea”.

Primul martor, Solmen Hannes cel bătrân, chiar acuzatorul, a susținut că românca „a spus ... că vrea să îl ajute și că boala a venit când a ieșit din biserică, când Mărunții cu căruța au trecut peste el. Și a ajuns cu gura înțelestată, ochii și mâinile răsucite și nu a mai văzut nimic și vârful limbii era către cerul gurii”.

Alt martor, Bartsch Merten, „recunoaște pe credință că i-a fost vrăjit calul, astfel încât a fugit cu capul în ziduri”. A fost sfătuit să cheme românca „și ea a zis la fel: s-a întâmplat din cauza

Mărunților. Și deci a ajutat calul” și și-a primit plata. Dar peste opt zile, fiica sa a căzut rău bolnavă și gura ei a fost strâmbată „fiindcă românca i-a cerut o pâine și nu i-a dat-o. Și a fost chemată iar să ajute fetița și a mângâiat-o cu mâna peste gură și s-a vindecat”.

În ciuda legendei răspândite, tortura se făcea cu asistența unui medic: dacă cea anchetată murea, judecătorul era acuzat de „gresală profesională gravă”

care acestea făceau parte. Reforma și războaiele religioase, dar și alte conflicte dinastice, politice, militare au favorizat uneori declanșarea unor adevărate campanii de luptă împotriva celor stăpâniți de Satan. Membrii câtorva secte, practicanții unor meserii cum ar fi minierii și fierarii, persoanele afectate de epilepsie și de alte boli fizice sau mentale, piticii, oamenii născuți cu malformații etc. au fost țintele predilecte ale celor însărcinați să lupte împotriva ereticilor.

Multe din marile voci ale epocii luminilor s-au pronunțat împotriva acestor abuzuri. Putem aminti pe oratorul francez Malebranche, care spunea: „Să încetăm a-i pedepsi pe vrăjitori, să-i tratăm mai degrabă ca nebuni”. Deja, în perioada 1601-1640, Parlamentul din Paris, instanța supremă de apel din regatul

Unul dintre jurați, Czeyn Andreas, declara că soția sa a căzut și ea brusc bolnavă „și a fost umflată de tot și nimeni nu a putut să o ajute”. Ca urmare, vecinii și prietenii au tocat sămânță de cânepă și au amestecat-o cu miere să o ungă pe bolnavă. Dar a venit această românca și le-a spus celor din jur că dacă nu intervine ea, femeia nu se va vindeca. Așa că e „angajată” și „trage de două ori cu mâna și a fost vindecată. A primit pentru osteneală șase florini”.

Fupto Georg și soția sa susțin că li s-a îmbolnăvit copilul. „Și a chemat-o pe românca, dar ea nu a vrut să vie, astfel încât copilul a murit. Și când această românca a venit la el, a apucat-o și i-a zis: «din cauza ta a murit copilul». Și nu a vrut să o lase din

Franței, a refuzat să mai recunoască „crima de vrăjitorie” și toate verdictele care se bazau pe această acuzație au fost casate în mod sistematic. Însuși Papa Alexandru VII (1655-1667) a fost nevoit

să intervină și a emis un decret pontifical prin care atrăgea atenția asupra erorilor și abuzurilor comise de autoritățile ecleziastice și de cele juridice în procesele intenteate persoanelor bănuite de vrăjitorie. Pe teritoriul Franței a trebuit să intervină chiar Regele Soare, Ludovic XIV (1643-1715), care a emis mai multe ordonanțe și, în 1682, un decret regal ce nu mai menționa vrăjitoria printre delictelor pedepsite de lege. Prin măsuri similare, luate în alte țări, s-a încheiat treptat epoca „luminată” de rugurile individuale ori colective care încercau „să amintească păcătoșilor de flăcările Iadului”. ■

mână și să o ducă la jude... Atunci românca a pus mâna ei pe umărul lui și deodată trupul său a căzut și a devenit fără putere." După aceea i se îmbolnăvește și soția, dispărându-i chiar și vorbirea. Și românca e din nou chemată, salvând-o. Iar, mai târziu, și un alt copil cade la boală, murind în scurtă vreme, deoarece i-ar fi refuzat româncei un măr...

O țigancă, Maria Mutoi, susține, la rândul ei, că a zăcut o jumătate de an și „era foarte uscată”. Așa că a chemat-o pe românca. Remediul ei pare bizar: „trebuia să sape în camera ei în șase părți și se va găsi ceva ce a fost îngropat pentru a-i face rău. Și chiar românca singură s-a dus și a săpat și a găsit diferite lucruri: oase de oameni, păr de om, mătase neagră făcută ghem și o piesă de la cămașa țigăncii și ceva din hainele soțului. După aceea ea a devenit sănătoasă și i-a plătit trei florini.”

O altă mărturie este cea a lui Matjein Hanessin, care

declara că „bărbatul acelei românce a luat ulei de la ea și l-a dus în Țara Secuiască. Și când a venit acasă, nu avea toți banii pentru ulei și a rămas un rest, pe care numita femeie l-a cerut de la româncă”. Apoi acestei femei i s-a umflat fața, astfel încât nu a mai putut vedea. „Și au venit vecinii la ea și i-au deschis cu forța unul din ochi și au văzut că nu avea ochiul.” Bănuind că i se trage de la datorie, a fost chemată din nou românca pentru a o ajuta. Ea s-a îndurat și i-a redat fața de mai înainte. Și a trebuit să plătească „doi florini și câteva pâini și mei pisat.”

Sentința dată în acest caz al „româncei” a fost dură. „În 1692, la 30 iunie, vrăjitoarea Bucura, soția lui Opre a Crețului din Prejmer, este condamnată la ardere astăzi, după ce mai întâi să fie aruncată în apă, după modul vechi. Martorii care toți au jurat pe capul ei, bărbați și muieri, sunt în total 27, cărora ea în parte i-a ajutat,

în parte din cauza ei au murit, pentru că nu a fost plătită suficient.”

Analizând aceste mărturii, sentimentele sunt contradictorii. Este de-a dreptul hilară naivitatea înaintașilor noștri de a vedea în orice întâmplare fără explicații imediate o probă de vrăjitorie. De aceea, poate că nu este o simplă coincidență că înspre jumătatea secolului XVIII, când se puneau bazele gândirii raționaliste, se restrâng și procesele împotriva vrăjitoarelor. Acum se căutau explicații logice. Ca în cazul fetei de 15 ani din Blumăna ce prezenta, la 1749, convulsii. Ele au încetat după câteva luni. Prima concluzie a fost că i se trăgeau de la vrăjitoare. „Dar doctorul Albrich a zis că vine de la viermi”. Știința începea să învingă prejudecata.

Iar, pe de altă parte, rămâne clară imaginea dramatică a unei societăți în care, practic, oricine putea fi acuzat pe baza celor mai absurde presupuneri. ■

Vrăjitoarele și vrăjitoria au avut un impresionant succes în domeniul cinematografiei, apărute la sfârșitul secolului XIX, și mai ales în lumea televiziunii, sora mai mică a acesteia. Printre cele mai cunoscute filme amintim: *Albă ca zăpada și cei 7 pitici*, basmul de referință, imortalizat de Walt Disney, în 1937, în care regina invidioasă devine o vrăjitoare machiavelică ce îngrozește copiii; *Vrăjitorul din Oz*, comedie muzicală de Vicfor Fleming, în 1939; *Fantasia*, de Walt Disney, în 1940; *Vrăjitoarele din Salem*, film

realizat de regizorul francez Raymond Rouleau după piesa lui Arthur Miller, în 1956; *Rosemary's Baby*, realizat de regizorul Roman Polanski în 1968; *Vrăjitoarele din Eastwick*, regizat de George Miller, în 1987. Dintre seriile de televiziune merită să amintim *Ce vrăji a mai făcut nevasta mea*, realizat între anii 1964 și 1972, având 254 de episoade. La sfârșitul secolului trecut, serialul american de televiziune *Charmed* a cunoscut un extraordinar succes comercial în întreaga lume.

IATĂ CINE NE SUNT DUȘMANII

Petru Groza (stânga sus) și Titu Petrescu (dreapta sus) au făcut numeroase intervenții în favoarea unor acuzați, precum Petrovici (dreapta jos); Teohari Georgescu (stânga jos) era nemulțumit că cererile maselor (în centru, o demonstrație din Bacău) nu își găsiseră acoperire în activitatea acuzatorilor publici

ALEXANDRU-ALIN SPÂNU

Este greu de stabilit, în actualul stadiu al investigației istorice, care a fost raportul real între cerințele impuse de Moscova și entuziasmele revoluționare locale în cadrul procesului de instaurare a comunismului. Documentul prezentat în continuare ne permite să înțelegem un pic mai bine mecanismul.

Prin Decretul-lege nr. 455, din 22 iunie 1946, se desființa, la data de 28 iunie același an, Tribunalul Poporului. Instituția fusese creată la începutul anului 1945 pentru a judeca pe cei considerați vinovați de dezastrul țării și de crime de război. După condamnarea lotului Ion Antonescu, Tribunalul era deci desființat.

Un document intitulat *Sedința cu foștii acuzatori publici*, datat 27 martie 1947, ne arată că, la mai puțin de un

an de zile, se punea problema reînființării Tribunalului. Este vorba despre o ședință la care au luat parte Teohari Georgescu, ministrul de Interne, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, și Alexandra Sidorovici, Avram Bunaciu, Dumitru Săracu, Vasile Stoican, un anume Lepădătescu și Alexandru Drăghici. Ședința fusese convocată pentru a se găsi răspunsuri la problemele ridicate de o comisie mixtă româno-sovietică, ce investiga dosarele clasate la

București și Cluj. Unul dintre participanții la ședința din 27 martie, Lepădătescu, fusese membru al comisiei mixte. El arăta că analizând probele de la dosare și încheierile date de acuzatori, „nici rușii n-au încercat să scoată nejust un lucru just, după cum nici noi n-am căutat să apărăm întotdeauna ordonanța definitivă, cum a fost dată”.

În esență, rezultă că sovieticii au descoperit, brusc, că fuseseră clasate prea multe dosare (comisia a luat în

discuție 960 de cazuri) și că era nevoie ca Tribunalul Poporului să fie reînființat. Vom vedea mai încolo care era adevăratul motiv. Să reținem deocamdată că reprezentanții români au invocat faptul că o serie de dosare fuseseră clasate pentru că acuzații dăduseră doar „două palme sau o lovitură de băț”. Replica sovietică fusese: „Acesta nu e un tratament omenos, deci clasarea pentru aceste vini e nejustificată.” Invocarea mentalității specifice epocii – potrivit căreia a da o palmă chiar și în armată era ceva normal – nu a schimbat verdictul sovieticilor. A fost de altfel singurul dezacord – „Tribunalul avea rostul să mobilizeze întreaga națiune pentru pedepsirea acestor oameni și nu puteam să realizăm această mobilizare

pe problema câtorva palme” –, căci în final se hotărâse ca acuzatorii publici să furnizeze explicații pentru numărul mare de dosare clasate.

Iată deci de ce fusese convocată ședința din 27 martie. Procesul-verbal ne arată un amestec de acuze și autoacuzări, pe care doar cei care au participat la asemenea discuții de critică și autocritică îl pot înțelege și care va rămâne greu de priceput pentru cei tineri. Fiecare încerca să iasă basma curată, având grijă, în același timp, să acuze cât mai mulți factori independenți de voința lui, punându-și cenușă

în cap pentru a arăta că are conștiință revoluționară, dar nu prea multă, ca să nu fie scos țap ispășitor.

In cauză invocată pentru funcționarea „necorespunzătoare” a Tribunalului a fost întârzierea cu care și-a început activitatea, abia șase luni după 23 august 1944. Un interval considerat suficient pentru a face să dispară dovezi și acte care ar fi putut proba vinovății. „Am găsit arhiva din Transnistria,

Generalul Susaikov, Petru Groza (primii doi din stânga) și Lucrețiu Pătrășcanu, în extrema dreaptă

din Basarabia, arse” – spunea Avram Bunaciu. Din același motiv, al întârzierii începerii activității Tribunalului, mulți martori au refuzat să mai depună mărturie sau și-au retras depozițiile. A contat în acest sens și lipsa de fermitate dovedită de autorități chiar de la început. „A urmat apoi comutarea pedepselor – spunea Bunaciu –, care a demobilizat și masa și ne-a demobilizat și pe noi, acuzatorii publici, poate. Lumea cerea «Moarte criminalilor de război!» și prin comutarea pedepselor a fost demobilizată, spunându-și: «după comutare vine și amnistierea».”

Un motiv invocat, mult mai serios, l-a constituit lipsa accesului la documentele care puteau proba faptele incriminate. Aici lucrurile erau mai complicate – pentru că atât autoritățile sovietice, cât și vârfuri ale partidului comunist erau implicate –, așa încât doar nevoia de a se disculpa i-a făcut pe foștii acuzatori publici să vorbească. Și nu știm dacă au spus chiar tot ce știau sau au semnalat doar că știu destule, pentru a fi lăsați în pace.

Alexandru Drăghici invoca un episod de acest gen. „Am avut odată ocazia să pun mâna pe arhiva Serviciului Secret, care cuprindea date foarte multe, cu ajutorul cărora se putea pune mâna pe mulți bandiți. La Serviciul Secret era director Nicu Stănescu. Am sigilat această arhivă, pe

care am luat-o cu forța și prin intimidări, și am băgat-o într-o cameră, unde am adus câțiva tovarăși să strângă material. După câteva zile a venit tov. Bodnăraș spunând că aceasta nu se poate și că să iau oamenii, că datele ni le vor da ei. Ulterior orice cerere la Serviciul Secret în ceea ce privește date asupra criminalilor a rămas fără rezultat.”

Accesul la documente era îngreunat și de faptul că faptele care trebuia să constituie obiectivul Tribunalului fuseseră săvârșite, în proporție de „90% dintre ele, [...] pe teritoriul care nu mai era

românesc, adică în Transnistria, Basarabia, Bucovina de Nord" – cum spunea Bunaciu. Și tot el arăta: „Dacă judeci pe cineva în fața unui complet de judecată, trebuie să aduci probe. Dar acuzatul, fiind de exemplu comandant în Transnistria sau Basarabia, marea majoritate a martorilor erau acolo. Am mers atunci la sovietici, la Aleksandrov, i-am făcut cereri scrise să ne dea material. Ne-a spus: «O să vină cu avionul», dar n-am primit nimic. N-am avut sprijin din partea lor.» Alexandru Drăghici își amintește și el că avusese o întâlnire cu Nekrasovici și Aleksandrov, pentru a le cere material incriminator în cazul Niculescu Octavian, șeful poliției românești din Odessa. „Nu mi-au dat nici un fel de date. L-am reținut vreun an și trei luni arestat și cu toate acestea, nimic...”

Și Stoican, cel care preluase conducerea Tribunalului Poporului de la Bunaciu, invoca lipsa de cooperare a sovieticilor. „Chestiunea demnitarilor, ale căror dosare s-au moștenit de pe timpul lui Bunaciu, a rămas în suspensie până ce sovieticii ne vor da probe. În primăvară, a venit la mine locotenentul Popov, aghiotantul lui Aleksandrov, cu care m-am înțeles foarte bine. A venit cu o listă întreagă și m-a întrebat care e situația acestora [...] I-am arătat că

pentru aceia din Transnistria nu avem nici un fel de probe. «Dați-ne Dvs., poate ați găsit arhive, Dvs. aveți pe acei care au suferit, noi nu avem decât pe foștii lor complici, subalternii lor, câteva mărturii ale evreilor» [...] I-am spus că am ținut dosarele în așteptarea probelor lor. «Dacă nu ne dați, suntem siliți să le clasăm.» N-am primit nimic. Am ținut aceste dosare până când le-am clasat. «El adăuga: „Sovieticii ne-au promis material și în procesul Antonescu și nu ne-au dat nimic.”

Teohari Georgescu se simțea obligat să intervină în fața unui asemenea val de

ceilalți, Iorgu Popescu trebuie scos din cauză. Tov. Ana mi-a spus să lăsăm chestiunea aceasta”.

„Cine a intervenit pentru minștrii guvernului Antonescu?” – întreabă Teohari Georgescu. „Sovieticii” – răspunde Bunaciu. Iar Pătrășcanu completează: „Au avut obiecțiuni asupra lui Petrovici, Jienescu și încă unul.” La fel în cazul procesului privind pogromul de la Iași. Stoican a spus că nu poate înainta dosarul fără inculparea și a generalului Stavrescu. „Tov. Pătrășcanu a discutat și cu Susaikov [adjunctul președintelui Comisiei Aliate de Control], care i-a spus că pentru moment Stavrescu nu poate fi trimis în judecată. El era pe atunci inspector de armată la Pitești.” Pătrășcanu completează: „Eu am discutat despre Stavrescu și m-am dus în ultima instanță la Bodnăraș anul trecut, prin vară, și i-am spus: «Acum e momentul», dar el spunea

Carol II și o serie de acoliți, între care și Sidorovici, ultimul din dreapta, tatăl Alexandrei Sidorovici

incriminări: „Noi am făcut crime pe teritoriul sovietic și până la urmă tot ei ies vinovați.” Dar, potrivit foștilor acuzaatori publici, sovieticii nu numai că nu furnizaseră documentele necesare, dar făcuseră și intervenții pentru a bloca cercetările în anumite cazuri. Alexandru Drăghici amintește că Aleksandrov îl chemase și îi ceruse: „chiar cu riscul să fie puși în libertate și

nu și nu.”

Dar nu numai sovieticii făceau intervenții. Titel Petrescu, liderul Partidului Social-Democrat, a intervenit pentru generalul Iliescu, comandantul jandarmeriei din Transnistria. „S-a ajuns până acolo, încât era gata, gata să fie achitat în instanță – se plângea Alexandru Drăghici [...] L-am reținut din nou, l-am luat la cabinetul meu și deși era foarte

târziu, totuși am stabilit date după care acest om putea să capete cel puțin închiisoare pe viață. Ulterior însă a fost achitat, acesta e rezultatul.“ „[...] De multe ori am avut de luptat – pot s-o spun aci – cu însuși primul ministru, care m-a chemat și a țipat la mine. Odată era de față și Tătărescu și tov. Pătrășcanu, când [Groza] mi-a spus că noi l-am trădat în chestiunea Gigurtu, că el a dat anumite directive de politică generală și noi nu le-am respectat. Desigur că în felul acesta nu puteam face ce vroiam“, afirma Stoican. Groza a intervenit și în cazul

unor dosare de la Cluj, între care și cel al contelui Bethlen, dând „ordin să fie scos din cauză, dar noi l-am condamnat“. Iar Pătrășcanu adăuga: „Câte intervenții scrise mi-au venit de la Groza, pe care le-am pus la dosar, ca și când n-ar fi existat.“

In cursul ședinței au mai fost invocate și alte motive pentru care Tribunalul Poporului nu își putuse îndeplini obiectivele pentru care fusese creat. Cel mai des invocat era cel legat de natura regimului, care nu permitea forțelor revoluționare să

acționeze. S-a amintit și de faptul că regele Mihai a refuzat să semneze prelungirea activității Tribunalului în august 1945 – atunci când a început „greva regală“, adică refuzul monarhului de a mai semna actele guvernului –, instanța întrerupându-și activitatea până în martie 1946.

Participantii au spus și că au fost acuzatori publici care nu au dovedit seriozitate în muncă, dar și că linia trasată a împiedicat condamnarea unui număr mai mare de persoane. Pe de o parte, arăta Bunaciu, „erau mulți oameni pe care îi

Tovarășul Chirtoacă cel vigilant

LIVIU ȚĂRANU

Delațiunea este o veche îndeletnicire umană. În anumite perioade istorice ea poate atinge proporții de masă. Așa s-a întâmplat în Imperiul roman, la granița dintre secolele II și I î.Hr., în vremea consulatului lui Caius Marius. Oricine dorea să scape de o persoană incomodă, scria o delațiune. Un unchi care nu mai murea ca să lase moștenirea nepoților? Un text către consul despre intențiile răuvoitoare ale rudei care se încăpățâna să trăiască și totul se rezolva. Pentru cititorul de astăzi al unor asemenea documente, numele pomenite nu mai spun nimic.

Probabil că același lucru se întâmplă deja cu multe dintre documentele atât de răvnite din arhivele fostului C.C. al P.C.R. sau chiar cu cele ale fostei Securități. Pentru câți dintre tinerii cititori ai revistei „tovarășa Ana“, Ana Pauker, cea care împreună cu Luca și cu Dej „bagă spaima în burgheji“, mai înseamnă ceva?

Și în perioada comunistă, delațiunea era o modalitate de parvenire sau de a-ți dovedi loialitatea față de partid, informând autoritățile competente despre devieri, atitudini necorespunzătoare la serviciu sau în societate. Când te gândești cât rău putea să facă o astfel de hârtie, nu îți mai vine să cedezi primului impuls: acela de a bufni în râs.

În mod sigur, autorii unor astfel de documente nu s-au gândit că ele vor fi vreodată publicate. Rămân ca mărturii despre atmosfera acelor ani. Iată în continuare o astfel de „informare“ a unui membru al Comitetului Central, înaintată Biroului Politic la 22 iulie 1949. Toate personajele menționate erau membri ai Comitetului Central și erau sau fuseseră demnitari în Ministerul Agriculturii.

Tovarăși,

După ce am venit aici, am stat mai mult timp în același birou cu tov. Levente. El s-a arătat de la început nemulțumit de felul cum a fost mutat de la Ministerul Agriculturii. Spunea că-l bucură faptul că va lucra la

Alexandru Moghioros

judecam și care spuneau: «Tot pe mine mă judecați, care am primit ordin de la cei mai mari» [...] Marea majoritate a miniștrilor lui Antonescu erau liberi. De câte ori îi arestam, se intervenea și, la un moment dat, în septembrie 1945, din 60 miniștri de ai lui Antonescu, aveam cinci în stare de arest, patru-cinci erau în Uniunea Sovietică, șapte-opt dispăruți, iar restul de circa 45 erau liberi în țară. Și acuzații publici, și funcționarii noștri își puneau întrebarea: tot spre cei mici mergem? Iar e acarul Păun vinovat? Antonescu însă nu era judecat. «Nici Petrovici de la Educație, nici Brătescu

Voinești nu fuseseră arestați. Linia dată cerea, atunci, să fie judecați și condamnați doar cei care „au avut răspunderi [...]”, cine a pus patimă în executarea funcțiunii lui“, precizează Pătrășcanu, la care Bunaciu replică: „Dacă începeam cu toți jandarmii care au dat câte o palmă...”

Toată lumea părea de acord că fuseseră prea puține condamnări în comparație cu numărul de criminali de război din România. „Eu socotesc România a treia țară din lume ca număr de criminali de război, după Germania și

Japonia“, era de părere Stoican. Deci, cererea sovieticilor de a reînființa Tribunalul Poporului li se părea participanților justă. Cu câteva condiții, însă.

În primul rând, să li se precizeze clar linia, pentru că sovieticii ceruseră un lucru în 1945-1946 și acum cereau altceva, adică să fie condamnați și cei care dăduseră doar o palmă. Apoi să nu se mai facă intervenții decât în scris. Să fie ajutați și să nu li se mai pună piedici în obținerea dosarelor. Aici intervenea Lepădătescu, care spunea că în Comisia mixtă se ajunsese la concluzia că acuzații publici nu se

Comitetul Central în muncă de partid, dar nu înțelegea de ce a fost totuși scos din Minister. Socotea că l-a „aranjat“ tov. Vaida la tovarășa Ana. „Dej și Luca erau pentru ca eu să fiu numit adjunct la agricultură. Deci numai Ana poate fi aceea care a fost contra.“ Am încercat să-i arăt că felul acesta de a judeca nu este just și în nici un caz nu e politic. Mi-a răspuns că eu sunt mai naiv decât îmi închipui că totul se face numai pe bază de principii.

La câteva zile după asta a venit la el tov. A. Pătrășcu. Cu această ocazie am auzit despre așa-zisa teorie a „grajdului“. Aceasta înseamnă următorul lucru: Partidul are nevoie de anumiți oameni în situații grele, dar oamenii aceștia sunt cam incomozi: „mai dau cu copita“, cum s-a exprimat Levente. De aceea, după ce trec greutățile, acești oameni încercați și găsiți buni în situațiile grele, sunt scoși din muncă și băgați la grajd, atunci când situația este mai ușoară. Aici sunt bine îngrijiți, dar nu sunt puși la nici o treabă pentru că sunt nădravași.

Mi s-a părut foarte ciudată și cu totul străină de noi această „teorie“ și le-am spus acest lucru. Au rămas totuși la punctul lor de vedere. Mai târziu a început să vină în vizită tov. Maurer. Părea foarte plictisit. Am aflat că-l necăjea foarte mult faptul că nu mai are mașină [de serviciu –

n.ns.] și din pricina asta nu se poate duce la vânătoare și la tenis. L-am întrebat dacă nu mai are un alt loc de tenis aproape de casă. Mi-a răspuns că este, dar „acolo joacă Groza“ și nu-i face nici o plăcere să-l vadă.

În cursul discuțiilor a început să mă ia la vale pe chestiunea colectivizării. Susținea că țărani sunt contra colectivizării și acei care spun că sunt pentru, nu sunt sinceri. Susținea că țărani ne urăsc, „aștia habar n-au de ceea ce se petrece în țară“. „Aștia“ era C.-C. al partidului. „Cum o să meargă treaba bine cu plutonierul major“. „Plutonierul major“ era tov. D. Petrescu. Că vrea să-și creeze o „situație“, iar tov. Maurer că avea nevoie de bani. M-a surprins că oamenii văd în catedră o situație independentă de partid. Le-am spus că o catedră trebuie privită ca o sarcină de partid și nu ca o poziție independentă. În legătură cu asta i-am pus lui Levente o întrebare și la verificare în colectiv n-a dat nici un răspuns clar nici atunci.

Când a fost trecut la Direcția Propagandă, tov. Maurer a fost întrebat ce părere are despre numirea nouă: „Vecinătatea lui Chișinevschi nu-mi face nici o plăcere, iar a lui Răutu și mai puțin“ a răspuns. A părut mai bine dispus când a aflat că va lucra în conducerea „Societății pentru răspândirea științei...“. Totuși

Ana Pauker

adresaseră organelor sovietice competente. Acuzatorii publici considerau și că un Tribunal al Poporului era mult mai potrivit decât unul de magistrați profesioniști, cum doreau sovieticii.

Concluzia finală era trasă de Teohari Georgescu. „Dacă noi o să luăm faptele obiective și reale care au împiedicat ca Tribunalul să-și îndeplinească rolul, concluzia va fi nu că nu a reușit aceasta pentru că n-am avut un regim comunist, ci că ne-am lăsat noi atrași de atmosfera din jurul nostru, nu

am urmărit cu toată statornicia activitatea Tribunalului Poporului [...] Dacă am fi eliminat aceste lipsuri de la început, dacă partidul s-ar fi mobilizat pe linia acestei hotărâri și s-ar fi arătat nu în formă vagă ce se înțelege prin criminal de război, dacă mii și zeci de mii de oameni ar fi fost trimiși la închisoare pentru crimele lor, desigur că lucrurile ar fi fost altfel [...] Acestea sunt cauzele, altfel nu s-ar fi întâmplat ceea ce s-a întâmplat și că aci nici sovieticii n-au nici o vină, trebuie să ne fie clar.”

Ultima frază a lui Teohari Georgescu ne poate oferi și o explicație pentru interesul revigorării instituției: „[...] putem arăta cum pregătesc un nou război, iată cine are un rol în mișcarea de rezistență împotriva democrației, iată cine sunt dușmanii regimului.”

Procesul de cucerire totală a puterii politice în România intrase în faza finală și, în limbajul epocii, lupta de clasă se ascutea. Urmau alte procese politice, care să înlăture din viața civilă pe toți reprezentanții vechiului regim. ■

prima chestiune pe care a ridicat-o a fost aceea a mașinii.

Un incident din cele mai păcătoase s-a produs atunci când s-a hotărât ca tov. Vaida să plece în U.R.S.S. „Numai să nu nimerească într-un grajd” a răspuns tov. Maurer. „Mie, a replicat tov. Levente nu-mi e frică de grajd, ci îmi e să nimerească într-o porcărească fiindcă riscă să-l taie.”

I-am întrebat cum pot gândi așa niște membri de partid. Le-am spus că nici dușmanii noștri nu-și permit așa ceva. Mi-au răspuns că a fi membru de partid nu înseamnă a fi fără cap. Altă dată a fost ridicată chestiunea sabotajului de la Reșița în legătură cu tractoarele; tov. Maurer a spus: „și eu totuși l-aș folosi pe Pop mai departe, fiindcă este cel mai mare specialist din Europa”. L-am întrebat cine i-a dat certificat; „specialiștii sovietici” mi-a răspuns. L-a întrebat cine sunt acești specialiști și unde sunt, mi-a răspuns că au fost rechemări.

O altă manifestare a fost în legătură cu tov. C. Doncea. I-am spus lui Levente că nu înțeleg de ce tov. Doncea nu-mi răspunde la salut. La aceasta el mi-a spus că tov. Doncea a fost lovit pe nedrept și că la asta am contribuit și eu.

Acestea sunt câteva momente mai însemnate din discuțiile care

au avut loc aici. Mă gândeam la început să comunic toate astea Comisiei de Verificare sau tov. Moghioros. N-am făcut-o. Mă gândeam că se vor îndrepta, că sunt manifestări antipartidice trecătoare.

Nu înțelegeam de ce-au fost adunați acești tovarăși aici. De ce li se dă posibilitatea să se bălăcească în acest hal. Ceea ce-i apropia pe toți, unii de alții, era nemulțumirea lor față de partid. Tov. Maurer este într-un proces înaintat de descompunere politică. Pe asemenea pantă alunecase și Levente și cred și Pătrașcu. Ultimii cred că se pot redresa, primul nu știu. În orice caz, cred că trebuie acordată o atenție deosebită acestor manifestări cu totul străine de Partid.

Cu salutări tovarășești
P. Chirtoacă

Iosif Chișinevski și Dumitru Petrescu

Să mai precizăm doar că elementul cel mai „descompus”, Ion Gh. Maurer, avea să ajungă, pentru mulți ani, președinte al Consiliului de Miniștri, în vreme ce despre tov. Chirtoacă nu s-a mai auzit. Dovadă că nu era, totuși, suficient să informezi organele de partid pentru a și promova. La fel de adevărat este și faptul că Maurer nu și-a mai adus aminte, după ce a ajuns în funcție, ce părere avea despre cooperativizare. ■

Spațiul românesc a fost străbătut adesea de călători occidentali, mereu în căutare de necunoscut, de pitoresc și de exotic. Între ei, Louis-Emmanuel de Launay,

Trasură de poșta valahă, din MacMichael, Journey from Moscow to Constantinopol in the

years 1817-1818 (Călătorie de la Moscova la Constantinopol în anii 1817-1818), acvatinta colorată

conte d'Antraigues (1753-1812), nepotul contelui Guillaume Emmanuel Guignard de Saint-Priest, ambasadorul Curții de la Versailles pe lângă Sublima Poartă.

UN CONTE AVENTURIER ȘI O FALSĂ PRINȚESĂ

PAUL CERNOVODEANU

Plictisindu-se în capitala franceză și sub imperiul modei timpului, conform căreia pentru orice tânăr de „bon ton” se potrivea spiritul contestatar, ateu și adept convins al Luminilor, nepotul s-a hotărât să-și viziteze unchiul, în vara anului 1778. Dorea să elaboreze o lucrare despre instituțiile de guvernământ ale Imperiului otoman, la sugestia lui Jean Jacques Rousseau, căruia tânărul parizian pretindea că îi este discipol.

O ciudată documentare

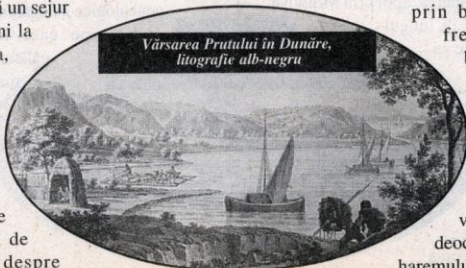
Dar comportamentul său anticonformist nu l-a făcut prea agreat de membrii Ambasadei franceze și nici măcar de propriul unchi. Așa că, după un sejur de câteva săptămâni la Terapia, în Grecia, forțat de o epidemie de ciumă ce făcea ravagii, d'Antraigues se decide să se apuce efectiv de studiu. Râvna îi este dublată, poate, și de aflarea veștii despre

moartea mentorului său, Rousseau, survenită la 3 iulie 1778.

Dar, de la început, maniera sa de documentare a lăsat mult de dorit. Și-a ales pe post de colaboratori foarte apropiați două personaje pe atât de enigmatice, pe cât de exotice: o pretinsă prințesă Alexandrina Ghica, așa-zisă fiică sau nepoată a voievodului decapitat, și un alt fost prinț al Valahiei, pe numele său Joseph Morovandji (!). Numai în compania lor și refuzând

continuu sprijinul mult mai calificat al unor demnitari otomani sau europeni mai obișnuiți cu mersul lucrurilor de la Înalta Poartă, d'Antraigues va vizita Constantinopolul. Dar va merge numai prin bazare sau prin băile publice. Va frecventa totuși și biblioteci, cu toate că nu stăpânea nici greaca și nici turca, va intra deghizat (!) în moschei și în grădinile seraiului, va învăța anecdote deocheate din interiorul haremului imperial.

Vărsarea Prutului în Dunăre, litografie alb-negru

Nemulțumit însă de comportamentul și entourageul său dubios, unchiul și-a trimis nepotul într-o călătorie de agrement în Egipt și în Asia Mică, în intervalul de timp decembrie 1778-aprilie 1779. Dar voiajul nu i-a fost învățătură de minte tânărului. Iar unchiul, ajuns la capătul răbdării, a decis reîntoarcerea în țară. Profitând și de încheierea mandatului ambasadorului suedez la Înalta Poartă, Ulrich von Celsing (6 mai 1779), energicul conte și-a invitat nepotul să-l însoțească pe demnitarul nordic în drumul său spre casă.

Traseul ales de acesta era însă unul ocolitor, căci, pentru a ajunge în Suedia, von Celsing va traversa Balcanii, Dobrogea, Moldova, Polonia și Europa Centrală. În această călătorie, spre marea nemulțumire a trimisului Franței, nepotul său va fi însoțit până la Lvov de misterioasa prințesă Alexandrina Ghica, ce nu va zăbovi de fel să-și viziteze rudele la Iași, ci își va continua neabătut călătoria până în îndepărtata Polonia.

Spion prin curți străine

Nu e locul să insistăm aici asupra valorii informațiilor despre spațiul românesc păstrate în memoriile de călătorie ale lui d'Antraigues (nepublicate vreodată, acum conservate în biblioteca publică a orașului Dijon). Căci, în călătoria sa în mare galop și din spatele ferestrelor trăsurii, era greu să rețină prea multe. Contele francez ne-a traversat țara între 24 mai și 19 iunie 1779, mergând de la Bazargic la Hotin, călătorind prin Dobrogea până la Măcin, pe unde a și trecut Dunărea, apoi prin Moldova, pe care a parcurs-o în lungul Prutului, plecând de la Galați.

Oricum, devine foarte greu pentru cititorul de astăzi să decanteze din scrierile lui d'Antraigues realul de imaginar, exagerările prea

Grigore III Ghica

numeroase uneori și fabulațiile chiar grosolane. Numai o privire asupra caracterului schimbător al tânărului parizian poate fi de ajuns pentru a-i înțelege personalitatea versatilă, lipsită de sinceritate. Viața sa publică spune totul.

Astfel, într-o primă fază a existenței, a fost deputat liberal, ales în Adunarea Constituantă între anii 1789 și 1790. Bruce, se va îndrepta cu arme și bagaje spre tabăra regalistă, emigrând în Elveția, în iunie 1790. Emisar al Bourbonilor, aflați în exil, va traversa Spania și Italia. Este prins de trupele bonapartistе și făcut prizonier la Veneția, în anul 1797. Reușește însă să evadeze din închisoare și se stabilește în Austria. Existența sa aventuroasă nu se termină însă aici. Căci, d'Antraigues va fi renegat și de exilatele capete încoronate, sub acuzația de agent dublu în serviciul lui Napoleon Bonaparte. Fără prea multe scrupule, aristocratul francez va servi, pe rând, Austriei, Rusiei și Angliei, fie ca pamfletar politic, fie ca agent secret.

Sfârșitul personajului a fost pe măsura activității dubioase pe care a dus-o în ultimul deceniu din viața sa. A căzut, în mod misterios, victimă unui asasinat la Londra, în 1812, alături de el găsindu-și sfârșitul și soția sa, fostă cântăreață la Opera din Paris, Marie Antoinette Clavel, divorțată Croisille, cunoscută și sub numele de Doamna de Saint-Huberty (1756-1812).

Acesta este profilul moral al lui Louis Emmanuel de Launay, conte d'Antraigues, motiv extrem de solid pentru ca mistificările sale genealogice în legătură cu unele persoane pe care le-a cunoscut în călătoria sa orientală să nu

mai impresioneze pe nimeni. Ni se pare deosebit de gravă ușurința cu care unii specialiști au dat crezare spuselor sale. Printre ei se pot număra și istoricul fran-

Auguste Raffet, Poștă unde se opreau caii

cez Léonce Pingaud, dar și publicistul român, pasionat de genealogie și istorie, Constantin Gane (1885-1962).

Genealogie cu ... cântec

Multă bătaie de cap le-a dat celor doi analiști identificarea misterioasei prințese Ghica, amica extrem de apropiată a tânărului „savant”. Istoricul francez a identificat-o prin persoana unei Roxana (în franceză Alexandrine!) Rizo Rangabé, soția lui Alexandru Scarlat Ghica, domnul Valahiei (1766-1768), identificare preluată apoi de V.A. Urechia și, mai recent, de un alt istoric francez, J. Godechot, dar negată vehement de Gane, cercetător fervent al arhivelor de la Dijon.

Această Roxana (în realitate pe soția lui Scarlat Ghica o chema Maria!), fiica kapuchehaiei (agentul unui domn român la Constantinopol) Jacovaki Rizo-Rangabé și a Smaragdei Moruzi (sau Mourousi) și sora prințesei Caterina, soția lui Grigore III Ghica, era în perioada 1778-1779 în vârstă de aproximativ 30-35 ani și mamă a doi copii, „beizadeaua” Grigore și prințesa Roxandra, soția viitorului domn al Valahiei Constantin Hangerli (1797-1799).

Dar, d'Antraigues, când vorbește despre prințesa Alexandrina Ghica, ne-o prezintă ca pe o tânără de 16-17 ani, necăsătorită, fiica sau nepoata lui Grigore III Ghica, domn al Moldovei și al Munteniei, ucis de turci în beilicul din Iași la 1 octombrie 1777. Confuziile și falsele afirmații ale contelui francez sunt evidente.

Manuscrisul ne-o prezintă pe Alexandrina în două locuri ca fiica domnitorului mazilit, iar în alte trei – ca nepoata acestuia...

Uneori aristocratul se contrazice singur, într-o

Marie Antoinette Clavel

manieră extrem de grosolană, uitând chiar de sfârșitul tragic – prezentat de el – al tatălui prietenei sale. El afirmă în unele locuri că aceasta și-ar fi ajutat părintele să-și ducă zilele îndurrate după moartea domnitorului Grigore III!

Ca să nu mai pomenim de grave erori sau confuzii vizavi de alte personaje, cum ar fi un oarecare George Cantacuzino de Naxos și pretinsul domn Morovandji, căci textul lui d'Antraigues abundă în astfel de... aberații, nu numai de natură genealogică.

Favorita nepoatei sultanului

Identitatea găsită de C. Gane pentru misterioasa prințesă este și ea interesantă, cu toate că departe de adevăr. Astfel, pasionatul cercetător român consideră că aceasta este fiica lui Grigore III Ghica. Din sursele epocii, aflăm că din mariajul acestuia, din 1745, cu Ecaterina Rizo-Rangabé s-au născut numai patru băieți – Dimitrie, Scarlat, Alexandru și Iacob – și doar două fete, ambele măritate în Moldova, după sfârșitul tragic al părintelui lor, Roxandra (căsătorită cu Nicolae Balș) și Elena (soția lui Elie Catargi). Studiind registrele de conturi de la Trezoreria Moldovei dintre anii 1775-1776 (publicate de N. Iorga), Gane a descoperit și o a treia fiică a domnitorului, Mărioara, atestată însă numai de această sursă. Și astfel, pentru Gane, Mărioara devine prințesa Alexandrina Ghica a lui d'Antraigues!

Povestea sa, în viziunea lui C. Gane, este extrem de complicată. Astfel, după moartea violentă a tatălui,

membrii familiei (adică văduva și copiii, bineînțeles și Mărioara, cu toate că sursele epocii nu o menționează nicăieri) ar fi fost trimisă la Constantinopol, cu toate bunurile confiscate. Mai târziu,

Imagine din Iași

ei s-ar fi reîntors în Moldova, mai precis în noiembrie 1778, în același timp cu Anastasia, soția lui Iordache Ghica Sulgearoglu, nepotul domnului decapitat, și mama acelei Roxandra Costake, născută Racoviță, după cum o atestă *Efemeridele* banului Constantin Karadja. Dar chiar dacă acceptăm această supoziție a lui Gane, e destul de dificil să credem că toată familia martirului domnitor se reîntoarce în Moldova, lăsând-o aici pe una dintre fiice.

Se pare însă că adevărata identitate a prințesei lui d'Antraigues, numită în unele părți din lucrarea francezului Sophie-Alexandrine, prințesă Draconi, este mult mai... pământească. Astfel, după cum povestește chiar contele de Launay însuși, Alexandrina, grație noii sale ocupații de negot, preluată pentru a reface averea... „înaltei” sale familii, a ajuns în anturajul fiicei sultanului Mustafa III (1757-1774) și nepoatei sultanului ce domnea în acea epocă în Turcia, Abdul Hamid (1774-1789), Mihrimah, căreia i-a devenit repede favorită.

Sfârșitul unei legende

Varianta mult mai romantică propusă de identificarea lui Gane nu poate sta în picioare din mai multe considerente. Și, în primul rând, este foarte greu de explicat cum, într-o epocă atât de apropiată de dramatismul evenimentelor cărora le-a căzut pradă Grigore III Ghica (d'Antraigues vine la Constantinopol la numai un an de la decapitarea din 1777!), contele francez descoperă o prințesă Ghica bogată, repusă în drepturi și reabilitată. Dar capriciile influentei prințese Mihrimah (numită în diverse feluri în memoriile contelui de Launay, fie Mihrinice, fie Mirhimé ori Mirhima!) nu putea spăla atât de repede anatema sultanului Abdul Hamid asupra Ghiculeștilor.

Ținând cont de toate aceste amănunte, considerăm că nu pot exista decât două variante plauzibile pentru a explica titlul preluat de amica contelui francez din Constantinopol. Prima

dintre ele ne conduce la concluzia că Alexandrina, de condiție modestă constantinopolitană, fiică a unui oarecare Ghica, nume de altfel extrem de frecvent printre familiile de albanezi de aici și neavând nici un raport de rudenie cu familia domnitorului român, a pretins în fața lui d'Antraigues – care s-a pretat în mod conștient la jocul său – a fi fiica nefericitului principe al Moldovei, ucis de turci, pentru a-și crea un titlu de noblete și o aură de victimă în căutare de apărare.

A doua variantă ar putea fi cea în care aristocratul francez, cunoscând bine adevărul, dar mânat de un snobism ușor de înțeles luând

în calcul personalitatea sa și moda timpului și locurilor pe care le frecventa, pentru a nu se compromite în ochii celorlalți diplomați europeni din capitala Imperiului otoman frecventând o simplă negustoreasă, chiar și de bijuterii, i-a mistificat în mod deliberat genealogia, profitând de coincidența de nume cu domnitorul martir. În favoarea acestei ultime ipoteze pledează și faptul că francezul nu a fost nicăieri prea clar în scrierile sale când venea vorba de familia prietenei. Și mai ales faptul că, în timpul călătoriei în preajma ambasadorului suedez, Alexandrina nu s-a oprit să-și viziteze... rudele. Prințesa și-a continuat voiajul alături de d'Antraigues până la Lvov, în Polonia, pentru motive ce

nu sunt indicate clar în memoriile păstrate la Dijon. Or, aceste motive ar fi foarte ușor de înțeles dacă am lua în calcul varianta cu negotul practicat de Alexandrina, căci târgul polonez era încă vestit în epocă pentru abundența de mărfuri și de posibilități pentru practicanții acestui... meșteșug.

Și astfel, o legendă frumoasă se sfârșește, punând capăt unei mistificări genealogice ce a înflăcărat multe minți de atunci până chiar în zilele noastre. Iar misterioasa prințesă Alexandrina Ghica rămâne doar o abilă cunoscătoare a artei negotului și o fermecătoare odaliscă de harem. ■

Boieroaică din Moldova, gravură de epocă

TRANDAFIRUL DE DULCEATĂ CU AROMĂ FANARIOTE

De la oameni la locuri, de la vestimentație la obiceiuri, epoca fanariotă are un farmec aparte, care sporește pe măsură ce ne adâncim în studierea cotidianului. După ce am aflat cum se prepara vutca (*Magazin*

istoric, nr. 10/1998), despre care Nicolae Filimon scria că făcea parte din acel „tezaur de cele mai încântătoare plăceri ale vieții boieresti din epoca fanariotă”, să vedem acum la ce foloseau trandafirii.

MARIUS-ALEODOR TEODORESCU

Făcând apel la amintirile bunicii sale, memorialistul Radu Rosetti scria: „Pentru aceștia de pe urmă – este vorba despre trandafiri – bunica a intrat ... în mare concurență cu Săftica Paladi, întâia soție a lui Mihail Sturdza care, după cum însăși mărturisea cucoana Frosinița, a învins-o cu trandafirii de pe moșia ei Jijia, de lângă Ieși unde, vreme de patruzeci și mai bine de ani, mai toate cucoanele din capitala Moldovei își făceau roduzharul, șerbetul și apa de trandafiri”.

Boieri de rang inferior

Mărturia boierului Moruzi

Trandafirii de dulceață erau cultivați în livadă, despre care boierul Dumitru C. Moruzi nota: „De la ghețarie spre grădină și parc, îngrădită cu îngrijire ca să nu poată răzbate nici vitele din apropiere, nici prezența găinăreselor este o adevărată livadă moldovenească cu straturi întregi de trandafiri de dulceață și de smeură...”. Trandafirii estetici erau cultivați într-un alt sector al curții, vecin cu livada, care era numit „grădina cu flori”. Această grădină – ne spune același memorialist – „era foarte întinsă, începând de la livadă, trecând pe dinaintea casei și cuprinzând și biserica”.

Memorialistul francez Lancelot, care a vizitat Țara Românească pe la jumătatea secolului XIX, le definea astfel: „Dulcețurile sunt compacte și nu conțin zahăr decât cât trebuie pentru a se conserva fără a pierde gustul fructelor care le compun; ... șerbeturile sunt fondante, siropoase și răcoritoare”. Tot el adăuga: „Dintre toate, acelea ale căror paste sunt alcătuite din petale violete și de trandafiri sunt cele mai delicioase”.

Referitor la dulceața de trandafiri, o rețetă de la începutul secolului XIX are următorul conținut: „Curăți noi zeci dramuri trandafiri trecuți prin sită. După aceasta pui giurățate de oca de apă într-o tângire. Ia o sută patru zeci dramuri rupi de trandafiri și îi moi în tângire. Pe urmă îl scobori [de pe foc – n. n.] și îl acoperi cu un șervăț pân când se va răci. Pe urmă ia o oca de zahăr chisatu și trecut prin sită. Și apoi strecoari rupu. Și le amesteci tustreli la un loc. Să le freci până când se va mue”.

Pictorul Barabaș (*Magazin istoric*, nr. 12/1999), care a

vizitat Bucureștii în 1833, scria că societatea boierească aprecia, dintre dulceturi, mai ales șerbetul de trandafiri și „dulceața de alămăie”. În ceea ce privește șerbetul de trandafiri, avem o rețetă de la începutul secolului XIX, care are următorul conținut: „Moi giământă de oca de trandafiri și îi ei zama și o pui cu o oca de zahăr și îl legi după cumu se liagă și celelalte șerbeturi. Pe urmă să răciască puțintelu și să aibi rupe de alămăi și după ce îl freci îl amesteci și să tai coarda. Pui rupe de alămăi cum socotești că trebuie”.

Despre obiceiul tratării oaspeților cu dulceturi, în casele marilor boieri, ne relatează doctorul Weinberg, care a vizitat Iașul în vara anului 1840: „Apoi, oricât de des ai vizita familia, fie și o dată sau de două ori pe zi, o tratație trebuie să ți se ofere, căci așa cere obiceiul țării. De obicei tratația constă din șerbeturi și dulceturi, care se aduc pe o tavă pentru cafea, în drăguțe vase de cristal. Într-un grațios coșuleț de argint zac lingurițele, cu care pătrunzi în dulcea chisea, și împrejur stau pahare splendide, mai ales de Boemia, scumpe, pline cu apă rece”.

Într-o rețetă de preparare a apei de trandafiri – *Învățăturile de a face apă de trandafiri miro-sitoare* – datată la sfârșitul secolului XVIII, se precizează: „Să ai flori de trandafiri cu floarea lor cea mai galbenă den lăuntru, cuișoare dram 8, belgiun dram 4, scorțișoară dram 12. Toate acestea pisează-le bine și le amestecă cu flori de trandafir și le pune în căldare [alambic] de unde scoate apa [sau] cu f-un lin pân ce va ieși umezeala tranda-

„Apoi din feredeu iese sprijinită de curtence./ În crevat trușă se culcă sub șalurile subțiri;/ Și jupâneasa bătrână începe trupul să-i frece/ Cu spirturi de dânsa stoarse din crini și din trandafiri.

Apoi tinere neveste în limpede scâldătoare./ Presărând frunză de roșă, varsă și spirturi de flori./ În care intrând cucoana se scaldă cu desfătare:/ Și privind a sale grații, se zâmbește uneori...”

Costache Stamat, i

Scâldătoarea unei cucoane române

firilor. Apoi apa ce vei scoate pune-o la soare să stea o lună să se limpezească și vei vedea lucru frumosu”.

Petale în dar și pentru salate

Apa de trandafiri era folosită ca parfum. Într-o foaie de zestre, din 1777, găsim chiar un serviciu de apă de trandafiri. Domnitorul Constantin Moruzi, după cum scria contele d'Antraigues, ar fi oferit ca dar în 1779 „prîntesei” Alexandrina Ghica, „fiica” lui Grigore al III-lea Ghica, printre altele, „și apă de trandafiri în sticlute bătute în diamante”. Ion Ghica, descriind o nuntă desfășurată într-o familie de mari boieri, povestea că întâia călătorească „mai purta și o stropitoare din care arunca apă de trandafir, semnul curăteniei și ura miresei să fie totdeauna spălată și parfumată”. În Țările Române, pe la 1803, exista și tutun cu apă de trandafiri, denumit „tutun ghiulsufu”.

Apa de trandafiri era folosită pentru narghilea. Narghileaua era descrisă în *La Grande Encyclopédie* astfel: originară din Persia, este alcătuită dintr-un fel de carafă mică conținând apă parfumată cu esențe de trandafiri, deasupra căreia se află un furnal

în formă de cazoletă, a cărui țevă pătrunde până la fundul apei, și dintr-o lungă țevă flexibilă terminată cu un capăt de ambră. Se fumează în special tumbeciu, sortiment de tutun foarte tare, amestecat cu resturi de lemn, hașis pudră sau opiu. Lungile spirale ale țevii, pe de o parte, și spălarea prin trecerea prin apă, pe de altă parte, iau toată acreala fumului care nu trebuie să ajungă la gura fumătorului.

Apa de trandafiri se folosea și la prepararea unor alimente, de exemplu, „pesmezi” cei cu apă de trandafir”, pe care Constantin Brâncoveanu îi oferea, ca dar, unui dregător otoman. De asemenea, apa de trandafiri intra și în prepararea unor salate. Dovedindu-și utilitatea în domenii diverse, apa de trandafiri avea și calități terapeutice, în acest scop fiind folosit un spirt de trandafir, despre care aflăm din poezia lui Costache Stamat, intitulată *Scâldătoarea unei cucoane române* și publicată în 1834. În

aceeași poezie găsim menționate frunzele de trandafiri, utilizate – alături de spirturile de flori – pentru aromarea băilor cucoanelor.

Contele d'Antraigues, care a vizitat Moldova în 1779, nota: „Boierii sădesc trandafirii în grădini și dau petalelor diferite întrebuințări, printre altele se dau ca dar prietenilor”. ■

Xilografură de Lancelot, înfățișând o casă de la început de secol XIX

CASANOVA

ADRIAN DUMITRU

În Veneția anului 1725, la 2 aprilie, se naște Giacomo Casanova, într-o familie de artiști, lipsită de noblete. Tatăl său, actor, a murit la 30 de ani, în urma unui abces la ureche. Mama sa, cântăreață de operă, este prea ocupată cu angajamentele sale din toată Europa pentru a-și mai face timp pentru copil. Orfan de la vârsta de un an, micul Casanova va fi crescut de bunica sa. Cu ajutorul unei vrăjitoare din insula Murano, bunica a reușit să-i vindece „misterioasa sângerare a urechilor”. Dacă ar fi fost avantajat de fizicul său, poate că ar fi luat-o pe urmele părinților, devenind actor. Dacă ar fi fost dăruit cu talent, ar fi ajuns poate pictor ca frații săi, Francesco și Giovanni Battista, mult apreciați. Nici una din aceste alegeri nu era rușinoasă în Veneția barocului târziu și a carnavalului...

Giacomo avea însă alte talente: de mic s-a inițiat în literatura și limba latină, ceea ce l-ar fi îndreptat spre cariera ecleziastică. Din fericire însă, mărturisește el, cariera lui de predicator a fost ruinată, și nu de calitatea predicilor sale, ci de o noapte de excese culinare și băhice – nimic surprinzător pentru un preot al vremii, dacă, obosit și mahmur, ar fi reușit să nu se bălbâie...

I dolii copilăriei și adolescenței sale au fost Vergiliu și Titus Livius, odată cu marele poet italian Ariosto. Cel care șocase prin dezlegarea la o vârstă fragedă a unui distih-ghicitoare de două ori dificil (odată pentru că era în latină și a doua oară pentru că includea obscenități pe care el nu avea, teoretic cum să le cunoască la vârsta lui) ajunge să își facă primii protectori mondeni grație abilității sale de a da sfaturi utile, de pildă

cum să cinezi atunci când nu mai ai dinți. Și tot el a reușit să îi îndepărteze, datorită neastâmpărului său erotic, perfect explicabil pentru un adolescent de 15 ani. Esențialul a fost făcut: Giacomo găsisse cheia cu care deschidea ușile caselor marilor nobili. Un scandal, pe care Casanova îl înfrumusețază în *Memoriile* sale, îl trimite în afara seminarului teologic. Dar el era deja doctor în drept al Universității Padova, și nu era

acesta singurul domeniu unde își manifestase precocitatea. Încercând să seducă o tânără, sfârșise prin a seduce și a fi sedus de prietenii ei, Nanette și Marton.

In viața fiecărei personaj există un drum inițiat, un ansamblu de împrejurări care formează un mod de a fi. Pentru Casanova acesta a fost drumul spre Roma. Buzunarele sale nu sunt garnisite decât cu recomandări și cu o

sună de bani repede pierdută la jocuri de noroc. Călătoria s-a ransformat într-un coșmar, pe care însă a reușit să îl învingă grație ciudatei tovarășii a unui călugăr rătăcitor și analfabet, care îi va arăta că nu se putea muri de foame într-o lume plină de naivi. Ajuns la Roma, un delicat complex de împrejurări îl face să devină protejatul cardinalului Acquaviva, intrând oarecum în intimitatea Papei. Din păcate însă, implicat într-o delicată afacere de corupere de minore (unde nu era el actorul principal), se vede nevoit să abandoneze totul. Întoarcerea la Veneția arată cu totul altfel: banii curg și grație lor obține sau cumpără favorurile sexului opus, însă fostul candidat la preoție poartă acum uniforma de ofițer. Al cărei armate? Nici una! Așa cum mai târziu se va învâli, devenind „cavaler de Seingalt” prin propria lui voință, pentru că, nu-i așa,

„literale alfabetului sunt la dispoziția oricui și oricine e liber să-și ia numele care îi convine”, tot la fel și acum își croiește un veșmânt oarecare numai pentru că observase că astfel se poate bucura de mai mult prestigiu în ochii celorlalți. Era însoțit și de faima unui duel la care nici nu visase să ia parte, dar îl „câștigase”, iar proiectele lui se îndreptau, ca ale oricărui venețian care se respectă, spre Orient și o eventuală carieră militară. Cândva Veneția stăpânise Creta, Ciprul și Peloponesul, îi mai rămăseseră doar câteva insule în Marea Ionică și unele stabilimente pe coasta Albaniei, care îi protejau interesele centrate pe comerțul cu Imperiul otoman.

A ajuns la Istanbul, dar n-a zăbovit prea mult acolo, iar tot ceea ce i s-a întâmplat la întoarcerea sa a fost halucinant. Casanova cumpără un brevet de ofițer în garnizoana insulei Corfu și primește un valet de origine franceză, care îl ajută să învețe mai bine limba lui Voltaire și îl implică într-o aventură ceva mai deosebită. Îmbolnăvindu-se destul de grav, valetul mărturisese la spovedanie că el ar fi ducele de La Rochefoucauld. Dat fiindcă spovedania nu a fost urmată de așteptatul final, adică moartea,

„ducele” a devenit deliciul și atracția saloanelor ofițerilor venețieni și soților lor, cam plictisiți de monotonia vieții de garnizoană pe timp de pace. În ochii lui Casanova, vicleanul și brutalul său valet rămăsese, totuși, un valet, ceea ce a părut să indisună protipendada locală. Totul s-a terminat cu o bătaie în public aplicată valetului și, pentru a scăpa de pedeapsa, mai degrabă simbolică, de a văslui câteva zile pe o galeră cu lanțuri la picioare, Casanova fuge pe una din micile insule de lângă Corfu. Prevăzător, și-a luat cu el și banii pe care îi câștigase la cărți, iar acești bani capătă o destinație surprinzătoare. Și-a constituit o gardă pe care o scoate în fiecare zi la instrucție și căreia îi cere să supravegheze coasta și să îi prezinte onorul ca oricărui rege. În așteptarea reacției autorității, Casanova își împarte timpul între ospete și soțiile celor din gardă, câștigând totuși admirația grecilor prin mărinimia sa. Când șeful garnizoanei din Corfu îl amenință cu arestarea, Casanova se va mulțumi să declare că se va apăra până când i se va face dreptate. Cum până la urmă s-a dovedit că valetul nu era decât valet, iată-l pe Casanova eroul zilei și amantul soției ... superiorului său, postură pe care o va păși repede datorită unei boli venerice și a plictiselii.

Revenit la Veneția cu buzunarele goale, forțază din nou destinul: își vinde brevetul de ofițer și devine violonist. Protejat al lui Matteo Bragadin, senator al Republicii și al abatelui de Bernis, ambasadorul Franței (cu care

Puntea Suspinelor, calea către pușcărie

CAGLIOSTRO

Aventurierul italian Giuseppe Balsamo, căci acesta era numele real al contelui Alessandro Cagliostro, s-a născut la Palermo în 1743. Acuzat de escrocherie, a trebuit să fugă din Italia, începând un lung periplu în Orient acompaniat de încântătoarea sa soție Lorenza Feliciani. Și-a făurit o largă celebritate ca alchimist, vânzând filtre de dragoste și leacuri miraculoase. Expulzat din Franța pentru rolul său în „Afacerea colierului reginei” din 1786, a evitat condamnarea și s-a stabilit la Roma. Acuzat ca francmason și eretic, a fost condamnat la moarte în 1791, dar sentința i-a fost comutată la închisoare pe viață. A murit în 1795 ca deținut în fortul San Leone, lângă Urbino. Figura misterioasă a acestui personaj care clama că deține secretul nemuririi a inspirat talentul unui Goethe sau Alexandre Dumas.

împarte și dragostea a două călugărițe), ilustrul venețian vrea mai mult: pleacă la Paris, pentru a cunoaște „adevărata lume bună”. Va fi un succes, și asta datorită unei glume izvorâte din stângăcia cu care manevra limba franceză. Într-o seară la Operă, este întrebat de mareșalul de Richelieu:

– Care din aceste două actrițe vă place mai mult?

– Aceasta!

– Dar are totuși picioare urâte!

– Nu se văd, domnule, și oricum, atunci când cercetez frumusețea unei femei, primele pe care le îndepărtiez sunt picioarele...

Gluma a ajuns la urechile Doamnei de Pompadour, iar ilustrul necunoscut a devenit răsfățatul saloanelor.

E stăpânit însă de același neastâmpăr: se reîntoarce la Veneția, pentru a-și continua viața lipsită de griji. Numai că de data aceasta preocupările sale de alchimist și cabalist, poate și legăturile cu

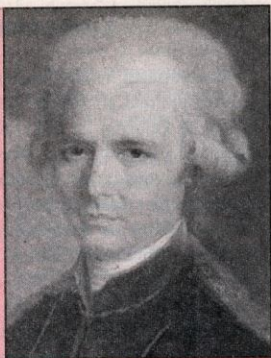
francmasoneria, viața sa privată mult prea scandaloasă îl aduc în vizorul zbirilor din lagună. Este arestat după o percheziție sumară, la 25 iulie 1755, dar motivul exact rămâne încă o enigmă. Cele câteva nopți pe care credea că le va petrece la Piombi (închisoarea rezervată deținuților politici) vor fi până la urmă 15 luni. Tratatamentul dur care i-a fost aplicat inițial s-a îndulcit cu timpul. Hrana depindea de averea personală a deținutului, care își alcătua singur meniul. Mai mult, își putea aduce propriul său mobilier sau cărți. Singurele interdicții: comunicarea cu ceilalți și obiectele conținute. Dar Casanova reușește să le eludeze pe ambele: paginile cărților sale purtau pe margini mesaje, iar o clantă ruginită, împreună cu oțetul pe care îl cerea în cantități industriale (pentru că bunul latinist care era Casanova își amintea că această materie îl ajutase pe Hannibal să își croiască drumul prin stâncile Alpilor) se vor transforma în

armele cu care va reuși să urce pe acoperișul închisorii, iar de acolo ... să ia calea pribegiei, revenind la Paris acoperit de faima evadării.

Avea 31 de ani. Devine director al loteriei de stat, din nou figură centrală a saloanelor. Iată-l în culmea gloriei. Călătoriile și aventurile sale amoroase se țin lanț. Îl cunoaște pe Voltaire cu care poartă o conversație – spune el – centrată pe defectele de stil ale lui Titus Livius, pe calitatea versificației lui Ariosto. Casanova știa pe dinafară versurile acestuia „pentru că în fiecare an îmi ofeream plăcerea de a-l citi cel puțin o dată”. Îl cunoaște pe Cagliostro, dar, din păcate, pasajul care descrie această singulară întrevvedere rămâne obscur, datorită faptului că subiectele discutate nu erau prea agreate în lumea în care trăiau amândoi: francmasoneria și științele oculte. Printre lecturile sale favorite se află Agrippa și Paracelsus. Steaua sa este încă la zenit, chiar dacă reușește să

PIERRE AMBROISE FRANÇOIS CHODERLOS DE LACLOS

Ofițer și scriitor francez, născut în 1741 la Amiens dintr-o familie nobilă. Având o formație intelectuală de matematician, a îmbrățișat cariera armelor la 18 ani, ca artilerist. Ca militar s-a distins printr-o serie de mici eseuri teoretice, ca și prin talentul cu care a comandat artileria Armatei Rinului în Franța revoluționară și napoleoniană. În viața privată a rămas celebru printr-o aventură amoroasă în urma căreia s-a căsătorit și care i-a inspirat, se pare, subiectul singurului său roman, *Legături primejdioase* (1782). Acest text este lucid până la cinism, apărut ca reacție la sentimentalismul prozei lui Rousseau. Analiza psihologică subtilă portretează o monstruoasă galerie de seducători alături de naivele lor victime. Laclos a murit bolnav în timpul operațiunilor de apărare a portului Tarento în Italia, în 1803.

fie expulzat cam din toate locurile pe unde ajunge (Paris, Madrid, Varșovia) ... Printre figurile încoronate pe care le-a cunoscut se numără ultimul rege al Poloniei, Stanisław Poniatowski, dar și Frederic cel Mare al Prusiei, care a fost atât de încântat de el, încât s-a oferit să îl ia în serviciul său.

Cu toate acestea, odată cu bătrânețea, începe și declinul. Cine ar fi putut crede că tocmai Casanova va ajunge spion în serviciul acelorași zbhiri care l-au trimis la Piombi? Fapt este că și-a dorit atât de mult să se reîntoarcă acasă, la Veneția, încât a acceptat acest compromis, în 1774. Cu toate acestea, în 1784, a avut proasta inspirație de a scrie o broșură satirică la adresa unuia din patricienii bine văzuți ai Veneției. Rezultatul? Bătrân, sărac, Giacomo Casanova reia prabegia prin Europa, lipsit de strălucire, pentru a muri în 1798 ca bibliotecar la castelul

Dux, în Boemia, al contelui Waldstein, o veche cunoștință din timpurile de glorie de la Paris.

Având ca unici tovarăși bătrânețea și cărțile, Casanova s-a pregătit să întâmpine moartea scriindu-și *Memoriile*. Scopul vizibil este descrierea unei vieți care iese din tiparele obișnuite, dar dincolo de aceasta rămâne încercarea – mai mult sau mai puțin sinceră – de a se împăca pe sine cu viața pe care o lăsa în urmă. Confesându-și viciile nu încearcă să și le justifice. „Mă bucur acum, după atâția ani, de plăcerile pe care le-am trăit cândva”. Păcatul acestor *Memorii* nu este discreția, ci mai degrabă bravada unei francheți absolute, în dorința de a-și consolida imaginea. Un ultim amănunt: textul integral a apărut de abia în 1960-1963, pentru că prima ediție (1826-1838) a reprodus o variantă

mult mai cosmetizată, suprimând unele pasaje de excese culinare și erotice, sau diatribele anticlericale care îi scăpaseră chiar și în mediul religios în care își redactase lunga mărturisire.

Care e secretul acestui personaj? Ce l-a făcut unic?

Cel care și-a făcut faima datorită marelui număr de femei care i-au cedat nu era un bărbat cu un fizic deosebit. Despre el, prințul de Ligne (*Magazin istoric*, nr. 9/1969; 9/2001), care i-a fost prieten la Viena (oraș pe care Casanova l-a urât datorită puritanismului moravurilor de la Curtea Mariei Tereza), scria că „ar fi fost, poate, frumos, dacă nu era urât”. Nu era nici măcar bogat, deși a cunoscut momente de bunăstare financiară. Cu atât mai puțin nobil. Cauza succeselor sale este chiar epoca pe care a trăit-o, un minunat fundal pentru viața sa. Calitățile sale erau cu totul

DONATIEN ALPHONSE FRANÇOIS, CONTE DE SADE

Cel care a rămas în amintirea urmașilor ca Marchizul de Sade s-a născut la Paris în 1740 și și-a petrecut mai bine de jumătate din viață în închisoare sau la azilul de nebuni. Cariera armelor, începută cu brio, i-a fost curmată de comportamentul său vicios; care i-a atras nenumărate condamnări, prima în 1772. Viața sa aventuroasă (a fugit în Italia însoțit de sora soției sale...) este eclipsată de scrierile sale (*Justine sau nenorocirile virtuții*, *Eugenie sau filosofia în budoar*) care militează pentru o lume a libertății absolute, unde pasiunile libertinului se amestecă cu drepturile și libertățile cetățeanului. A fost unul din ultimii deținuți din Bastilia în anul 1789, agitând revolta prin discursuri furibunde despre răul tratament care i-a fost aplicat acolo. Afară de literatura obscenă mult apreciată de un Guillaume Apollinaire, a mai lăsat posterității termenul de „sadism” inspirat după numele său.

alte: dotat cu o conversație șarmantă, îndrăzneț până la exasperare, tenace... Dar nu era de ajuns. Diferența fundamentală între el și libertinii vremii este aceea că, dacă un Mirabeau amesteca în actele sale de libertinaj lungi disertații de filosofie materialistă, dacă Sade trata femeile ca pe simple rezervoare naturale de voluptate, dacă eroii lui Choderlos de Laclos (ca și autorul lor, se pare) seduc cu luciditatea cu care autorul *Legăturilor primejdioase*, ofițer de artilerie, amplasa tunurile într-un fort, Casanova era înaintea de toate un sentimental. Sau așa încearcă să pozeze. Ataca femeile în forță, uneori, alteori curtându-le după toate regulile artii, dar rar fără a fi îndrăgostit.

Considerate cândva obscene, *Memoriile* sale, care au stat și la baza acestui articol, sunt doar licențioase. Casanova

folosește rar cuvinte explicite, tocmai pentru că fusese un abil vulpoi al saloanelor mondene. Mai mult decât un manual de

seducție, ele au reușit să ofere imaginea unei epoci. Poate nu tot timpul credibilă, dar fascinantă. ■

Castelul contelui Waldstein

PICTORI ROMÂNI ÎN ISTORIE

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									

ORIZONTAL: 1) Pictor român, format la Roma, participant la Revoluția de la 1848, care a pictat 52 de biserici și portretele revoluționarilor Gheorghe Magheru, Ștefan Golescu, Nicolae Bălcescu ș.a., precum și compozițiile alegorice *Renașterea României* și *Unirea Principatelor* (Gheorghe; 1820-1894). 2) Persoană de seamă – Pictorul și revoluționarul român pașoptist Constantin Daniel Rosenthal (1820-1851) a pictat la Paris în 1850, portretul alegoric *...revoluționară*. 3) Popoare – În cupă! 4) Sufocare – *...de la Smârdan*, una dintre cele mai cunoscute picturi ale lui Nicolae Grigorescu (neart.). 5) Carol... de Szathmáry (1812-1888), pictor, grafician și fotograf român, care în timpul războiului Crimeii (1854) a realizat un album cu peste 200 de fotografii, primul fotoreportaj de război – Rural la început! 6) Verigă – Curte! – Divizibile cu doi. 7) Anterior (prefix) – Vlad... și solii turci este una dintre picturile importante ale lui Theodor Aman. 8) Ecaterina Teodoroiu – *Femeie la ...mării*, pictură de Gh. Petrașcu (neart.) – Dans! 9) Cel mai mare pictor român din secolul XIX, care a realizat picturile murale de

la mănăstirea Agapia și cunoscutele tablouri *Santinelă*, *Gornistul*, *Convoi de prizonieri turci* ș.a. (Nicolae; 1838-1907). 10) Pictor român, cu studii la Viena și Paris, participant la Revoluția de la 1848, care a realizat, între altele, portretele lui Nicolae Golescu, Avram Iancu și D. Bolintineanu (Barbu; 1816-1854).

VERTICAL: 1) Pictor, grafician și publicist român, în pictura căruia întâlnim tablouri cu subiecte inspirate din consecințele tragice ale primului război mondial: *Coadă la pâine*, *Femei sărace* ș.a. (Nicolae; 1886-1940) – George Ivașcu. 2) Pictor și grafician român, autorul celebrelor tablouri *Hora Unirii la Craiova*, *Izgonirea turcilor la Călugăreni*, *Tudor Vladimirescu*. Din 1908 s-a înființat la București muzeul care îi poartă numele (Theodor; 1831-1891) – Fața medaliei. 3) Țeapă (reg.) – Caracteristic Atenei antice. 4) Pălărie bărbătească cu boruri în trei colțuri – George Oprescu. 5) Parc în orașul japonez Nagoya – Pallady Theodor – Culoarea florilor de stânjene! 6) În urmă! – În fapt! – Puternic. 7) Universitate în Anglia – Castel și muzeu la Sinaia, în colecțiile căruia se află și opere ale pictorilor români. 8) Peneș! – Cu pielea și părul negru – Schweitzer-Cumpăna. 9) Pictor român, autorul tablourilor *Ana Ipătescu* și *Epilogul războaielor* (Alexandru; 1903-1977). 10) Uniunea Artiștilor Plastici – Pictor, grafician și pedagog român, membru al Academiei Române, care a pictat cu predilecție viața țăranului (*Mocanii*, *Cosași odihnindu-se*), precum și portretele unor personalități ale culturii și artei românești (Camil; 1880-1962).

Dicționar: RUR, ATIC, AOI, EAST

D. CIREAȘĂ

DIALOG CU CITITORII

ECOURI

După publicarea în nr. 1/2002 a scrisorii doamnei Maria Zavtoni cu titlul *Un răvaș de peste Prut*, în care corespondenta noastră povestește cum a făcut cunoștință cu Magazin istoric și felul cum această revistă a ajutat-o în școală, am primit la redacție mai multe scrisori în care cititorii s-au oferit să-i trimită un abonament pe un an de zile.

Mulțumim pentru gestul lor tuturor celor care au răspuns astfel la scrisoarea cititoare noastre din Basarabia. Cazuri asemănătoare sunt multe. Redacția noastră poate pune la dispoziția celor care doresc să facă astfel de gesturi numele și adresa altor cititori din republica Moldova, posibili beneficiari ai generozității dumneavoastră.

ANUL AVIAȚIEI

DI. cdor. av (r) VALER BRUCHENTAL, din Buzău, un fidel corespondent al revistei noastre, ne menționează, într-o scrisoare, câteva evenimente importante, pentru aviație, care au avut loc anul acesta, în luna aprilie. 2002 este un an aniversar în aviație. Cu această ocazie conducerea Asociației Române pentru Propaganda și Istoria Aeronauticii (A.R.P.I.A.) și filialele locale ale acesteia au organizat manifestări de aniversare și comemorare a mai multor evenimente petrecute în aviația românească, din care enumerăm: 90 de ani de la nașterea constructorului de avioane Radu Manicatic; 70 de ani de la votarea legii de organizare a aeronauticii; 70 de ani de la înființarea companiei LARES; 130 de ani de la nașterea lui Traian Vuia; 120 de ani de la nașterea lui Aurel Vlaicu; 90 de ani de la înființarea primei Școli Militare de Pilotaj (aprilie 1912); 90 de ani de la înființarea Ligii Aeriene etc.

EPISCOPIA HUȘILOR

DI. profesor CĂLIN VLAD, din București, ne semnalează o eroare apărută în numărul 2/2002, în articolul Mitropolia Basarabiei. Într-adevăr, episcopia Hușilor a fost înființată între anii 1596 și 1599, dar nu de Aron Vodă, ci de Ieremia Movilă.

Și autorul articolului și redacția Magazin istoric îi mulțumesc pentru această îndreptare.

PROPUNERI

SIMONA KOVALTSIK, din Cluj-Napoca, ne scrie: Aș dori, dacă se poate, să fac câteva propuneri colectivului redacțional: mari figuri ale istoriei – pe înțelesul tuturor, articole despre personalități istorice, cunoscute și mai puțin cunoscute, pe înțelesul copiilor (10-16 ani), adică acea categorie de vârstă care a auzit despre mulți dintre domnitorii din istoria românilor și care este receptivă la noi informații și interpretări ale vieților acestor personaje, fără a fi nevoită să „tocească” pasaje întregi din manualul de istorie pentru că „măine dăm lucrare de control”, ci să savureze evenimentele petrecute cu veacuri în urmă.

Primim cu mult interes propunerile cititorilor noștri, pe care chiar îi încurajăm să ne scrie. Am reținut propunerea, mai ales că ea se întâlnește cu o mai veche preocupare a noastră: portrete ale domnitorilor români.

APĂRĂTOAREA INDIENILOR

CRISTINA ANDOR, elevă, din com. Variaș, jud. Timiș, ne trimite o scrisoare în care își manifestă nemulțumirile legate de manualele de istorie: De orele de istorie sunt foarte mulțumită, deși mi se pare foarte puțin două ore pe săptămână. Am ajuns la lecția despre nașterea democrației în S.U.A. și sunt foarte revoltată de faptul că am găsit doar trei

cuvinte despre amerindieni, care sunt slăbiciunea mea. În manual nu scrie decât faptul că englezii și alții au colonizat în cutare an Canada și multe alte regiuni din S.U.A. de astăzi, dar nu spun cât sânge a curs, câți indieni au fost uciși și câtă nedreptate li s-a făcut.

DI. păcate ai dreptate, dragă Cristina, manualele noastre sunt lacunare și din acest punct de vedere.

CERERI ȘI OFERTE

AURELIAN POPA, Moinești, str. Gării, bl. B1, ap. 40, cod 5478, jud. Bacău, oferă colecția pe anii 1996-2000.

CATINA MILENTIE, Drobeta Turnu Severin, str. Antonini, nr. 29, cod 1500, jud. Mehedinți, oferă colecția completă, aprilie 1967-martie 2002.

Col. av. (r) LOCIȚ MIHAI, București, str. Odobești, nr. 5A, bl. Z1A, ap. 53, sector 3, dorește să doneze colecția 1967-2001 unei școli de la țară în județul Suceava.

CRISTU MARCEL, București, bd. Gh. Duca, nr. 3-11, sc. A, ap. 5, sector 1, tel. 223.22.26, oferă colecția completă.

PAVEL CODREANU, Odoreu, str. Dacia, nr. 2, jud. Satu Mare, oferă numerele: 1, 3, 6, 7, 9, 11/1977; 2, 3, 5-10/1978; 1-4, 6, 8, 10, 11/1980; 1, 4, 7/1981; 2, 4/1982; 1-7, 9, 10/1983; 1/1984; 5/1985; 4, 5, 9, 10/1986; 1/1987; 1-3, 5, 6/1988; 2, 4/1989; 3, 4, 6, 8/1990; 1/1991; 1, 8/1992.

CONTENTS (Romanian History)

T. Argezi The nuisances of magazines • **G. Filitti** In Romania 100 years ago • **M. Nicolaescu** Witness of the 6 Days War • **D. Preda** American documents on East-European countries, 1950-1980 • **F. Manea** Ciorogărla, the Samurcaș family domain • **L. Cosovanu** Romanian documents at Hoover Institution (IX) • **I. Zănescu, I. Cercez** Peddlers in Bucharest • **M.D. Matei** The wood and earth fortress of Roman • **M. Ioniță** The Royal family and Capșa coffee house • **I. Lăcustă** The last days of King Ferdinand • **I. Calafeteanu** An Italian in Sulina (The European Commission of Danube - II) • **E. Isanos** Recollections about Popa Nan Street • **B.F. Popovici** The witches of Brașov • **L. Tăranu** Denouncement as a practice in the communist party • **A.-A. Spănu** Why didn't work the People's Tribunal (1945-1946) at full capacity • **P. Cernovodeanu** Count d'Antraigues, traveler in the Romanian Principalities • **M.A. Teodorescu** From the rose jam history

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

T. Argezi Les malheurs des publications • **G. Filitti** La Roumanie il y a 100 ans • **M. Nicolaescu** Témoin de la Guerre de Six Jours • **D. Preda** Documents américains sur les pays est-européens, 1950-1980 • **F. Manea** Ciorogărla, domaine latifundiaire de la famille Samurcaș • **L. Cosovanu** Documents roumains à Hoover Institution (IX) • **I. Zănescu, I. Cercez** Marchands ambulants à Bucarest • **M.D. Matei** La cité en bois et terre-battue de Roman • **M. Ioniță** La famille royale et le Café Capșa • **I. Lăcustă** Les derniers jours du roi Ferdinand • **I. Calafeteanu** Un Italien à Sulina (La Commission Européenne du Danube - II) • **E. Isanos** Souvenirs de la rue de Popa Nan • **B.F. Popovici** Les sorcières de Brașov • **L. Tăranu** La pratique de la délation au sein du parti communiste • **A.-A. Spănu** Pourquoi le Tribunal du Peuple (1945-1946) n'a pas été fonctionnel? • **P. Cernovodeanu** Le compte d'Antraigues, voyageur dans les Principautés Roumaines • **M.A. Teodorescu** L'histoire de la confiture de roses

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

T. Argezi Беды журналов • **Дж. Филитти** Румыния 100 лет тому назад • **М. Николаеску** Свидетель шестидневной войны • **Д. Предэ** Американские документы о восточно-европейских странах, 1950-1980 • **Ф. Маня** Чорогăрля – имение рода Самуркаш • **И. Косовану** Румынские документы в Институте Гувера (IX) • **И. Зэнеску, И. Черкез** Коробейники в Бухаресте • **М.Д. Матеи** Деревянная и земляная крепость в Романе • **М. Иониță** Королевская семья и кафе Капша • **И. Лăкустă** Последние дни короля Фердинанда • **И. Калафетяну** Итальянец в Сулине (Европейская комиссия Дуная - II) • **Е. Исанос** Воспоминания с улицы Попа Нана • **Б.Ф. Попович** Колдуньи Брашова • **И. Тăрану** Стучать как практика в компартии • **А.А. Спăну** Почему Народный трибунал (1945 – 1946) не работал полным ходом? • **П. Черноводяну** Граф д' Антрег, путешественник по Румынским Княжествам • **М.А. Теодореску** Из истории розового варенья

INHALT (Rumänische Geschichte)

T. Argezi Die Verdrüße der Zeitschriften • **G. Filitti** Rumänien vor 100 Jahren, 1950 – 1980 • **M. Nicolaescu** Zeuge bei dem Sechstagekrieg • **D. Preda** Amerikanische Dokumente zu den ost-europäischen Ländern, 1950 – 1980 • **F. Manea** Ciorogărla, die Domäne der Familie Samurcaș • **L. Cosovanu** Rumänische Dokumente in der Hoover Institution (IX) • **I. Zănescu, I. Cercez** Hausierer in Bukarest • **M.D. Matei** Die Holz- und Erdkirche von Roman • **M. Ioniță** Die königliche Familie und das Café Capșa • **I. Lăcustă** Die letzten Tage des König Ferdinand • **I. Calafeteanu** Ein Italiener in Sulina (Die Europäische Kommission der Donau - II) • **E. Isanos** Erinnerung von der Straße Popa Nan • **B.F. Popovici** Die Hexen von Kronstadt • **L. Tăranu** Die Delation als Praxis in der kommunistischen Partei • **A.-A. Spănu** Warum funktionierte der Volksgerichtshof (1945-1946) nicht bei voller Leistung? • **P. Cernovodeanu** Der Graf von D'Antraigues, Wanderer durch die Rumänischen Fürstentümer • **M.A. Teodorescu** Aus der Geschichte der Rosenkonfitüre

SUMARIO (Historia romana)

T. Argezi Las amarguras de las revistas • **G. Filitti** Rumania hace 100 años • **M. Nicolaescu** Testigo en la guerra de los seis días • **D. Preda** Documentos norteamericanos sobre los países del Este de Europa, 1950-1980 • **F. Manea** Ciorogărla, dominio de la familia Samurcaș • **L. Cosovanu** Documentos rumanos en Hoover Institution (IX) • **I. Zănescu, I. Cercez** Buhoneros en Bucarest • **M.D. Matei** La fortaleza de madera y de barro de Roman • **M. Ioniță** La familia real y el Café Capșa • **I. Lăcustă** Los últimos días del rey Ferdinand • **I. Calafeteanu** Un italiano en Sulina (La Comisión Europea del Danubio - II) • **E. Isanos** Recuerdos de la calle Popa Nan • **B.F. Popovici** Las brujas de Brașov • **L. Tăranu** La denuncia como práctica en el partido comunista • **A.-A. Spănu** Porque no funcionó el tribunal del pueblo (1945-1946) en su capacidad máxima • **P. Cernovodeanu** El conde de Antraigues, viajero por los Principados Rumanos • **M.A. Teodorescu** De la historia del dulce de los pétalos de rosas

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 15 000

